

บทที่ 4

พัฒนาการทางด้านแนว เนื้อหาและปัจจัยในการคัดเลือกประเด็นข่าวสารทางด้าน

การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติของบรรณาธิการนิตยสาร สารคดี

การวิเคราะห์ถึงพัฒนาการทางด้านแนว เนื้อหานั้น เป็นการศึกษาถึงผลที่เกิดจากการกระทำบทบาทหน้าที่ในการคัดเลือกประเด็นข่าวสารของผู้เป็นสื่อมวลชนประการหนึ่ง หากแต่การกระทำบทบาทหน้าที่ดังกล่าวนี้ ก็มีปัจจัยต่างๆ เช่น ปัจจัยภายนอกองค์กร อันได้แก่ บริบททางสังคม (Social Context) เช่น สภาพสังคม เศรษฐกิจ การเมือง และวัฒนธรรม สถานการณ์ และแนวทางในการจัดการจัดการทรัพยากรธรรมชาติในประเทศไทยและโลก รวมถึงสภาพการณ์ของสถาบันสื่อมวลชน (Media Institution) ซึ่งมีส่วนการกำหนดการกระทำหน้าที่คัดเลือกประเด็นข่าวสารของผู้เป็นสื่อมวลชนด้วย (Denis Mcquail : 1983)

ดังนั้น ในบทที่ 4 จึงได้แบ่งผลการวิจัยดังนี้คือ

4.1 ยุคต้น หรือช่วงปีที่ 1 (กุมภาพันธ์ 2528) - ปีที่ 3 (กุมภาพันธ์ 2530)

ช่วงนี้เป็นช่วงที่กระแสอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติในสังคมไทยยังอยู่ในแวดวงนักวิชาการและนักอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติเท่านั้น โดยมีประเด็นความขัดแย้งทางด้านจัดการทรัพยากรธรรมชาติในสังคมไทยยังมีน้อย เช่น เรื่องการสร้างเขื่อนน้ำโจนในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าทุ่งนเรศวร โดยในยุคนี้แบ่งผลการศึกษาได้ดังนี้คือ

4.1.1 เนื้อหา (Content) โดยพิจารณาจากสัดส่วนและลักษณะแนว เนื้อหาที่ปรากฏอยู่ในยุคนั้น

4.1.1.1 แนว เนื้อหาชีวิตสัตว์-ธรรมชาติ

4.1.1.2 แนว เนื้อหาชีวิต-เหตุการณ์-วิทยาการ

4.1.1.3 แนว เนื้อหาศิลปะ-วัฒนธรรม

4.1.2 ปัจจัยภายในองค์กรที่มีส่วนกำหนดแนว เนื้อหาที่ได้จากการสัมภาษณ์แบบ
เจาะลึกบรรณาธิการนิตยสาร สารคดี

4.1.3 ปัจจัยภายนอกองค์กรที่มีส่วนกำหนดแนว เนื้อหาที่ได้จากการสัมภาษณ์แบบ
เจาะลึกบรรณาธิการนิตยสาร สารคดี

4.2 ยุคกลาง หรือช่วงปีที่ 4 (มีนาคม 2531) - ปีที่ 6 (มกราคม 2534)

ช่วงนี้นับ เป็นช่วงที่นิตยสาร สารคดี เริ่มเป็นที่รู้จักของผู้อ่านมากขึ้น และมีผู้มาลง
โฆษณาเพิ่มขึ้น ประกอบกับ เป็นช่วงที่กระแสอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติมีกำลังแรงขึ้นในสังคมไทย
เนื่องจากสาเหตุสำคัญประการหนึ่งก็คือ การทำอัตรินตบาตกรรมของคุณสืบ นาคะเสถียร หัวหน้า
เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้ง จังหวัดอุทัยธานี เพื่อปกป้องห้วยขาแข้งเอาไว้ ทำให้คนในสังคมและ
รัฐบาลไทย เริ่มตระหนักถึงความสำคัญของทรัพยากรธรรมชาติกันมากขึ้น โดยมีการประกาศเป็นช่วงปี
แห่งการพิทักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม ตั้งแต่ พ.ศ. 2532-2534 โดยในยุคนี้แบ่งผล
การศึกษาได้ดังนี้คือ

4.2.1 เนื้อหา (Content) โดยพิจารณาจากสัดส่วนและลักษณะแนว เนื้อหาที่
ที่ปรากฏอยู่ในยุคนั้น

4.2.1.1 แนว เนื้อหาชีวิตสัตว์-ธรรมชาติ

4.2.1.2 แนว เนื้อหาชีวิต-เหตุการณ์-วิทยาการ

4.2.1.3 แนว เนื้อหาศิลปะ-วัฒนธรรม

4.2.2 ปัจจัยภายในองค์กรที่มีส่วนกำหนดแนว เนื้อหาที่ได้จากการสัมภาษณ์แบบ
เจาะลึกบรรณาธิการนิตยสาร สารคดี

4.2.3 ปัจจัยภายนอกองค์กรที่มีส่วนกำหนดแนว เนื้อหาที่ได้จากการสัมภาษณ์แบบ
เจาะลึกบรรณาธิการนิตยสาร สารคดี

4.3 ยุคปลาย หรือช่วงปีที่ 7 (กุมภาพันธ์ 2534) - ปีที่ 7 (กุมภาพันธ์ 2537)

ช่วงเวลาดังกล่าว เป็นช่วงที่มีเหตุการณ์พฤษภาทมิฬ อันเป็นเหตุการณ์นองเลือดเพื่อ
ประชาธิปไตย ในเดือนพฤษภาคม 2536 และในปี 2536 เจ้าหน้าที่อาวุโสทางด้านสิ่งแวดล้อมของ
อาเซียน (ASEAN SENIOR OFFICIALS ON THE ENVIRONMENT) ในประเทศพิจารณาในปี ค.ศ.

1995 (พ.ศ. 2538) เป็นปีสิ่งแวดล้อมอาเซียนรวมถึงการประกาศปีดวงศรัทธาธรรมไทยในปี พ.ศ. 2537 ด้วย โดยในยุคนี้อำนาจการศึกษาได้ดังนี้คือ

4.3.1 เนื้อหา (Content) โดยพิจารณาจากสัดส่วนและลักษณะแนวเนื้อหาที่ปรากฏอยู่ในยุคนั้น

4.3.1.1 แนวเนื้อหาชีวิตสัตว์-ธรรมชาติ

4.3.1.2 แนวเนื้อหาชีวิต-เหตุการณ์-วิทยาการ

4.3.1.3 แนวเนื้อหาศิลปะ-วัฒนธรรม

4.3.2 ปัจจัยภายในองค์กรที่มีส่วนกำหนดแนวเนื้อหาที่ได้จากการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกบรรณาธิการ นิตยสาร สารคดี

4.3.3 ปัจจัยภายนอกองค์กรที่มีส่วนกำหนดแนวเนื้อหาที่ได้จากการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกบรรณาธิการนิตยสาร สารคดี

4.4 สรุปปัจจัยที่มีส่วนกำหนดการตัดสินใจคัดเลือกประเด็นข่าวสารด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติของบรรณาธิการนิตยสาร สารคดี

ก่อนที่จะนำเสนอผลการวิจัยในแต่ละยุคนั้น ผู้วิจัยใคร่ขอนำเสนอตารางข้อมูลที่แสดงปริมาณแนวเนื้อหาในส่วนที่เป็นคอลัมน์สารคดีพิเศษ (scoop) ซึ่งเป็นเรื่องราวอันเป็นจุดขายตามแบบฉบับของนิตยสาร สารคดี ที่นำเสนอเรื่องราวใน 3 แนวเนื้อหาหลัก คือ แนวชีวิตสัตว์-ธรรมชาติ แนวชีวิต-เหตุการณ์-วิทยาการ และแนวศิลปะ-วัฒนธรรม ฉบับ 3-4 เรื่อง โดยมีความยาว 10-20 หน้า และในส่วนที่เป็นแนวเนื้อหาในทุกคอลัมน์ของนิตยสาร สารคดี ตลอดระยะเวลา 9 ปี ตั้งแต่ฉบับที่ 1 ถึงฉบับที่ 108 (กุมภาพันธ์ 2528 - กุมภาพันธ์ 2537) เพื่อให้เห็นภาพของปริมาณการนำเสนอแนวเนื้อหาต่างๆ ของนิตยสารสารคดีในแต่ละช่วงเวลา ดังนี้

ในส่วนปริมาณการนำเสนอแนวเนื้อหาเฉพาะในคอลัมน์สารคดีพิเศษ (SCOOP) ตลอดระยะเวลา 9 ปีนั้น สามารถแสดงอยู่ในรูปตารางนำเสนอข้อมูลได้ดังนี้

ปี/ฉบับ	แนวชีวิตสัตว์-ธรรมชาต (จำนวนเรื่อง/ร้อยละ)	แนวชีวิต-เหตุการณ์-วิทยาการ (จำนวนเรื่อง/ร้อยละ)	แนวศิลปะ-วัฒนธรรม (จำนวนเรื่อง/ร้อยละ)	รวม (จำนวนเรื่อง)
ที่ 1 (ก.พ.28-ม.ค.29) จ.1 - จ.12	14/30.43	17/36.95	15/32.60	46/100
ที่ 2 (ก.พ.29-ก.พ.30) จ.13 - จ.24	16/43.24	13/35.13	8/21.62	37/100
ที่ 3 (มี.ค.30-ก.พ.31) จ.25- จ.36	15/42.85	14/40	6/17.14	35/100
ที่ 4 (มี.ค.31-ก.พ.32) จ.37 - จ.48	20/55.55	10/27.77	6/16.16	36/100
ที่ 5 (มี.ค.32-ม.ค.33) จ.49 - จ.59	16/50	13/40.62	3/9.38	32/100

ปี/ฉบับ	แนวชีวิตสัตว์-ธรรมชาติ (จำนวนเรื่อง/ร้อยละ)	แนวชีวิต-เหตุการณ์-วิทยาการ (จำนวนเรื่อง/ร้อยละ)	แนวศิลปะ-วัฒนธรรม (จำนวนเรื่อง/ร้อยละ)	รวม (จำนวนเรื่อง)
ที่ 6 (ก.พ.33-ม.ค.34) ฉ.60 - ฉ.71	12/33.33	18/50	6/16.66	36/100
ที่ 7 (ก.พ.34-ก.พ.35) ฉ.72 - ฉ.84	16/42.10	16/42.10	6/15.78	38/100
ที่ 8 (มี.ค.35-ก.พ.36) ฉ.85 - ฉ.96	12/33.33	15/41.66	9/25	36/100
ที่ 9 (มี.ค.36-ก.พ.37) ฉ.97 - ฉ.108	15/45.45	18/24.24	10/30.30	33/100
รวมทั้งสิ้น	136/41.33	124/37.68	69/20.97	329/100

ตารางที่ 1 : แสดงปริมาณการนำเสนอแนวเนื้อหาสารคดีพิเศษ (scoop) ในนิตยสาร สารคดีตั้งแต่ฉบับที่ 1 (กุมภาพันธ์ 2528) - ฉบับที่ 108 (กุมภาพันธ์ 2537) แบ่งแนวเนื้อหา ตามนิตยสาร สารคดี ฉบับที่ 100 และดัชนีนิตยสาร สารคดี ปีที่ 1 - ปีที่ 9

หมายเหตุ รายชื่อสารคดีพิเศษ (scoop) ตั้งแต่ฉบับที่ 1 (กุมภาพันธ์ 2528) - ฉบับที่ 108 (กุมภาพันธ์ 2537) อยู่ในภาคผนวก

สรุป จากตารางที่ 1 พบว่าในการนำเสนอคอลัมน์สารคดีพิเศษ (scoop) ในระยะเวลา 9 ปี ของนิตยสาร สารคดีนั้น

- นิตยสาร สารคดีนำเสนอแนวเนื้อหาชีวิตสัตว์-ธรรมชาติมากที่สุดถึง 136 เรื่อง จาก จำนวนเรื่อง 329 เรื่อง หรือคิดเป็นร้อยละ 41.33
- นิตยสาร สารคดี นำเสนอแนวเนื้อหาชีวิต-เหตุการณ์-วิทยาการ รองจากแนวเนื้อหา ชีวิตสัตว์-ธรรมชาติ คือนำเสนอ 124 เรื่องจากจำนวนเรื่อง 329 เรื่อง หรือคิดเป็น ร้อยละ 37.68
- นิตยสาร สารคดี นำเสนอแนวเนื้อหาศิลปะ-วัฒนธรรมน้อยที่สุด โดยนำเสนอ 69 เรื่อง จากจำนวนเรื่อง 329 เรื่อง หรือคิดเป็นร้อยละ 20.97

จากผลการศึกษาดังกล่าวพบว่านิตยสาร สารคดีมีแนวโน้มที่จะนำเสนอเนื้อหาชีวิตสัตว์-
 ธรรมชาติมากกว่าแนวเนื้อหาอื่น ๆ แต่เพื่อความชัดเจนในการพิจารณาถึงพัฒนาการด้านแนวเนื้อหา
 ของนิตยสาร สารคดี โดยรวมทั้งหมดผู้วิจัยจึงนำทุกเรื่อง ที่นำเสนอผ่านทุกคอลัมน์ของนิตยสาร
 สารคดี ในระยะเวลา 9 ปี มาจัดแบ่งแนวเนื้อหาตามดัชนีของนิตยสาร สารคดี โดยสามารถ
 นำเสนอในรูปของตารางข้อมูลดังนี้คือ

ปี/ฉบับ	แนวชีวิตสัตว์-ธรรมชาติ (จำนวนเรื่อง/ร้อยละ)	แนวชีวิต-เหตุการณ์-วิทยาการ (จำนวนเรื่อง/ร้อยละ)	แนวศิลปะ-วัฒนธรรม (จำนวนเรื่อง/ร้อยละ)	ปกิตกะ (จำนวนเรื่อง/ร้อยละ)	รวม (จำนวนเรื่อง/ร้อยละ)
ปีที่ 1-3 (ยุคต้น) (ก.พ.28-ก.พ.30)	142/15.53	230/25.16	159/17.39	383/41.90	914/100
ปีที่ 4-6 (ยุคกลาง) (ปี.ค.31-ม.ค.34)	222/20.46	143/13.18	167/15.39	553/50.96	1,085/100
ปีที่ 7-9 (ยุคปลาย) (ก.พ.34-ก.พ.37)	229/21.46	144/13.49	267/25.02	427/40.01	1,067/100
รวม	593/19.34	517/16.86	593/19.34	1,363/44.45	3066/100

ตารางที่ 2 : แสดงปริมาณแนวเนื้อหาในทุกคอลัมน์ของนิตยสาร สารคดี ตั้งแต่ฉบับที่ 1 (กุมภาพันธ์
 2528) ถึงฉบับที่ 108 (กุมภาพันธ์ 2537) แบ่งยุคตามดัชนีของนิตยสาร สารคดี

สรุป จากตารางที่ 2 พบว่า

- ในยุคต้นของนิตยสาร สารคดีนั้นนำเสนอเนื้อหาแนวชีวิต-เหตุการณ์-วิทยาการมากที่สุด ถึง 230 เรื่อง หรือคิดเป็นร้อยละ 25.16 โดยนำเสนอแนวเนื้อหาแนวชีวิตสัตว์-ธรรมชาติน้อยที่สุด คือ นำเสนอ 141 เรื่อง หรือคิดเป็นร้อยละ 15.53

- ในยุคกลางของนิตยสาร สารคดี ได้นำเสนอเนื้อหาชีวิตสัตว์-ธรรมชาติ มากที่สุดถึง 222 เรื่อง หรือคิดเป็นร้อยละ 20.46 โดยนำเสนอแนวเนื้อหาชีวิต-วิทยาการ-เหตุการณ์ น้อยที่สุด คือ นำเสนอ 143 เรื่อง หรือคิดเป็นร้อยละ 13.18

- ในยุคปลายของนิตยสาร สารคดี ได้นำเสนอเนื้อหาแนวศิลปะ-วัฒนธรรม มากที่สุดถึง 267 เรื่อง หรือคิดเป็นร้อยละ 25.02 โดยนำเสนอแนวเนื้อหาชีวิต-วิทยาการ-เหตุการณ์ น้อยที่สุดคือ นำเสนอ 144 เรื่อง หรือคิดเป็นร้อยละ 13.49

จากผลการศึกษาสัดส่วนของแนวเนื้อหาของนิตยสาร สารคดีข้างต้นนั้น พบว่าในช่วงระยะเวลา 9 ปี (กุมภาพันธ์ 2528-กุมภาพันธ์ 2537) นั้นนิตยสาร สารคดีนั้นเน้นการนำเสนอแนวเนื้อหาชีวิตสัตว์-ธรรมชาติ และศิลปะ-วัฒนธรรม มากที่สุดในปริมาณที่ใกล้เคียงกัน คิดเป็น 1,186 เรื่อง จากจำนวนเรื่องที่น่าสนใจทั้งหมด 3,066 เรื่อง หรือคิดเป็นร้อยละ 38.68 โดยมีการเน้นการนำเสนอแนวเนื้อหาแต่ละประเภทแตกต่างกันไปแต่ละยุค

ยุคต้น หรือในช่วงปีที่ 1-3 (กุมภาพันธ์ 2528 - กุมภาพันธ์ 2531)

4.1.1 เนื้อหา (Content)

ในยุคนี้พบว่ามี การนำเสนอเนื้อหาแนวชีวิต-เหตุการณ์-วิทยาการมากที่สุด ถึง 230 เรื่อง คิดเป็นร้อยละ 25.16 โดยที่แนวชีวิตสัตว์-ธรรมชาติถูกนำเสนอ น้อยที่สุดเพียงร้อยละ 15.53 ของปริมาณการนำเสนอเรื่องราวทั้งหมดในยุคนี้ โดยในช่วงแรกการจัดแบ่งเนื้อหาภายในเล่มตั้งแต่ฉบับที่ 1-7 (ก.พ.28-ส.ค.28) นั้นมีการจัดแบ่งส่วนการนำเสนอเนื้อหาออกเป็นต้นเล่ม กลางเล่ม และท้ายเล่ม ซึ่งไม่ได้สื่อสารให้ผู้อ่านทราบได้ว่าในแต่ละส่วนนั้นจะนำเสนอเนื้อหาในแนวใด จนกระทั่งขึ้นฉบับที่ 8 นิตยสาร สารคดี จึงจับจุดขายของตนเองได้โดยนำเสนอคอลัมน์ สารคดีพิเศษ หรือสก็๊ป (scoop) ซึ่งเป็นเรื่องเด่นประจำฉบับ โดยจะนำเสนอฉบับละ 3-4 เรื่อง

ในแนวเนื้อหาที่เป็น ชีวิตสัตว์-ธรรมชาติ ชีวิต-เหตุการณ์-วิทยาการ และศิลปะ-วัฒนธรรม นอกจากนี้ยังประกอบด้วยคอลัมน์ทั่วไป อันได้แก่ โลกใบใหญ่ ซึ่งเป็นการนำเสนอเรื่องราว หรือ เหตุการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นในสังคมโลกบันเทิง ซึ่งนำเสนอเรื่องราวความบันเทิงทั้งดนตรี และศิลปะ ทั้งในและต่างประเทศ รวมถึงโลกวิทยาการอันเป็นเรื่องราวเกี่ยวกับเทคโนโลยี และวิทยาศาสตร์ ใหม่ ๆ ที่เกิดขึ้นโดยเฉพาะในประเทศไทย และคอลัมน์ประจำ (ปกิณกะ) ซึ่งเป็นเรื่องราวปลุกย่อย ที่น่าสนใจทั่วไป ซึ่งการแบ่งการนำเสนอแนวเนื้อหาในลักษณะดังกล่าวนี้ยังปรากฏอยู่จนปัจจุบัน

4.1.1.1 แนวเนื้อหาชีวิตสัตว์-ธรรมชาติ

นิตยสาร สารคดีนั้น เริ่มนำเสนอ เรื่องแนวชีวิตสัตว์-ธรรมชาติ เรื่องแรกตั้งแต่ฉบับที่ 2 (มี.ค.38) โดยนำเสนอเรื่อง "ค้างคาวกิตติ สัตว์เลี้ยงลูกด้วยนมที่เล็กที่สุดในโลก" ในยุคแรกจะนำเสนอแนวความรู้เกี่ยวกับสัตว์ และพืชเป็นต้น ๆ มากที่สุด ทั้งนี้เพราะหลักการที่ต้องการให้ผู้อ่านได้รู้จักชีวิต ของเพื่อนร่วมโลก และเข้าใจความสัมพันธ์แห่งการดำรงอยู่ ร่วมกันระหว่างมนุษย์ และสรรพสิ่งรอบข้างนั่นเอง โดยมีลักษณะการนำเสนอ ดังนี้คือ

1. แนวการนำเสนอความรู้เกี่ยวกับพืช และสัตว์เป็นชนิดๆ โดยตรงโดยมากจะนำเสนอเกี่ยวกับวงจรชีวิต พฤติกรรมการดำรงชีวิต หรือความสัมพันธ์ของพืช และ สัตว์นั้นต่อระบบนิเวศน์ เรื่องที่นำเสนอแนวนี้ ได้แก่ เรื่อง ปลาตีน สัตว์โลกผู้น่ารัก (ฉ.7ส.ค.28) เรื่อง แมงป่องเพชรฆาตแห่งรัตติกาล (ฉ.13 ก.พ.29) เรื่อง ราชินีฝั่งเผด็จการ หรือนางพญาผู้สร้างสรรค์ (ฉ.21 พ.ย.29) ซึ่งแนวเนื้อหาเช่นนี้จะพบมากที่สุดในการนำเสนอ เรื่องราวแนวชีวิต สัตว์-ธรรมชาติในยุคต้น กล่าวคือ เฉพาะส่วนที่เป็นคอลัมน์สารคดีพิเศษ (scoop) ในช่วงปีที่ 1-3 (ก.พ.28-ก.พ.31) นั้นมีแนวเนื้อหาในลักษณะนี้ถึงร้อยละ 55.31

2. แนวการนำเสนอเนื้อหาที่เป็นเรื่องราวการผจญภัย ของนักวิจัย ผสมกับความรู้เกี่ยวกับสัตว์ชนิดนั้น ๆ เช่น เรื่อง บุคป่ากาญจนบุรีค้นหาค้างคาวกิตติสัตว์เลี้ยงลูกด้วยนมที่เล็กที่สุดในโลก (ฉ.2 ก.พ.28) เรื่อง บุคตอกปุย ค้นหาซาลาแมนเดอร์สัตว์ล้านปีที่ยังมีชีวิต (ฉ.12 ก.พ.29) เรื่อง บุคศึกษาชีวิตนกเงือก (ฉ.25 มี.ค.30) ซึ่งการนำเสนอแนวเนื้อหาใน ลักษณะนี้ เฉพาะในคอลัมน์สารคดีพิเศษ (scoop) ในยุคต้นนี้ นำเสนอร้อยละ 25.53

3. เป็นแนวการนำเสนอในลักษณะที่เป็นพืช หรือสัตว์ที่เป็นข่าว ที่ได้รับความสนใจจากประชาชน หรือเป็นชีวประวัติบุคคล ที่อยู่ในแวดวงอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติที่ เกี่ยวพันกับสัตว์นั้นๆ เช่น เรื่อง สองสมาชิกใหม่ของสวนสัตว์ดุสิต (ฉ.5 มิ.ย.28) หรือ เรื่อง นักบวช เซนต์คาเบรียล... เจ้าแห่งผีเสื้อในประเทศไทย (ฉ.11 ธ.ค.28) ซึ่ง เฉพาะในส่วนคอลัมน์สารคดี พิเศษ (scoop) ในยุคต้นนั้นจะนำเสนอแนว เนื้อหาในลักษณะนี้คิดเป็นร้อยละ 17.04

4. เป็นแนวการนำเสนอประเด็นปัญหาความขัดแย้งด้านการจัดการ ทรัพยากรธรรมชาติซึ่ง เฉพาะในส่วนคอลัมน์สารคดีพิเศษ (scoop) คิดเป็นร้อยละ 6.38 เช่น เรื่อง เขาใหญ่...จุดสีตำกับสำนักแห่งการอนุรักษ์ (ฉ.21 พ.ย.29) เรื่อง ทุ่งใหญ่นเรศวร จะ เอาเขื่อนหรือป่า...ถึงเวลาที่ต้องเลือก (ฉ.30 ส.ค.30)

4.1.1.2 ลักษณะแนวเนื้อหา ชีวิต-เหตุการณ์-วิทยาการ

จากผลการศึกษาพบว่า การนำเสนอแนวเนื้อหา ชีวิต-เหตุการณ์- วิทยาการของนิตยสาร สารคดีในยุคต้นนั้น ถือได้ว่ามีปริมาณการนำเสนอแนวเนื้อหาชีวิต-เหตุการณ์- วิทยาการ ที่มากที่สุดของการนำเสนอเนื้อหาของนิตยสาร สารคดีในรอบ 9 ปี คือ นำเสนอเรื่องแนวนี้ จำนวน 230 เรื่อง จากจำนวนเรื่องที่น่าเสนอในยุคต้นทั้งหมด 914 เรื่อง หรือคิดเป็นร้อยละ 25.16 โดยนำเสนอเรื่องแนว "ชีวิตบุคคล" มากที่สุด โดยเฉพาะในคอลัมน์สารคดีพิเศษ (scoop) ซึ่งนำเสนอเรื่องแนวชีวิตบุคคลมากที่สุดโดยนำเสนอจำนวน 27 เรื่อง จากเรื่องแนวชีวิต-เหตุการณ์- วิทยาการ จำนวน 43 เรื่อง หรือคิดเป็นร้อยละ 62.79 รองลงมาคือ เรื่องแนวเหตุการณ์ และ เรื่องแนวเทคโนโลยี-วิทยาการ ซึ่งถูกนำเสนอ 10 และ 6 เรื่อง หรือคิดเป็นร้อยละ 23.80 และ 14.18 ตามลำดับ ซึ่งมีลักษณะการนำเสนอตั้งนี้คือ

1. แนวชีวิตบุคคล ได้แก่

- แนวชีวิตของเพื่อนมนุษย์ที่อยู่อีกมุมหนึ่งของสังคมไทยหรือ อยู่ต่างสังคมกันเรื่องที่น่าเสนอในแนวนี้ ได้แก่ เรื่อง เขมรอพยพ...ลมหายใจยังไม่สิ้น (ฉ.3 เม.ย.28) เรื่อง โรงเรียน หมู่บ้านเด็กชุมชนอุดมคติ..เพื่อนความรักและเสรีภาพ (ฉ.5 มิ.ย. 28) หรือ เรื่อง ชาวเล...ยิบซีแห่งทะเลอันดามัน (ฉ.23 ม.ค.30)

- แนวชีวิตของบุคคลสำคัญหรือบุคคลผู้มีผลงานอันน่าสนใจ

หรือ เป็นประโยชน์แก่สังคม

เรื่องที่น่าสนใจในแนวนี้ ได้แก่ หลวงพ่อรถชิง พระนักพัฒนาคนดีที่โลก (เคย) ต้องการ (ฉ.2 มี.ค.28) เรื่อง คิดถึงอาจารย์ ปวย อึ้งภากรณ์ สื่อความรู้ลึกซึ้งฟ้าไกล (ฉ.20 ต.ค.29) หรือเรื่อง ครูจันทร์แรม ผู้หญิงคนหนึ่งกับชีวิตที่เลือกได้ (ฉ.31 ก.ย.30)

- แนวชีวิตที่เป็นประสบการณ์ในแนว "ปู่" ของลูกผู้ชาย

เรื่องที่น่าสนใจในแนวนี้ ได้แก่ เรื่อง ดิ่งพสุธา 12,000 ฟุต สวรรค์ หรือความตายจะปรากฏ (ฉ.19 ก.ค.29) หรือเรื่อง แรงเยอร์ หลักสูตรลูกผู้ชายที่แลกด้วยชีวิต (ฉ.31 ก.พ.31)

2. แนวเหตุการณ์

ลักษณะแนว เนื้อหาประเภทนี้มีลักษณะที่เป็นบันทึกเหตุการณ์หรือเป็นสารคดี เชิงบันทึกเหตุการณ์ในประวัติศาสตร์ในยุคต้นนี้ ได้แก่ เรื่อง ทำโดยคนไทย เหตุการณ์ประวัติศาสตร์ทางดนตรีกลางแจ้ง (ฉ.2 มี.ค.38) เรื่อง พระทรงจำพราดจากไกล (ฉ.4 พ.ย.28) หรือ เรื่อง ซีเกมส์ที่เวอริยัมแห่งชัยชนะของสยาม (ฉ.12 ม.ค.29)

3. แนวเทคโนโลยี

ลักษณะแนว เนื้อหาประเภทนี้ เป็นการนำเสนอผลงานของบุคคลผู้ทำงานอยู่เบื้องหลังเทคโนโลยี รวมถึงผลกระทบของเทคโนโลยี และวิทยาการสมัยใหม่ให้คนไทยทราบ เช่น เรื่อง พลุฉลองปีใหม่ ฝีมือการยิงของกรมวิทยาศาสตร์ทหารไทย (พลุไทย-พลุญี่ปุ่น) (ฉ.1 ก.พ.28) เรื่อง มองเมืองไทยผ่านภาพถ่ายดาวเทียม (ฉ.22 ธ.ค.29) หรือ เรื่อง พลังงานก๊าซโซติช่วงชั้วกลางอ่าวไทย (ฉ.27 พ.ค.30)

4.1.1.3 แนวศิลปะ-วัฒนธรรม

จากผลการศึกษา พบว่า นิตยสาร สารคดีนั้นมีความพยายามที่จะเสนอแง่มุมที่เป็นปัญหาความเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม โดยเฉพาะจะหยิบยกเอาสิ่งที่ดั่งามบางสิ่งที่กำลังสูญหายมากล่าวถึงทั้งที่เป็นวัฒนธรรมประเพณีหลวง (Great Tradition) ซึ่งเป็นวัฒนธรรม

เมืองของชนชั้นปกครอง หรือวัฒนธรรมประเพณีราชกุมารี (Little Tradition) ซึ่งเป็นวัฒนธรรมพื้นบ้าน โดยมีลักษณะการนำเสนอ ดังนี้คือ

แนวเนื้อหาประเภทศิลปะ

ในยุคต้นของนิยายสาร สารคดีแนวเนื้อหาประเภทศิลปะ ที่นำเสนอ มักเป็นศิลปะไทยแขนงต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นศิลปะการแสดง เช่น เรื่อง กว่าจะเป็น... โชนเอกลักษณะแห่งนาฏกรรมไทย (ฉ.8 ก.ย.28) ศิลปะหัตถกรรม เช่น เรื่อง เรือนไทย..เฟอร์นิเจอร์ของวันวาน (ฉ.18 ก.ค.29) หรือ ศิลปะการละเล่น การกีฬาไทย เช่น เรื่อง ว้าว... ความผันลอยฟ้าของฤดูร้อน (ฉ.27 พ.ค.30) และ เรื่อง มวยไทย... ศิลปะการต่อสู้ป้องกันตัวชั้นสุดยอด (ฉ.33 พ.ย.30) ซึ่งแนวเนื้อหาประเภทนี้ เฉพาะในคอลัมน์สารคดีพิเศษ (scoop) มีจำนวน 16 เรื่อง หรือคิดเป็นร้อยละ 55.17 ของปริมาณการนำเสนอแนวเนื้อหาศิลปะ-วัฒนธรรมในยุคต้น

แนวเนื้อหาประเภทวัฒนธรรม

ในยุคต้นนี้ ลักษณะการนำเสนอแนวเนื้อหาประเภทวัฒนธรรม ในนิยายสาร สารคดีมี 3 แนว คือ

1. แนวที่เป็นวัฒนธรรมประเพณีที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ของคนในชุมชนต่างๆ เช่น เรื่อง ทรงเจ้าวัดแขก... เมื่อเทพเจ้าทั้งสามเยือนเทวดาผ่านถนนสีลม (ฉ.11 ธ.ค.28)
2. แนวที่เป็นวัฒนธรรมประเพณีที่เกี่ยวข้องกับพุทธศาสนา เช่น เรื่อง โคนจุกอาทิตยดาวเรือง (ฉ.2 มี.ค.28) เรื่อง ปอยสังลองของคนไตที่แม่ฮ่องสอน (ฉ.4 พ.ค.28) เรื่อง ตามเสด็จสมเด็จพระญาณฯ ไปเนปาลร่วมบวชศากยะ เชื้อสายพุทธองค์ (ฉ.13 ก.พ.29)
3. แนวที่เป็นวัฒนธรรมประเพณี ที่เกี่ยวกับวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของกลุ่มคนต่าง ๆ เช่น เรื่อง หม้อน้ำต้นและคนล้านนา (ฉ.7 ส.ค.28) หรือ เรื่อง ฉลองกินวอกกับลิซอเขาค้อ (ฉ.14 มี.ค.29)

ในส่วนแนวเนื้อหาประเภทวัฒนธรรมนี้ มีปริมาณการนำเสนอ เฉพาะในคอลัมน์สารคดีพิเศษ (scoop) จำนวน 13 เรื่อง หรือคิดเป็นร้อยละ 44.82 ของปริมาณ

การนำเสนอแนว เนื้อหาศิลปะ-วัฒนธรรมในยุคต้นทั้งหมด โดยเน้นการนำเสนอแนวที่เป็นวัฒนธรรม ประเพณีที่ เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา หรือวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของกลุ่มคนต่าง ๆ มากกว่าแนวอื่น

4.1.2 ปัจจัยภายในองค์กรที่มีส่วนกำหนดแนว เนื้อหาในยุคต้นที่ได้จากการสัมภาษณ์แบบ เจาะลึกบรรณาธิการนิตยสาร สารคดี ได้แก่

4.1.2.1 นโยบาย หรือกรอบการกำหนดประเด็นเนื้อหา ของนิตยสาร สารคดี ที่ผู้จัดทำนิตยสาร สารคดีได้กำหนดไว้ (Work Culture)

นโยบายหรือกรอบแนว เนื้อหาที่ผู้จัดทำนิตยสาร สารคดีได้วาง ไว้เพื่อกำหนดประเด็น เนื้อหาสาระนั้น ถือเป็นปัจจัยสำคัญอันดับแรกที่ทีมงานนิตยสาร สารคดียึดถือ เป็น หลักในการคัดเลือกประเด็นข่าวสาร เพื่อนำเสนอแก่ผู้อ่าน นั่นคือ การนำเสนอเนื้อหาใดๆ ของ ทีมงานจะต้องเป็นไปในแนวทางเดียวกัน ไม่ขัดแย้งกันคือ ต้องนำเสนอเนื้อหาอันเป็นสาระประโยชน์ แก่ผู้อ่าน โดยให้ความสำคัญกับ เรื่องลัทธิ-ธรรมเนียม-สิ่งแวดล้อม คุณค่าความเป็นไทย-ศิลปะวัฒนธรรม และชีวิต- เหตุการณ์-วิทยาการ อันน่าสนใจเป็นหลักโดยตั้งอยู่บนพื้นฐานของการมองโลกในแง่ดี ซึ่ง แนวคิดดังกล่าวเป็นแนวคิดที่ถูกปลูกฝังกันภายในองค์กร (in-house socialization) ดังนั้น "นิตยสาร สารคดีจึงไม่นำเสนอแนว เนื้อหาที่เป็นการทำลายทรัพยากรธรรมชาติ หรือศิลปะ-วัฒนธรรม อันดั้งเดิมของชาติอย่างเด็ดขาด" ดังที่วันชัย ตันติวิทยพิทักษ์ ได้ให้ทรรศนะว่า "แนวคิดของนิตยสาร สารคดีก็อย่างเช่น เรื่องสนับสนุนเขื่อนก็ไม่เอา"

นอกจากนี้โฆษณาที่นิตยสาร สารคดีจะรับลงก็ต้องเป็นไปตามกรอบ แนวเนื้อหาดังกล่าวด้วยดังที่ ปฎิมา หนูไชยะ บรรณาธิการอำนวยการฝ่ายโฆษณา และประชาสัมพันธ์ ได้กล่าวไว้ว่า "เรามีหลักในการรับโฆษณา คือต้องเป็นโฆษณาที่ไม่ทำลายธรรมชาติหรือวัฒนธรรมไทย เช่น โฆษณาสนามกอล์ฟ เราจะไม่ลงให้" ดังนั้นจึงพบว่าแนว เนื้อหาต่างๆ ที่ไม่ได้อยู่ในกรอบการ กำหนดประเด็นข่าวสาร ที่ทีมงานนิตยสาร สารคดีวางไว้ก็จะไม่ได้รับการ เลือกสรรให้ปรากฏสู่สายตา ผู้อ่านเพราะไม่ใช่แนวทางการนำเสนอของนิตยสาร สารคดีนั่นเอง

จากการวิเคราะห์คำให้สัมภาษณ์ของผู้จัดทำนิตยสาร สารคดีนั้นพบ ว่าสาเหตุที่ทำให้นิตยสาร สารคดี มีการวางกรอบแนว เนื้อหาไปในทิศทางดังกล่าว ตั้งแต่ในยุคต้นนั้น เกิดจากปัจจัยต่างๆ ดังนี้

- **อุดมการณ์ในการทำนิตยสาร สารคดีของทีมงาน และนายทุนผู้**

ก่อตั้งนิตยสาร สารคดี

ทีมงานที่แยกตัวมาจากสำนักพิมพ์ เมืองโบราณอันประกอบไปด้วย คุณสุตารา สุจฉายา คุณจ่านงค์ ศรีนวล คุณปฎิมา หนูไชยะ และคุณสกล เกษมพันธุ์ และนายทุนผู้รักการทำหนังสือคือคุณสุภาพ ทองชีว ผู้จัดการของบริษัทในเครือวิริยะธุรกิจ และวิริยะประกันภัย ซึ่งมีส่วนกำหนดแนวเนื้อหา นิตยสาร สารคดีมาตั้งแต่ต้นนั้น ต้องการที่จะผลิตนิตยสารที่ส่งเสริมคุณค่าความเป็นไทย สติปัญญาของคนไทย และที่สำคัญต้องส่งเสริมแนวคิดในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติที่อยู่ในประเทศไทยด้วย ดังที่ประวิทย์ สุวณิชย์ หัวหน้ากองบรรณาธิการนิตยสาร สารคดี ได้กล่าวถึงนายทุนของนิตยสาร สารคดีไว้ว่า "นายทุนของที่นี่จะไม่ค่อยชอบที่เราเขียนเรื่องต่างประเทศมากนัก คือเราไม่ค่อยใส่ใจเรื่อง เงินทุนว่าคุณจะเอาไปทำอะไรที่ไหน เขาบอกว่า คุณควรรู้จักสิ่งที่อยู่ใกล้ตัวเองให้มากที่สุด รู้จักตัวเองให้ดีมากที่สุดแล้วค่อยไปรู้จักคนอื่น ๆ"

- ช่องว่างทางการตลาดในการนำเสนอ "สารคดี" เป็นจุดขาย เนื่องจากในช่วงปี พ.ศ. 2528 นั้น ทีมงานผู้ก่อตั้งนิตยสาร สารคดีได้สังเกตเห็นว่าผู้คนในสังคมเริ่มเบื่อสิ่งไร้สาระ หรือ เบื่อสิ่งที่นำเสนอเรื่อง "น้ำเน่า" หรือสิ่งที่เป็น "สาระ" ที่เครียดจนเกินไป และ "สารคดี" ก็เป็นสิ่งที่ผู้อ่าน และตลาดหนังสือต้องการมาโดยตลอด แต่จะแทรกอยู่ตามหนังสือทั่วไป เช่น หนังสือท่องเที่ยว ดังนั้นจึงยังไม่มียุคสารคดีกล้าประกาศที่จะหยิบยก "สารคดี" มาก่อน ทีมงานจึงสังเกตเห็นโอกาสนี้จึงยึดแนว "สารคดี" มาเป็นจุดขายภายใต้การออกแบบรูปเล่ม และภาพถ่ายที่มีคุณภาพจนถึงปัจจุบัน

นอกจากกรอบแนวเนื้อหาพื้นฐานที่ทีมงานวางไว้ใช้ในการคัดเลือกประเด็นข่าวสารดังกล่าวแล้วยังพบว่ามีการอธิบายนโยบายในการกำหนดแนวเนื้อหาของนิตยสาร สารคดีนั้นมีความแตกต่างกันไปในแต่ละยุคอีกด้วย

นโยบาย หรือกรอบแนวเนื้อหาที่ผู้จัดทำนิตยสาร สารคดีใช้ในการกำหนดแนวเนื้อหาในยุคต้น

ในยุคต้นทางทีมงานผู้จัดทำนิตยสาร สารคดีจะ เน้นการนำเสนอ "สารคดี" ที่เป็นความจริงอันหลากหลายก่อนโดยจะนำเสนอเรื่องราวที่มีอยู่ในประเทศไทยให้ผู้อ่านอ่านทราบ โดยใช้เทคนิคการเขียนเชิงสารคดีที่เข้าใจง่าย และการถ่ายภาพเชิงสารคดี โดยเน้น

ความแปลก ความน่าสนใจของ เนื้อ เรื่อง เป็นสำคัญ โดยมีจุดขายที่ต้องมี เรื่องอัน เป็นสาระอย่างเด่นชัด 3-4 เรื่อง ในแต่ละเล่ม โดยมีกขอบการนำเสนอ ดังนี้คือ

- เน้นการนำเสนอแนว เนื้อหาชีวิต- เหตุการณ์- วิทยาการ หรือ เรื่องแนววิทยาศาสตร์มากที่สุด เนื่องจาก เป็น เรื่องที่ "ใกล้ตัว" ผู้อ่านและ "ขายได้" สำหรับแนวชีวิตบุคคลนั้นได้นำเสนอชีวิตหรือผลงานของบุคคลที่มีชื่อเสียงหรือทำประโยชน์แก่สังคมก่อน ต่อมาจึงนำเสนอประสบการณ์ชีวิตในแนว "ปู้" ที่กลุ่มผู้อ่านผู้ชายชื่นชอบ เช่น แรงเบอร์ หรือยูตีที โดยที่แนวเนื้อหาประเภท " เหตุการณ์" นั้น จะนำเสนอเนื้อหาตามสถานการณ์ในสังคม (Current Issues) ซึ่งเป็นเสมือนบันทึก เหตุการณ์สำคัญทางประวัติศาสตร์ และมีการนำเสนอเรื่องราวเกี่ยวกับเทคโนโลยีหรือกลุ่มคนไทยที่อยู่เบื้องหลัง เทคโนโลยี เหล่านั้น เช่น เรื่องผลงานก๊อชในอ่าวไทย เป็นต้น

- เน้นการปูพื้นฐานความรู้ทางด้านชีวิตสัตว์- ธรรมชาติ หรือ เน้นให้คนรู้จักธรรมชาติก่อนจึง เน้นการนำเสนอสัตว์เป็นชนิดๆ ที่มีความน่ารัก แปลก และน่าสนใจ เพื่อให้ผู้อ่านได้ซึมซับภาพและ เรื่องราว เกี่ยวกับชีวิตสัตว์- ธรรมชาติในลักษณะที่เป็นรูปธรรม เข้าไปในจิตใจ ก่อนที่จะนำผู้อ่าน เข้าสู่ประเด็นปัญหาด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติต่อไป ดังที่สุตารา สุจฉายา ได้กล่าวไว้ว่า "นำเสนอ เรื่องสัตว์ เพราะมันมีชีวิต และเป็นสิ่งที่ทำให้คนเห็นภาพได้มากกว่า ต่อมาจึงพูดถึงปัญหาป่าไม้ซึ่งไม่ เป็นรูปธรรมมากนัก จึงสังเกต เห็นได้ว่าสารคดีในช่วงแรก เป็น เรื่องของ สัตว์ตลอด ซึ่งจะสอดแทรก เรื่องความเป็นอยู่ และธรรมชาติ เข้าไปด้วย ต่อมาจึงพูดถึงปัญหาเรื่อง ป่าไม้ เรื่องน้ำ เรื่องสิ่งแวดล้อม" ดังนั้นในยุคนี้จึงไม่ เน้นการนำเสนอปัญหาด้านการจัดการ ทรัพยากรธรรมชาติ เช่น ปัญหาจากการสร้างเขื่อน แต่ เน้นที่จะนำเสนอ "ความรู้เกี่ยวกับชีวิตสัตว์" มากกว่า

- เน้นการนำเสนอ เรื่องราวที่ส่งเสริมคุณค่าความเป็นไทย และ วัฒนธรรมไทย โดยมุ่งนำเสนอศิลปะ- วัฒนธรรมประเพณีไทยที่ยังไม่ นำเสนอผ่านสายตาสื่ออื่นมากนัก หรือ เป็นวัฒนธรรมประเพณีที่หาชมได้ยากตามท้องถิ่นต่างๆ เพราะเกิด เฉพาะช่วงเวลา เช่น เรื่อง ปอยส่างลองรวมถึงศิลปะ- วัฒนธรรมไทยที่กำลังสูญหายไปจากสังคมไทย โดยมีการเก็บข้อมูลภาคสนาม โดยอาศัยการสังเกตการณ์อย่างมีส่วนร่วมและ ไม่มีการตีความตัดสินใดๆ เกี่ยวกับประเพณีนั้นๆ แต่จะพูดถึงประเพณีวัฒนธรรมนั้นๆ ในแง่ของบทบาทหน้าที่ที่มีต่อการดำรงอยู่ของสังคม

4.1.2.2 แหล่งข้อมูลและความหลากหลายของข้อมูล

เนื่องจากทีมงานผู้ก่อตั้งนิตยสาร สารคดีนั้น เคยเป็นทีมงาน เดิมที่เป็นส่วนหนึ่งของสำนักพิมพ์ เมืองโบราณ ซึ่งผลิตผลงานด้านโบราณคดีประวัติศาสตร์ศิลป์ในรูปแบบของวารสารราย 3 เดือนและพ็อคเก็ตบุ๊ก ซึ่งได้สำรวจประเทศไทยมากกว่า 40 ปี จึงทำให้ทีมงานมีวัตถุดิบที่เป็นข้อมูลซึ่งค่อนข้างครอบคลุมรายละเอียดเกี่ยวกับประเทศไทยทั้งหมด และทราบว่าแหล่งข้อมูลในจังหวัดใดที่น่าสนใจโดยเฉพาะแห่งข้อมูลที่เป็นธรรมชาติ และศิลปะ-วัฒนธรรม ดังนั้น จึงเป็นการสะดวกแก่ทีมงานนิตยสาร สารคดีที่จะนำข้อมูลที่มีอยู่แล้วมานำเสนอเป็น "จุดขาย" ด้วยการใช้เทคนิคการนำเสนอเนื้อหาที่ร่วมสมัย

นอกจากนี้ นิตยสาร สารคดี ยังมีการแลกเปลี่ยนข้อมูลกับสำนักพิมพ์อื่นๆ ในเครือ บริษัท วิริยะธุรกิจ จำกัด ด้วยเพื่อให้ได้ข้อมูลมา เช่น สำนักพิมพ์เมืองโบราณ สำนักพิมพ์ปลาตะเพียน ซึ่งผลิตหนังสือเด็ก สำนักพิมพ์สีดา ซึ่งผลิตหนังสือจังหวัด เช่น ภูเก็ต หรือสำนักพิมพ์มหานคร ซึ่งผลิตหนังสือเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ สถานที่ เช่น หนังสือเรื่องทุ่งพระสุเมรุ ซึ่งสำนักพิมพ์ดังกล่าว เหล่านี้อาจตั้งข้อสังเกตได้ว่ามี "ลักษณะที่สามารถเอื้อประโยชน์ในการแลกเปลี่ยนข้อมูลกันได้" ถึงแม้ว่าวัตถุดิบประสงค์ในการผลิตของแต่ละสำนักพิมพ์จะแตกต่างกันก็ตาม เช่น หากสำนักพิมพ์ปลาตะเพียนจะทำเรื่องสุนัข หรือแมว ก็สามารถขอข้อมูลมาทางศูนย์ข้อมูลชีวิตสัตว์-ธรรมชาติของนิตยสาร สารคดีได้ ในขณะที่หากนิตยสาร สารคดี จะทำเรื่องเขาพระวิหารก็สามารถขอข้อมูลไปยังสำนักพิมพ์เมืองโบราณ ซึ่งเป็นศูนย์ข้อมูลด้าน ศิลปะ-วัฒนธรรมได้เช่นเดียวกัน

ดังนั้น ในยุคต้นนี้ ทีมงานจึงสามารถคัดเลือกหรือนำเสนอเรื่องราวที่แปลกน่าสนใจได้มากกว่ายุคอื่นเพราะข้อมูลที่สะสมไว้ (stock) ยังมีปริมาณมากอยู่ ด้วยเหตุนี้จึงทำให้ นิตยสาร สารคดีนั้นสามารถนำเสนอแนวเนื้อหาต่างๆ ได้อย่างมีความหลากหลาย และไม่ต้องเน้นการนำเสนอไปตามกระแสเหตุการณ์สำคัญในสังคมมากนัก

4.1.2.3 เงินทุนในการผลิต

ในยุคต้นนั้น นายทุนผู้ออกทุนในการผลิตนิตยสาร สารคดี อันได้แก่ คุณสุพร ทองชีว ได้วางแผนในการลงทุนการผลิตเนื้อหาใน 2 ปี โดยใช้งบประมาณ 20 ล้านบาท หากแต่การผลิตคอลัมน์สารคดีพิเศษ (scoop) และเนื้อหาแนว "สารคดี" นั้นต้องอาศัยเงินลงทุนสูง เนื่องจากต้องใช้ เครื่องมืออุปกรณ์ในการถ่ายภาพอันทันสมัย และใช้ระยะเวลาเวลานานทำให้ใน

ช่วงเวลาเพียง 2 ปี ของยุคต้นนั้น นายทุนต้องลงทุนไปถึง 50 ล้านบาท ซึ่งการลงทุนที่เกินงบประมาณไปมาก เช่นนี้ถึงแม้จะทำให้ทีมงานผลิตเนื้อหาได้ตามที่ต้องการก็ตาม หากแต่เมื่อประสบกับภาวะขาดทุนที่ยาวนาน เมื่อ เริ่ม เข้าสู่ยุคกลางก็ทำให้นายทุนทรมานรับสภาพแทบไม่ไหว และเกิดการปรับเปลี่ยนแนวเนื้อหาไปเพื่อตอบสนองความต้องการ "ตลาด" เพื่อความอยู่รอดขององค์กรเอง

4.1.2.4 ประสบการณ์ในการทำงานของทีมงานนิตยสาร สารคดี

ในยุคต้นของนิตยสาร สารคดีนั้นถือได้ว่าทีมงานผู้ก่อตั้งนิตยสาร สารคดี โดยเฉพาะบรรณาธิการฝ่ายต่างๆ นั้น ยังไม่มีความชำนาญในการนำเสนอ เรื่องแนวชีวิตสัตว์-ธรรมชาติมากนัก เนื่องจากได้ทำงานในสายประวัติศาสตร์โบราณคดีมาอย่างยาวนาน ในยุคนี้จึงถือเป็น "ยุคลองผิดลองถูก" ในการนำเสนอแนวเนื้อหาชีวิตสัตว์-ธรรมชาติของนิตยสาร สารคดี เนื่องจากไม่สามารถจับ "จุดขาย" หรือแง่มุมในการนำเสนอได้อย่างชัดเจน จึงคัดเลือกประเด็นข่าวสารไปตามความคิดความสนใจของทีมงานเอง โดยคาดว่าผู้อ่านจะสนใจในเรื่องราวที่ทีมงานนำเสนอด้วย ดังที่ สกล เกษมพันธุ์ได้กล่าวไว้ว่า "ในช่วงแรกเราก่อนข้างนำเสนอสะเปะสะปะ เช่น ทำเรื่องชนวัวซึ่งแง่มุมจริงๆ ความเป็นเรื่องของประเพณี เทศกาล ก็หาพื้นบ้าน แต่เราไปเสนอในแง่ของความมันส์ของการชนวัวไป หรือ เรื่องปลากัดซึ่งควรเป็นเรื่องของการเพาะเลี้ยง แต่เรานำเสนอภาพของการแข่งปลากัดซึ่งกลายเป็นการทารุณสัตว์ไป" หรือการนำเสนอ เรื่องแนววิทยาศาสตร์-เทคโนโลยีในยุคต้นในปริมาณมาก ทั้งๆ ที่ทีมงานไม่มีความถนัดที่จะนำเสนอในแนววิทยาศาสตร์ เนื่องจากพื้นฐานของผู้จัดทำมีความรู้ในด้านมนุษยวิทยามากกว่า จึงทำให้เรื่องแนววิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีที่นำเสนอไปนั้น มีแง่มุมในการนำเสนอที่ไม่ค่อยน่าสนใจหรือไม่สามารถดึงดูดใจผู้อ่านได้

4.1.3 ปัจจัยภายนอกองค์กรที่มีส่วนกำหนดแนวเนื้อหาในยุคต้นที่ได้จากการสัมภาษณ์

แบบเจาะลึกบรรณาธิการนิตยสาร สารคดี โครงสร้างทางสังคม เศรษฐกิจ การเมือง และวัฒนธรรม

4.1.3.1 โครงสร้างทางสังคม เศรษฐกิจ และวัฒนธรรม

ผลจากการสัมภาษณ์พบว่า เนื้อหาของนิตยสาร สารคดี นั้น มีความสัมพันธ์กับโครงสร้างทางสังคม เศรษฐกิจ การเมือง และวัฒนธรรมไทย ที่ปรากฏในแต่ละยุค ดังที่คุณสุวัฒน์ อัสวไชยชาย บรรณาธิการฝ่ายวิชาการได้ให้ทรรศนะว่า "เหตุการณ์ทางสังคมก็มี

ผลต่อการนำ เสนอ เรื่องราวต่างๆ เมื่อโครงสร้างสังคมเปลี่ยนไป เกิดอะไรขึ้นกับสังคม เราก็ทำหน้าที้ออกไป"

ดังนั้น ในยุคต้นของนิตยสาร สารคดี ที่จัดอยู่ในช่วงของรัฐบาล เปรม ติณสูลานนท์ (มีนาคม 2523 - กรกฎาคม 2531) หรือทศวรรษของการพัฒนาชนบท ที่เน้นการแก้ไขปัญหาคาความยากจนของประชาชนในชนบทกว่า 10 ล้านคน โดยมีกิจกรรมในการสร้างงานในชนบท (กสช.) ที่ช่วยให้ประชาชนมีรายได้สามารถช่วยตนเอง และครอบครัวได้มากขึ้นโดยเน้นการผลิตสินค้าเพื่อส่งออกมากขึ้น ดังนั้นนับแต่ปี พ.ศ.2529 เป็นต้นมาอัตราการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจของประเทศนั้นเพิ่มขึ้นในระดับ 7.5-10 % ทำให้เศรษฐกิจไทยที่เคยอิงอยู่กับภาคเกษตรกรรมนั้น เคลื่อนย้ายออกมาเป็นภาคอุตสาหกรรม และภาคบริการมากขึ้น

ในช่วงนี้สังคมไทยในชนบท เริ่มแปรเปลี่ยนไปจากสังคมที่ทำเอง ใช้เอง กินเอง แบบดั้งเดิมกลายเป็นสังคมที่ต้องพึ่งพานายทุนหรือพ่อค้าคนกลาง เนื่องจากความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติทำให้ต้องซื้อปุ๋ย ซื้อยาฆ่าแมลงเพิ่มขึ้นทำให้เป็นหนี้เป็นสินต้องขายไร่นาไถ่นีมาเป็นแรงงานอพยพใน เมืองหลวงกันมากขึ้น ทำให้เกิดปัญหาแหล่งชุมชนแออัด ปัญหาโสเภณีตามมา ซึ่งนิตยสารสารคดีก็ได้้นำ เสนอ เนื้อหาที่สัมพันธ์กับโครงสร้างของสังคมไทยในขณะนั้นด้วย เช่น เรื่องสถานการณ์ไม่ปกติของที่อยู่อาศัยในกรุง (ฉ.6 กรกฎาคม 2528) หรือ เรื่อง พบพ่อเล้าหาเด็กสาวค้าประเวณี (ฉ.27 พฤษภาคม 2530) เป็นต้น

นอกจากนิตยสาร สารคดี ยังทำหน้าที่เสมือน "บันทึกเหตุการณ์" ที่เกิดขึ้นในประเทศไทยด้วย ดังเช่น การนำ เสนอ เรื่องพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพของสมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี พระบรมราชินีในรัชกาลที่ 7 ในยุคนั้นนั่นเอง

4.1.3.2 สถานการณ์สำคัญและแนวทางการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

จากการวิเคราะห์ทำให้สัมภาษณ์บรรณาธิการฝ่ายต่างๆ นั้น พบว่าสภาพการณ์สำคัญและแนวทางการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ รวมถึงกระแสอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติในประเทศไทยนั้นมีส่วนกำหนดแนว เนื้อหาในยุคต้นด้วย ดังนี้คือ

- กรณีการสร้างเขื่อนน้ำโจน ซึ่งเป็นเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในช่วงรัฐบาล เปรม ติณสูลานนท์ ในช่วงปี พ.ศ. 2523-2524 สืบเนื่องมาจากเหตุการณ์ล้าสัตว์ในเขต

รักษาพันธุ์สัตว์ป่าทุ่งใหญ่นเรศวร จังหวัดกาญจนบุรี ในสมัยรัฐบาลแบบเผด็จการทหารของจอมพล ประหาร จาตุ เสถียร ที่ข้าราชการผู้ใหญ่ใช้อำนาจหน้าที่โดยมิชอบพานักร้องดาราไปล่าสัตว์กันใน บริเวณดังกล่าว ซึ่งเหตุการณ์ครั้งนั้นทำให้เกิดคลื่นความไม่พอใจของประชาชนทั่วไปที่มีต่อข้าราชการ ในยุคนั้น และเป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้เกิดเหตุการณ์ 14 ตุลาฯ ขึ้นในระยะหลังและเป็นจุดที่ทำให้ ชาวไทย เริ่มหวงแหนทรัพยากรธรรมชาติและรู้จัก เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าในทุ่งใหญ่นเรศวรมากขึ้น

สำหรับในช่วงรัฐบาลพลเอกเปรม ติณสูลานนท์นั้น เกิดจาก การที่การไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย และรัฐบาล ในสมัยนั้นมีมติว่าจะสร้าง เขื่อนขนาดใหญ่ เพื่อ ผลิตกระแสไฟฟ้า 580 เมกะวัตต์ และเพื่อประโยชน์ในการชลประทาน ชื่อ "โครงการเขื่อนน้ำ โจน" ขึ้นในบริเวณลุ่มน้ำแควใหญ่ตอนบน โดยคาดว่าจะสร้างเสร็จในปี พ.ศ. 2530 แต่หากสร้าง เขื่อนนี้พื้นที่ป่าผืนใหญ่ที่สุดของประเทศไทยในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าทุ่งใหญ่นเรศวร ซึ่งอุดมสมบูรณ์ ทั้งพืชพรรณและสัตว์ป่านานาชนิดจะต้องถูกนำท่วมถึง 223 ตารางกิโลเมตร ซึ่งมีขนาดใหญ่กว่ากรุง เทพมหานครถึง 3 เท่าต้องถูกทำลายลง นอกจากนี้ยังทำให้เกิดการทำลายแหล่งต้นน้ำ เช่น แม่น้ำ แควน้อย แม่น้ำแควใหญ่ และแม่น้ำแม่กลองที่ไหลหล่อเลี้ยงประชาชนในภาคกลางทำให้ผู้คน โดยเฉพาะในภาคกลางตอนล่างนั้นจะไม่มีน้ำใช้ อีกทั้งบริเวณที่จะสร้างเขื่อนนั้นเป็นรอยแนวแผ่นดินไหว ในจังหวัดกาญจนบุรี และหากเขื่อนนี้พังลงประชาชนในจังหวัดกาญจนบุรี ต้องได้รับความเดือดร้อนทั้ง ชีวิตและทรัพย์สินกันเป็นจำนวนมาก ซึ่งกระแสการต่อสู้เรื่องการสร้างเขื่อนน้ำโจนระหว่างนักวิชาการ นักอนุรักษ์ธรรมชาติ นักศึกษา และประชาชน กับรัฐบาลนั้นต่อเนื่อง และยาวนานถึง 6-7 ปี จน กระทั่งรัฐบาลในสมัยนั้นได้ระงับการเขื่อนน้ำโจนในที่สุดและจากเหตุการณ์ในครั้งนั้นจึงทำให้ข่าวสาร เรื่องประ เติ้นปัญหาด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติเผยแพร่ไปสู่สาธารณชนมากขึ้น แต่ก็ยังจำกัด อยู่ในหมู่นักอนุรักษ์ธรรมชาติ เท่านั้น

จากทรรศนะของผู้จัดทำนิตยสาร สารคดีนั้น พบว่า กระแส อนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติในประเทศไทยที่เกิดขึ้นในยุคนั้นนั้น มีส่วนกำหนดแนว เนื้อหาของนิตยสาร สารคดีด้วย ดังอาจสังเกตได้ในยุคต้นนั้นนิตยสาร สารคดีได้นำเสนอ เรื่องทุ่งใหญ่นเรศวรจะ เอา เขื่อนหรือป่า ถึง เวลาที่ต้องเลือกซึ่งเป็น เรื่องของการคัดค้านการสร้าง เขื่อนน้ำโจนร่วมด้วย

- กรณีการเผาโรงงานแทนทาลัม โดยมีการเดินขบวนคัดค้าน การสร้างโรงงานแทนทาลัมจังหวัดภูเก็ตในเดือนมิถุนายน 2529 จนเกิดการเผาโรงงานไทยแลนด์- แทนทาลัมและโรงแรมฏ เกิด เมอร์ลินขึ้น เนื่องจากชาวบ้านที่อยู่ในบริเวณดังกล่าว เกิดความกลัวพิษภัย ของสารเคมีจากโรงงานดังกล่าวที่อาจเป็นอันตรายต่อสุขภาพ และชีวิตของตนได้ ซึ่งทีมงานก็นำเสนอ เรื่องนี้ด้วย ดั้งเห็นได้จากเรื่อง จากแทนทาลัมถึงจลาจลภูเก็ต โศกนาฏกรรมคนไทย 50 ล้าน (ฉ.18 สิงหาคม 2529) เป็นต้น

สำหรับสถานการณ์สำคัญด้านทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมของโลกที่มีส่วนกำหนดแนว เนื้อหาในช่วงนี้ ได้แก่ การเกิดก๊าซพิษร้ายจากโรงงานผลิตยาฆ่าแมลง เมืองโกปาล ประเทศอินเดีย ทำให้มีผู้ได้รับบาดเจ็บ พิการ หรือเสียชีวิตนับพันคน นอกจากนี้ยังมี เรื่องสารกัมมันตภาพรังสีจากโรงงานผลิตกระแสไฟฟ้าพลังงานนิวเคลียร์ หรือ เซอร์โนวิลล์ในประเทศ รัสเซียได้รั่ว และแพร่กระจายไปในชั้นบรรยากาศในปี พ.ศ.2529

นอกจากนี้ยังมีการประชุมร่วมกันของ 70 ประเทศทั่วโลกที่ กรุงสตอกโฮล์ม ใน พ.ศ.2515 "โครงการสิ่งแวดล้อมแห่งสหประชาชาติ (ยูเนฟ)" ขึ้นมา เพื่อ ผลักดันให้รัฐบาลประเทศต่างๆ สนใจสภาพสิ่งแวดล้อมมากขึ้น ดังที่ วันชัย ตันติวิทยานพิตักซ์ ได้ กล่าวไว้ว่า ในช่วงนั้นประเทศต่างๆ ในโลก เริ่มเห็นผลจากการทำลายสภาพแวดล้อม และทรัพยากร ธรรมชาติกันมากขึ้น ทั้งจากเกิดสภาวะปฏิกิริยาเรือนกระจก (Greenhouse Effect) เนื่องจากการ เผาไหม้ของ เชื้อเพลิงการเผาถ่าน หรือป่าไม้ทำให้ก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์ลอยขึ้นไปปกคลุมชั้น บรรยากาศโลก เมื่อแสงอาทิตย์ส่องมายังผิวโลกจึงสะท้อนกลับออกไปไม่ได้ ทำให้โลกเกิดความร้อน ขึ้นเหมือนอยู่ในเตาอบ หรือการใช้สารคลอโรฟลูออโรคาร์บอน (ซีเอฟซี) ในตู้เย็นหรือ เครื่องดับเพลิงต่างๆ ที่ทำลายชั้นโอโซนให้เกิดช่องโหว่ ทำให้รังสีอุลตราไวโอเล็ตหลุดลอดลงมายังพื้นโลก ได้มากขึ้น ดังจะเห็นได้จากการที่มีผู้เสียชีวิตด้วยมะเร็งผิวหนังถึงปีละแสนคน นอกจากนี้การที่อุณหภูมิ ของโลกสูงขึ้นนั้นก็ทำให้น้ำแข็งบริเวณขั้วโลกเหนือ ซึ่งถือเป็นปริมาณน้ำจืด 70 % ของปริมาณ น้ำจืดโลกได้ละลายและไหลไปสู่ส่วนต่างๆ ของโลก ซึ่งอาจทำให้เกิดเหตุการณ์น้ำท่วมโลกได้ในอนาคต ซึ่งนิตยสาร สารคดีก็นำเสนอเรื่องเหล่านี้ด้วยเช่น เรื่องโรงงานไฟฟ้านิวเคลียร์ (ฉ.17 มิถุนายน 2529) หรือโลกร้อนเพราะโอโซนถูกทำลาย (ฉ.22 ธันวาคม 2529)

ผลจากการเคลื่อนไหวทางด้านสิ่งแวดล้อมดังกล่าว ทำให้นักวิชาการไทยตื่นตัวในเรื่องการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมมากขึ้น แต่ยังคงจำกัอยู่ที่ ในวงแคบในวงนักวิชาการสิ่งแวดล้อม นักศึกษาหรือผู้ที่ทำงานด้านอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ เท่านั้น เนื่องจากความเคลื่อนไหวดังกล่าวนี้ ยังไม่สอดคล้องกับกระแสความสนใจของคนในสังคม หรือ สื่อมวลชนมากนัก ประกอบกับบุคลากรที่ทำงานด้านการสื่อสารมวลชนนั้น ยังมีจำนวนน้อยอยู่นั้นเอง ดังนั้น การนำเสนอเนื้อหาที่อยู่ในกระแสอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติที่เป็นประเด็นความขัดแย้งในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติในยุคต้นนั้นจึงมีปริมาณการนำเสนอเพียงร้อยละ 6.38 ของปริมาณการนำเสนอแนวเนื้อหาชีวิตสัตว์-ธรรมชาติในยุคต้นเท่านั้น

4.1.3.3 ความต้องการของผู้อ่าน (Public Interest)

สำหรับปัจจัยภายนอกองค์กร เช่น ความต้องการของผู้อ่าน (Public Interest) นั้น มีส่วนกำหนดการคัดเลือกประเด็นข่าวสารในยุคต้นอยู่บ้าง ดังที่ จ่าณรงค์ ศรีนิวล ได้กล่าวไว้ว่า "คงไม่มีใครอยากอ่านเรื่องที่ตัวเองทราบอยู่แล้ว" ดังนั้นการนำเสนอเรื่องราวต่างๆ ในยุคต้นจึงต้องนำเสนอไปตาม "คุณค่าของความเป็นข่าว" กล่าวคือ ต้องมีความเด่น แปลกใหม่ และน่าสนใจเป็นหลัก ดังเช่น ถ้านำเสนอเรื่องเกี่ยวกับชีวิตสัตว์ สัตว์ตัวนั้นจะต้องเป็นสัตว์ที่สร้างกระแสความสนใจแก่ผู้อ่านด้วย เช่น การนำเสนอเรื่อง ค้างคาวกิตติ สัตว์เลี้ยงลูกด้วยนมที่เล็กที่สุดในโลก (ฉ.2 มีนาคม 2528) ซึ่งเป็นเรื่องราวที่ยังไม่ได้นำเสนอผ่านสื่ออื่นมากนัก เป็นต้น

ผู้วิจัยจึงขอสรุป พัฒนาการด้านแนวเนื้อหาและปัจจัยภายใน และภายนอกองค์กรที่มีส่วนกำหนดแนวเนื้อหาของนิตยสาร สารคดี ในยุคต้น (กุมภาพันธ์ 2528-กุมภาพันธ์ 2530) ดังแบบจำลองที่ 4

Society

ปี 2523-2531 รัฐบาลเปรูฯ เน้นการกระจายรายได้สู่ชนบท เน้นการส่งออก (กลซ.) ศก. โต 7.5-10% สังคมพึ่งพาภายนอกเข้าสู่เมืองหลวง

Media Institution

สื่อยังไม่ทันสมัยประเด็นสิ่งแวดล้อมมาหนึ่งสิ่งพิมพ์เฉพาะอย่างมากขึ้น-2528 เกิดนิตยสาร สารคดี

Media Organization

* นโยบายภายในองค์กร

- > เน้นนำเสนอเรื่อง "ชีวิตบุคคล + แนววิทยาศาสตร์คิดว่าน่าสนใจ + ขายได้"
- > เน้นให้คนรู้จักธรรมชาติก่อน ป็นฐานความรู้- ธรรมชาติให้แก่มหาชน
- > นำเสนอตามคุณค่าของข่าว- ความเด่น แปลก ไม่เคยมีสื่อใดนำเสนอมาก่อน

* ชัดความสามารถในการนำเสนอมีมาก + เงินลงทุนมาก + มีข้อมูลให้เลือกทำมาก
จากสำนักพิมพ์เมืองโบราณ

* ปลก. การทำงานน้อย นำเสนอเรื่องทั่ว ๆ ไปก่อน

<p>แนวชีวิตสัตว์-ธรรมชาติ</p> <ul style="list-style-type: none"> - แนวชีวิตสัตว์-พืช เป็นตัว, ชนิด (55.31) - แนวการผจญภัยและให้ความรู้เกี่ยวกับสัตว์ที่หายากใกล้จะสูญพันธุ์ - แนวปัญหาค่าการอนุรักษ์ (6.38) ทรัพยากรธรรมชาติ เช่น เชื้อขน น้ำใจ / CFC/Green-house Effect 	<p>แนวชีวิต-เหตุการณ์-วิชาการ</p> <ul style="list-style-type: none"> - แนวการผจญภัยและให้ความรู้ที่มีผลงานน่าสนใจ - "แนวขลุ่ยผู้ชาย" - แนวชีวิตเพื่อนมนุษย์ที่อยู่ต่างสังคม 	<p>แนวศิลปะ-วัฒนธรรม</p> <ul style="list-style-type: none"> - แนวชีวิตบุคคลสำคัญสูญหายไปจากสังคม - ความเชื่อในพุทธศาสนา สิ่งศักดิ์สิทธิ์ เกิดเฉพาะช่วงเวลา
---	--	---

แผนพัฒนาฯ จ. (2520-24) ป่าไม้เหลือร้อยละ 37/ กรณีเขื่อนน้ำใจ/ แทนทาลัม
ทั่วโลกเห็นผลของ CFC Green-house Effect

แผนภูมิภาพที่ 4

พัฒนาการด้านแนวเนื้อหาในชุดต้น และปัจจัยภายนอก และภายในองค์กร
ที่มีส่วนกำหนดแนวเนื้อหาของนิตยสาร สารคดี (กพ. 28-กพ. 30)

ยุคกลาง หรือในช่วงปีที่ 4-6 (มีนาคม 2531 - มกราคม 2534)

4.2.1 เนื้อหา (Content)

ในยุคกลางของนิตยสาร สารคดีนั้นมีการจัดแบ่งเนื้อหาเหมือนในยุคต้นโดยจะประกอบด้วยคอลัมน์สารคดีพิเศษ (scoop) และคอลัมน์ทั่วไป อันได้แก่ โลกใบใหญ่โลกบันเทิง โลกวิทยากรและคอลัมน์ประจำ (ปกิณกะ) ในช่วงนี้แนวเนื้อหาชีวิตสัตว์-ธรรมชาติกลับมีปริมาณการนำเสนอมากที่สุดถึงร้อยละ 20.36 และมีปริมาณการนำเสนอประเด็นความขัดแย้ง ด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติเพิ่มขึ้น รวมถึงแนวเนื้อหาอื่นๆ ก็มีการปรับตัวเป็นแนวอนุรักษ์ธรรมชาติมากขึ้นด้วย

4.2.1.1 แนวเนื้อหาชีวิตสัตว์-ธรรมชาติ ในยุคกลางมี 3 แนวดังนี้คือ

1. เป็นแนวการนำเสนอความรู้ในเรื่องของสัตว์ หรือพืชแต่ละชนิด โดยตรงโดยกล่าวถึงลักษณะการดำรงชีวิตของพืช และสัตว์นั้นๆ หรือความสัมพันธ์ของพืชหรือสัตว์นั้นๆ กับระบบนิเวศน์เช่น เรื่อง แร้ง "นกเทศบาล" ผู้พิชิตความสกปรก (ฉ.39 พ.ค.31) เรื่อง ระเบิดชีวิตของปูก้ามตาบ (ฉ.44 ต.ค.31) หรือเรื่อง เก้ง-กวางผู้สร้างชีวิตให้ป่า (ฉ.71 ม.ค.34) ซึ่งแนวเนื้อหาเช่นนี้ได้ปรากฏอยู่มากที่สุด กล่าวคือ หากพิจารณาเฉพาะในส่วนคอลัมน์สารคดีพิเศษ (scoop) มีการนำเสนอเนื้อหาลักษณะนี้ถึงร้อยละ 66.6
2. เป็นแนวการนำเสนอเรื่องราวของบุคคลหรือสถานที่ ซึ่งมีความเกี่ยวข้องกับธรรมชาติโดยมีแนวคิดในเรื่องการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติแฝงอยู่ เช่น เรื่องสวรรค์ของนกในสำนักอนุรักษ์ของลุงจอมคนรักนก (ฉ.41 ส.ค.31) หรือเรื่อง ภูหลวงในวันดอกไม้บาน (ฉ.49 มี.ค.32) ซึ่งหากพิจารณาเฉพาะในส่วนคอลัมน์สารคดีพิเศษ (scoop) พบว่า มีการนำเสนอแนวเนืหาดังกล่าวประมาณร้อยละ 8.33
3. เป็นแนวการนำเสนอเรื่องราวที่เป็นประเด็นความขัดแย้ง หรือปัญหาในด้านทรัพยากรธรรมชาติ เช่น เรื่อง สัมปทานป่าไม้...บทเรียนจากสายน้ำเลือด (ฉ.47 ม.ค.32) เรื่อง ขบวนการค้าสัตว์ป่า ธุรกิจค้าชีวิตสัตว์ร่วมโลก (ฉ.49 มี.ค.32) เรื่อง เชื้อนปากมูลวันนี้...บทสรุปอยู่ที่ใคร (ฉ.60 ก.พ.33) เรื่อง ข้อมูลล่าสุดกรณีเชื้อนเหวนรก (ฉ.62 เม.ย.33) เรื่อง จากเชื้อนเขี้ยวหลานถึงเชื้อนแก่งกรุงบทเรียนที่ผิดพลาดครั้งสำคัญ (ฉ.65 ก.ค.33) หรือ เรื่อง ชีวิตและความตายของสิบ นาคะเสถียร (ฉ. 68 ต.ค.33) และจากการศึกษา

พบว่า การนำเสนอ เรื่องแนวชีวิตสัตว์-ธรรมชาติ ในแนวที่เป็นประเด็นความขัดแย้งหรือปัญหาในด้านทรัพยากรธรรมชาตินั้นถึงจำนวน 23 เรื่อง จาก 222 เรื่อง หรือร้อยละ 10.36 ซึ่งเพิ่มมากกว่ายุคต้นเกือบเท่าตัว

4.2.1.2 แนวเนื้อหาชีวิต-เหตุการณ์-วิทยาการ

สำหรับการนำเสนอแนวเนื้อหา ชีวิต-เหตุการณ์-วิทยาการ ของนิยายสาร สารคดีในยุคกลางนั้นถือได้ว่ามีปริมาณการนำเสนอที่น้อยที่สุดของการนำเสนอเนื้อหา นิยายสาร สารคดี ในรอบ 9 ปี คือ มีปริมาณการนำเสนอเพียงร้อยละ 13.18 ของจำนวนเรื่องที่มีแนวเนื้อหา นี้ทั้งหมด เฉพาะในส่วนคอลัมน์สารคดีพิเศษ (scoop) นั้นพบว่า มีการนำเสนอเรื่องแนวชีวิตบุคคลมากที่สุดคือ มีจำนวน 38 เรื่อง จากเรื่องราวแนวชีวิต-เหตุการณ์-วิทยาการ ในยุคกลางจำนวน 48 เรื่อง หรือ ร้อยละ 79.16 รองลงมาคือแนวเนื้อหาประเภทเหตุการณ์ ซึ่งนำเสนอ 2 เรื่อง หรือคิดเป็นร้อยละ 4.16 ส่วนแนวเนื้อหาประเภทเทคโนโลยี-วิทยาการนั้น ถูกนำเสนอเพียง 1 เรื่อง หรือคิดเป็นร้อยละ 2.1 เท่านั้นซึ่งลักษณะการนำเสนอแนวเนื้อหา ดังนี้คือ

1. แนวชีวิตบุคคล ได้แก่

- แนวชีวิตของเพื่อนมนุษย์ที่อยู่อีกมุมหนึ่งของสังคมไทย หรือต่างสังคมกันโดยมีเรื่องที่น่าสนใจในแนวนี้ ได้แก่ คนคู่ชชะ...ลมหายใจบนกองชชะ (ฉ.42 ส.ค.31) เรื่อง บันทึกจากเด็กๆ ผู้ยากไร้...บ้านอุปกัมภ์เด็ก (ฉ.43 ก.ย.31) เรื่อง บันทึกเดินทางสู่หมู่บ้านเลตองกู เม.ย.33) หรือ เรื่อง ปราบปรามสุดท้ายในโลกพิการ (ฉ.67 ก.ย.33)

- แนวชีวิตของบุคคลสำคัญ หรือบุคคลผู้มีผลงานอันน่าสนใจ หรือเป็นประโยชน์แก่สังคมโดยในช่วงนี้จะนำเสนอเรื่องราวเกี่ยวกับชีวิตของบุคคลในวงการอนุรักษ์ธรรมชาติ ในประเทศไทยเพิ่มมากขึ้นกว่าในยุคต้น เรื่องที่น่าสนใจในแนวนี้ ได้แก่ เรื่อง เสียวณีเวชชาชีวะ "ฟลอเรนซ์ในดิงเกล" ในโลกของสัตว์ป่า (ฉ.54 ส.ค.32) เรื่อง ชีวิตและความตายของสิบ นาคะเสถียร (ฉ.68 ต.ค.33) หรือ เรื่อง คำเตือนภานิชาวานาผู้ทำกระแสนิยม (ฉ.70 ธ.ค.33) เป็นต้น

- แนวชีวิตที่สะท้อนประสบการณ์ที่ "บู" ของลูกผู้ชาย โดยมีเรื่องที่น่าสนใจในแนวนี้ ได้แก่ เรื่อง ริคอน หลักสูตรเลือดของนักรบเลือดเหล็ก (ฉ.50 ต.ค.32) หรือ เรื่อง F-16 ผูกบินเหยี่ยวพิฆาต ผู้คุ้มกันสันติภาพ (ฉ.69 พ.ย.33)

2. แนวเหตุการณ์

แนวเนื้อหาประเภทเหตุการณ์ในช่วงนี้ มักเป็นการนำเสนอเนื้อหาแบบบันทึกเหตุการณ์ต่างๆ ไป แต่ปริมาณการนำเสนอแนวเนื้อหาเหตุการณ์นี้กลับลดปริมาณลงจากในช่วง 3 ปีแรก ของนิตยสาร สารคดี เฉพาะในส่วนที่เป็นคอลัมน์สารคดีพิเศษ (scoop) นำเสนอเพียง 2 เรื่องเท่านั้น ได้แก่ เรื่อง ร่มเกล้า...เสียงปืนยังไม่สิ้นบทเรียนจากปัญหาเส้นแบ่งเขตแดน (ฉ.39 พ.ค.32) หรือ เรื่อง พิธีศพมหาเทวีเชียงตุง สภาทสะท่อนคดีการปลงศพล้านนา (ฉ.69 พ.ย.33) เป็นต้น

3. แนวเทคโนโลยี-วิทยาการ

การนำเสนอเนื้อหาแนววิทยาการหรือเทคโนโลยี ในช่วงนี้ก็ลดปริมาณการนำเสนอลงเช่นกัน ดังจะเห็นได้ว่าเฉพาะคอลัมน์สารคดีพิเศษ (SCOOP) นั้นจะนำเสนอแนวเนื้อหาเทคโนโลยี-วิทยาการอยู่เพียง 1 เรื่อง คือ เรื่อง พยากรณ์อากาศศาสตร์เหนือเทพเจ้า (ฉ. 55 ก.ย. 32)

4.2.1.3 ลักษณะแนวเนื้อหาศิลปะ-วัฒนธรรม

การนำเสนอเรื่องราวที่มีแนวเนื้อหาศิลปะ-วัฒนธรรมของนิตยสารสารคดีในยุคกลางนี้มีปริมาณมากกว่าช่วงปี 1-3 (ก.พ. 28 - กพ. 31) คือ มีจำนวน 167 เรื่อง จากจำนวนเรื่อง รวมทั้งหมด 1,085 เรื่อง หรือ คิดเป็นร้อยละ 15.39 หากพิจารณาเฉพาะในส่วนที่เป็นคอลัมน์สารคดีพิเศษ (scoop) แล้วจะพบว่า มีเรื่องที่มีแนวเนื้อหาเกี่ยวกับศิลปะ-วัฒนธรรมต่างประเทศมากขึ้น โดยเฉพาะเรื่องราวของศิลปะ-วัฒนธรรมจีน ซึ่งนำเสนอถึงร้อยละ 26.66 ส่วนเรื่องราวเกี่ยวกับศิลปะ-วัฒนธรรมไทยนั้นยังคงมีปริมาณการนำเสนอมากที่สุด หรือ คิดเป็นร้อยละ 60 ของการนำเสนอแนวเนื้อหาศิลปะ-วัฒนธรรมในส่วนที่เป็นคอลัมน์สารคดีพิเศษ (SCOOP) ในยุคนี้ โดยมีลักษณะการนำเสนอแนวเนื้อหา ดังนี้

1. แนวเนื้อหาศิลปะ

ในยุคกลางของนิตยสาร สารคดีนั้นมีปริมาณการนำเสนอเรื่องแนวศิลปะจำนวน 44 เรื่องจากเรื่องที่น่าสนใจในแนวศิลปะ-วัฒนธรรมจำนวน 167 เรื่อง หรือคิดเป็นร้อยละ 24.55 เฉพาะในส่วนของคอลัมน์สารคดีพิเศษ (scoop) ได้นำเสนอเรื่องราวเกี่ยวกับศิลปะที่เป็นสิ่งประดิษฐ์ต่างๆ หรือ มรดกความเชื่อของคนไทย เช่น เรื่อง ลายสัก...สัญลักษณ์ลูกผู้ชาย

มรดกแห่งความเชื่อที่ยังหลงเหลืออยู่ (ฉ.41 ก.ศ.31) หรือ เรื่อง แคน...มหัศจรรย์แห่งเครื่องดนตรีอีสาน (ฉ.60 ก.พ.33) เป็นต้น ซึ่งมีเรื่องเกี่ยวกับศิลปะจีนอยู่ 1 เรื่อง คือ เรื่อง กังฟู วรยุทธจีนไร้เทียมทาน (ฉ.51 พ.ศ.32)

2. แนวเนื้อหาวัฒนธรรม

การนำเสนอแนวเนื้อหาวัฒนธรรมของนิตยสารสารคดี ในช่วงนี้มีเรื่องที่เป็นวัฒนธรรมต่างชาติมากขึ้นสังเกตได้จากคอลัมน์สารคดีพิเศษ (scoop) ที่นำเสนอในยุคนี้นี้จำนวน 8 เรื่องนั้นมีเรื่องที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมต่างประเทศถึง 4 เรื่อง โดยมีลักษณะการนำเสนอแนวเนื้อหาวัฒนธรรมดังนี้คือ

- แนวที่เป็นวัฒนธรรมประเพณี ที่เกี่ยวกับชีวิตความเป็นอยู่ของคนพื้นเมือง หรือกลุ่มคนต่าง ๆ โดยเฉพาะในประเทศไทยเช่น เรื่อง "ซาไก" ครอบครัวศรีธารโตเมื่อคนปามาอยู่เมือง (ฉ.38 เม.ย.31) หรือ เรื่อง อุ้มรักอุ้มธรรมในงานสงกรานต์ไทยใหญ่ (ฉ.64 มิ.ย.33)

- แนวที่เป็นวัฒนธรรมประเพณีชาวต่างประเทศได้แก่ เรื่อง ภาพชีวิต และสีสันจากยูนาน (ฉ.45 พ.ย.31) เรื่อง 25 ชนเผ่าผู้เติมแต่งสีสัน และประวัติศาสตร์แห่งยูนาน (ฉ.46 ธ.ค.31) หรือ เรื่อง เงาอดีตที่ลึบสองปันนา (ฉ.52 มิ.ย.32) เป็นต้น

4.2.2 ปัจจัยภายในองค์กรที่มีส่วนกำหนดแนวเนื้อหาในยุคกลางที่ได้จากการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกของนิตยสาร สารคดี

4.2.2.1 นโยบายหรือกรอบแนวเนื้อหาที่ผู้จัดทำนิตยสารสารคดีใช้กำหนดแนวเนื้อหาในยุคกลาง

ในยุคนี้ นิตยสาร สารคดีกำลังประสบภาวะขาดทุนอย่างหนัก เนื่องจากการใช้เงินลงทุนในการผลิตเนื้อหาแนว "สารคดี" ที่เกินงบประมาณที่ตั้งไว้กว่า 30 ล้านบาท เฉพาะในช่วงสองปีแรกประกอบกับการมียอดจำหน่ายที่ไม่สูงนัก เนื่องจากเป็นหนังสือแนวใหม่ที่แตกต่างจากหนังสือทั่วไปตามท้องตลาด ทำให้ไม่มีผู้มาลงโฆษณา (advertisers) มากนัก ด้วยเหตุนี้ ทางทีมงานจึงมีนโยบายในการทำหนังสือเพื่อสนองตอบความต้องการของ "ตลาด" มากขึ้นเพื่อความอยู่รอดทางธุรกิจดังนี้คือ

- การเน้นการนำเสนอแนว เนื้อหาชีวิตสัตว์-ธรรมชาติในแนวอนุรักษ์ ทรัพยากรธรรมชาติ เป็นสำคัญ เพื่อตอบรับกับกระแสความสนใจของคนในสังคม และความตั้งใจของ ทีมงานที่จะให้ผู้อ่านมีความรู้เกี่ยวกับประเด็นปัญหาทางธรรมชาติ เช่น การทำลายป่าไม้ การสร้าง เขื่อน ในลักษณะที่เป็นรูปธรรมมากขึ้น มากกว่าที่จะ เขียนรู้ เรื่องชีวิตสัตว์-ธรรมชาติ เพียงอย่างเดียว

- การนำเสนอแนว เนื้อหาชีวิต-เหตุการณ์-วิทยาการ ที่เพิ่มแนว ชีวิตและผลงานของบุคคลสำคัญในวงการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ และเพิ่มแนวปัญหาสังคม เช่น ปัญหาโรคเอดส์ ปัญหาโสเภณี

- การเพิ่มการนำเสนอ เนื้อหาแนวศิลปะ-วัฒนธรรมของคนพื้น เมือง ในประเทศไทยที่กำลังสูญหายหรือกำลังถูกกลืนไปกับสังคม เมืองและการเพิ่มแนววัฒนธรรมของชนชาติ อันที่คาคว่า เป็นรากเหง้าของวัฒนธรรมไทย โดยเฉพาะวัฒนธรรมจีน

4.2.2.2 อุปสรรคในการนำเสนอเนื้อหาในค้ำเงินทุน และข้อมูล

- อุปสรรคในค้ำเงินทุน เนื่องจากในการผลิตคอลัมน์สารคดี (scoop) ที่นำเสนอ เนื้อหาเกี่ยวกับชีวิตสัตว์-ธรรมชาติที่มีความยาวในแต่ละ เรื่องถึง10-20 หน้า นั้น ต้องอาศัยทุนมหาศาลในการจัดทำ เพราะ เรื่องบาง เรื่องต้องใช้ฟิล์มถึง 300 ม้วน ใช้กำลังคนมาก หรือใช้เวลาในการทำงานนาน เป็นปีดังนั้น หากนำเสนอคอลัมน์สารคดีพิเศษที่อาศัย เงินลงทุนสูงแต่ "ขายไม่ได้" ก็จะทำให้ภาวะขาดทุนนั้นยิ่ง เลวร้ายลง ดังนั้นจึงมีการปรับ เนื้อหาโดยเฉพาะ คอลัมน์ สารคดีพิเศษ ให้นำเสนอ เรื่องในแนวอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ที่เป็นที่ต้องการของ "ตลาด" ผู้อ่านมากขึ้น สนใจและดึงดูดใจผู้อ่านได้ ดังนั้นบรรณาธิการนิตยสาร สารคดี จึงมัก เลือก เรื่องที่คุ้มค้ำกับการลงทุนและสามารถขายได้

- อุปสรรคในค้ำข้อมูลที่ใช้ในการผลิต เนื้อหา เนื่องจากในยุคนี้ ข้อมูลที่ได้จากสำนักพิมพ์ เมืองโบราณ และข้อมูลที่สะสมไว้ (stock) เริ่มหมดไป ดังนั้นจึงมีการซื้อ ผลงานจากนักวิจัย นักวิชาการไทยมากขึ้น ดังที่ สุวัฒน์ อัสวไชยชาญ ได้ให้ทรรศนะว่า ในช่วงนี้ "เราจะทำงานประสานกับนักวิชาการในมหาวิทยาลัย หรือหน่วยงานราชการซึ่งถือเป็นแหล่งข้อมูลที่สำคัญของนิตยสาร สารคดี จนถึงปัจจุบัน เช่น จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย มหาวิทยาลัย เกษตร ศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัย เชียงใหม่ มหาวิทยาลัยขอนแก่น โดยระยะหลัง เริ่มให้ค้ำตอบแทนในการให้ข้อมูลแก่นักวิชาการ เหล่านี้ด้วย โดยเฉพาะข้อมูลในแนว

ชีวิตสัตว์-ธรรมชาตินั้นเมื่ออยู่จำกัด เนื่องจากนักวิชาการหรือนักวิจัยสัตว์-ธรรมชาติวิทยาที่โดดเด่นในประเทศไทยมีจำนวนไม่เกิน 50 คน (วันชัย ต้นติวิทยพิทักษ์ สัมภาษณ์, 19 มกราคม 2538) ทำให้ในช่วงนี้จึงมีการนำเสนอเนื้อหาไปตามกระแสเหตุการณ์สำคัญในขณะนั้น (Current Issues) มากขึ้น ซึ่งการนำเสนอเนื้อหาไปตามกระแส ดังกล่าวนั้น ทำให้เนื้อหาของนิตยสาร สารคดี ขาดความหลากหลายและลดความน่าสนใจลงไป เช่น เรื่องแนวชีวิตสัตว์-ธรรมชาติก็นำเสนอในแนวที่เป็นวิชาการมากขึ้น เนื่องจากเรื่องแนวชีวิตสัตว์-ธรรมชาติในแนวการผจญภัยของนักวิจัยเริ่มหมดไป แต่มีการนำเสนอเรื่องในแนวอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติที่เป็นความขัดแย้งในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติในปริมาณที่เพิ่มขึ้นอย่างชัดเจน

4.2.2.3 ประสบการณ์ในการทำงานของทีมงานนิตยสาร สารคดี

ในยุคนี้ทีมงานมีประสบการณ์ในการนำเสนอแนว เนื้อหาต่างๆ ได้ อย่างแหลมคมมากขึ้น และสามารถจับจุดขายหลักของนิตยสารได้ถูกทาง โดยทีมงานได้เรียนรู้ว่าการนำเสนอเรื่องแนวอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาตินั้นทำให้นิตยสาร "ขายได้" และ "ขายดี" กว่าแนวเนื้อหาอื่นๆ จึงทำให้มีการผลิตเนื้อหาแนวอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติที่เพิ่มมากขึ้นในระยะนี้

4.2.2.4 การเปลี่ยนตัวบรรณาธิการบริหาร

เนื่องจากคุณสุชาติ จักรพิสูทธิ์ ผู้เป็นบรรณาธิการบริหารเดิมของนิตยสาร สารคดีต้องการแยกตัวออกไปเพื่อทำหนังสือสำหรับเด็กคือโตโนสาร จึงมีการเปลี่ยนตัวบรรณาธิการบริหารคนใหม่โดยให้คุณวันชัย ต้นติวิทยพิทักษ์ มาดำรงตำแหน่งนี้แทนตั้งแต่ เมษายน พ.ศ. 2533 ซึ่งคุณวันชัยนั้น เป็นผู้มีความคิดในเรื่องการทำงานเพื่ออนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติอยู่แล้ว สืบเนื่องจากการเป็นผู้ทำงานให้มูลนิธิ สิบ นาคะเสถียรอย่างต่อเนื่องดังนั้นจึงทำให้นิตยสาร สารคดี ถูกใช้ เป็นเครื่องมือในการสะท้อนแนวคิดในด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ของตัวบรรณาธิการบริหารด้วยส่วนหนึ่ง ดังจะเห็นได้จากการนำเสนอเรื่องราวที่แฝงแนวคิดในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติที่เพิ่มมากขึ้นในยุคกลาง และยุคหลังของนิตยสาร สารคดี

4.2.2.5 กระแสคัดค้านในการทำงานภายในองค์กร

เนื่องจากในยุคกลางนี้มีการนำเสนอประเด็นด้านอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ หรือมีการ "ขายสีเขี้ยว" มากขึ้นอย่างเห็นได้ชัด จนแนวเนื้อหาอื่น ๆ นั้นถูกลดปริมาณการนำเสนอลง ทำให้เนื้อหาของนิตยสาร ขาดความหลากหลายอันถือเป็นการลด "เสน่ห์" ของ

สารคดีลงไป ทำให้เกิดกระแสการคัดค้านในหมู่บรรณาธิการฝ่ายต่างๆ ของนิตยสาร สารคดีเอง เพราะบรรณาธิการแต่ละท่านก็มีฐานคติในการนำเสนอ เนื้อหาที่ต่างกัน ขึ้นอยู่กับประสบการณ์และมุมมองในการมองโลกที่ต่างกัน เช่น คุณวันชัย ตันติวิทยาคีทักษ์ ผู้เป็นบรรณาธิการบริหารของนิตยสาร สารคดีตั้งแต่เมษายน พ.ศ. 2533 ผู้มีแนวคิดในการนำเสนอ เรื่องแนวอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมมากกว่าแนว เนื้อหาอื่นๆ โดยเฉพาะในยุคกลางและยุคปลายของนิตยสาร สารคดี ทั้งนี้ เป็นเพราะการสั่งสมความคิดในด้านสิ่งแวดล้อม และการทำงานด้านนี้มานาน ทำให้มีโอกาสออกไปสำรวจนอกพื้นที่บ่อยครั้ง และมีโอกาสพบปัญหาในเรื่องการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติมากจึงต้องการนำเสนอแนว เนื้อหานี้มาก

หากแต่บรรณาธิการท่านอื่นๆ อาจไม่เห็นด้วยกับการนำเสนอ เนื้อหาในเชิงอนุรักษ์ธรรมชาติที่มีปริมาณเกินไป ดังที่คุณปฎิมา หนูไชยะ ได้ให้ทรรศนะไว้ว่า "อย่าง ในช่วงหลัง 2-3 ปี ที่ผ่านมามีการมองปัญหาการตัดไม้ทำลายป่าหรือการทำลายระบบนิเวศเป็นหลัก สำคัญของชาติ เขาก็จะลงแนวนี้อย่างหนักเลยเดือนนี้ ป่าพรุ เดือนหน้าก็แก่ง เสือ เต็ม นายรู้สึกเบื่อ แล้ว เริ่มยัดเยียดแล้ว ไม่อยากอ่านจึงขอให้เขาปรับ "สก็๊ป" ให้เบาลง ดังนั้นกระแสต้านกันในการ ทำงานภายในองค์กร มีส่วนกำหนดน้ำหนักในประเด็นข่าวสารทางด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ด้วยเช่นกัน

4.2.3 ปัจจัยภายนอกองค์กรที่มีส่วนกำหนดแนว เนื้อหาในยุคกลางที่ได้จากการสัมภาษณ์ แบบเจาะลึกบรรณาธิการนิตยสาร สารคดี

4.2.3.1 โครงสร้างทางสังคม เศรษฐกิจ การเมืองและวัฒนธรรม

จากคำให้สัมภาษณ์บรรณาธิการฝ่ายต่างๆ ของนิตยสารสารคดีนั้น พบว่าในยุคนี้ตรงกับรัฐบาลพลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ (สิงหาคม 2531 - กุมภาพันธ์ 2534) ซึ่งเป็น ช่วงเวลาที่โครงสร้างทางสังคม เศรษฐกิจ และวัฒนธรรมไทย เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว เนื่องจากนโยบายของรัฐที่จะเปลี่ยนสนามรบให้เป็นสนามการค้า เพื่อนำประเทศไปสู่ประเทศในกลุ่ม อุตสาหกรรมใหม่ (NIC) ทำให้ประเทศไทยเป็นประเทศที่มีเศรษฐกิจที่เติบโตเร็วมากที่สุดในโลก ประเทศหนึ่งคือ มีอัตราการขยายตัวทางเศรษฐกิจถึงร้อยละ 11.5-13.2 แต่โครงสร้างของ เศรษฐกิจไทยในช่วงนี้จะผูกติดกับ เศรษฐกิจโลกโดยตรง กล่าวคือรายได้ของประชาชนทุก 100 บาท

จะมาจากการติดต่อซื้อขายกับต่างประเทศมากกว่า 80 บาท โดยที่ภาคอุตสาหกรรมและการบริการเจริญเติบโตขึ้นกว่าร้อยละ 80 ในขณะที่ภาคเกษตรที่มีประชากรกว่าร้อยละ 60 ของประเทศอาศัยอยู่กลับมีอัตราการเจริญเติบโตเพียงร้อยละ 14 เท่านั้น ในช่วงนี้จึงมีการอพยพแรงงานจากชนบทมาสู่เมือง หรือจากชนบทไปสู่ดินแดนตะวันออกกลางมากขึ้นด้วย

ด้วยเหตุผลดังกล่าวทำให้เกิดสภาพการล้มละลายทางเศรษฐกิจของของหมู่บ้านไทยถึงร้อยละ 85 ของจำนวนหมู่บ้านที่มีทั้งหมด 5 หมื่นหมู่บ้าน ทำให้เกิดปัญหาทางเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม ตามมาอย่างรุนแรง และความล้มละลายทางเศรษฐกิจของชุมชนชนบทนั้นย่อมทำให้สถาบันครอบครัวของชาวชนบทที่มีความผูกพันใกล้ชิดกันต้องถูกทำลายลงไป ชาวชนบทจึงต้องเคลื่อนย้ายถิ่นที่อยู่เข้าไปเอาตัวรอด โดยมีชีวิตที่ปราศจากชุมชน หรือขาดชีวิตทางสังคม (Socialization) ที่สอนให้มนุษย์มีชีวิตที่ช่วยเหลือคำจุนกัน ซึ่งนำไปสู่ปัญหาสังคมที่เกิดขึ้นมากมาย ในช่วงเวลาดังกล่าวนี้นิติงานนิตยสาร สารคดี ก็มีการคัดเลือกประเด็นข่าวสารที่น่าเสนอปัญหาสังคมที่เกิดขึ้นในขณะนั้นด้วย เช่น เรื่อง คนคู่ขยชะลมหายใจบนกองขยะ (ฉ.42 ส.ค.31) หรือ เรื่อง เอดส์...บทเรียนจากสลัม (ฉ.67 ก.ย.33)

4.2.3.2 สถานการณ์สำคัญและแนวทางจัดการทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม

ในยุคนี้ พบว่ามีสถานการณ์สำคัญทางด้านทรัพยากรธรรมชาติเกิดขึ้นในสังคมมากมาย ซึ่งมักเป็นปัญหาที่เกิดจากผลสะสมของการทำลายทรัพยากรธรรมชาติที่ต่อเนื่องยาวนานหรืออุบัติภัยจากสารเคมีต่างๆ ซึ่งมีความรุนแรงและกระทบกับชีวิตความเป็นอยู่ของคนในสังคมไทยอย่างชัดเจน จนทำให้รัฐบาลให้ความสนใจและดำเนินการเพื่อแก้ไขปัญหาเหล่านี้อย่างจริงจังมากขึ้น โดยประกาศในปี พ.ศ. 2532-2534 เป็น "ปิตักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม" ซึ่งสถานการณ์สำคัญที่ ก่อให้เกิดกระแสหลักทางด้านอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติขึ้นในสังคมไทยที่มีส่วนกำหนดแนวเนื้อหาของนิตยสาร สารคดี ในยุคกลางนั้นมีดังนี้คือ

- กรณีการเกิดอุทกภัยครั้งใหญ่ที่อำเภอพิบูล จังหวัดนครศรีธรรมราช โดยน้ำพัดเอาซุงและดินโคลนมาถมบ้านเรือนราษฎรเสียหายเป็นจำนวนมาก ในช่วง พ.ศ.2531

- กรณีการเกิดวาทภัยจากพายุไต้ฝุ่นเกย์ ที่จังหวัดชุมพร ที่พังบ้านเรือน เรือกสวนไร่นาของชาวบ้านเสียหายเป็นพันล้านบาทในช่วง เดือนพฤศจิกายน พ.ศ.2532
- กรณีการเกิดน้ำเน่า บริเวณแม่น้ำสายสำคัญของประเทศไทย เช่น แม่น้ำเจ้าพระยาแม่น้ำท่าจีนแม่น้ำบางปะกง แม่น้ำแม่กลอง เนื่องจากมีโรงงานอุตสาหกรรมที่ปล่อยน้ำเสียลงสู่แม่น้ำถึง 90,000 กว่าโรงงาน ในช่วง พ.ศ.2532 ดังจะเห็นได้จากการนำเสนอเรื่องแม่น้ำเจ้าพระยาเน่า เพราะคนกรุงเทพฯ ฯ (ฉ.32 มิ.ย.30) หรือเรื่อง บันทึก 58 ปี เมื่อเจ้าพระยาเปลี่ยนสีจากใจของฝรั่งรักแม่น้ำ (ฉ.40 มิ.ย.31)
- กรณีคุณสืบ นาคะเสถียร หัวหน้าเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้ง กระทำอัตวินิบาตกรรม เพื่อรักษาผืนป่าห้วยขาแข้งเอาไว้ เมื่อวันที่ 1 กันยายน พ.ศ.2533 ซึ่งถือเป็นการสร้างกระแสหลักให้ผู้คนในสังคมหันมาสนใจ เรื่องการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติกันมากขึ้น ซึ่งนิตยสาร เสนอเรื่องนี้ด้วยเช่น ชีวิตและความตายของสืบ นาคะเสถียร (ฉ.68 ต.ค.33)
- กรณีรถบรรทุกก๊อปปี้โตรเสียม เหลวพลิกคว่ำบนถนนเพชรบุรีตัดใหม่ ทำให้เกิดการระเบิดอย่างรุนแรง และเชื้อเพลิงเหลวได้พุ่งกระจายไปทั่วพื้นที่ทำให้เกิดเพลิงไหม้มีผู้เสียชีวิตเป็นจำนวนมาก ในช่วงเดือนกันยายน พ.ศ.2533
- กรณีรถบรรทุกก๊อปปี้โตรเสียมพลิกคว่ำที่จังหวัดพังงา มีผู้เสียชีวิตถึง 207 ราย เมื่อเดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ.2534
- กรณีล้างสารเคมีที่ทำเรือคลองเตยเกิดเพลิงไหม้ ทำให้มีผู้ป่วยจากสารพิษฟอร์มาลดีไฮน์ในระยะเฉียบพลันกว่า 2,000 ราย ในปี พ.ศ.2534 ซึ่งนิตยสาร สารคดีก็นำเสนอเรื่องนี้เช่นกัน ได้แก่ เรื่อง คนไทยกับมาตรการป้องกันอุบัติเหตุจากสารเคมี (ฉ.74 เม.ย.34)
- กรณีการปิดป่าเขาใหญ่ เพื่อรักษาและฟื้นฟูสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ เมื่อ 4 ธันวาคม พ.ศ.2534 ดังที่นิตยสาร สารคดีได้นำเสนอในเรื่อง เสียงสะท้อนต่อการจัดการอุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ (ฉ.84 ก.พ.35)
- กรณีขาดแคลนน้ำใช้ที่เมืองพัทยา ใน พ.ศ.2534 ดังจะเห็นได้จากการนำเสนอเรื่อง พัทยาพัทยาแก้ไขความเสื่อมโทรม (ฉ.68 ต.ค.33)

จากการที่สถาบันทางสังคมต่างๆ ให้ความสนใจ และ เล็งเห็นความสำคัญของปัญหาด้าน การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมมากขึ้น จึงมีผลทำให้เกิดการเคลื่อนไหวขององค์กร พัฒนาเอกชนในการแก้ไขปัญหาดังกล่าวในแง่ที่เป็นรูปธรรมมากขึ้น เช่น การจัดงานสัมมนาสิ่งแวดล้อม แห่งประเทศไทยครั้งที่ 1 (20-24 มกราคม พ.ศ.2533) หรือสิ่งแวดล้อม'34 เพื่อหาแนวทางแก้ไข ปัญหาด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมให้แก่สังคม และภาครัฐบาล โดยครอบคลุมประเด็น สำคัญๆ ดังต่อไปนี้ เช่น เรื่องคุณภาพน้ำในแม่น้ำเจ้าพระยา การอนุรักษ์ป่าชุมชนปัญหาป่าไม้ ปัญหา ป่าพรุในจังหวัดนราธิวาส ปัญหาป่าชายเลนและการทำนาถุ้ง ปัญหาสัตว์ป่าใกล้สูญพันธุ์ของไทย โดยที่ นิติสาร สารคดีก็ได้นำเสนอแนว เนื้อหาที่สอดคล้องกับประเด็นด้านการอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ที่องค์กรพัฒนาเอกชนเหล่านี้ให้ความสนใจด้วย เช่น การนำเสนอ เรื่อง สิ่งแวดล้อม'34 ขอให้ ประชาชนมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อม (ฉ.77 ก.ค.34)

ดังนั้น จากกระแสสังคมที่เล็งเห็นความสำคัญของการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ มากขึ้น และนโยบายของนิติสาร สารคดีที่นำเสนอความรู้ในเรื่องสัตว์-ธรรมชาติอย่างต่อเนื่องนั้น ทำให้ ทีมงานนิติสาร สารคดีมีนโยบายการนำเสนอ เรื่องแนวอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติมากขึ้น หรือเป็น "กระบอกเสียงทางด้านสิ่งแวดล้อม" ให้แก่ผู้อ่าน โดยนำเสนอปัญหาที่กระทบต่อระบบนิเวศน์ที่เป็น รูปธรรมมากขึ้น เช่น ปัญหาการทำลายป่าไม้ ปัญหาจากการสร้างเขื่อนต่างๆ ทั้งนี้ก็เพราะมีเหตุผล ทางการตลาดเข้ามาเกี่ยวข้องด้วย เนื่องจากการนำเสนอ เรื่องแนวอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาตินั้นทำ ให้นิติสาร สารคดี "ขายได้" มากขึ้น ดังจะเห็นได้จากการนำเสนอในเรื่อง คุณสืบ นาคะเสถียร นั้น ทำให้มีผู้อ่านขอสมัครเป็นสมาชิกประจำวันละ เกือบพันคน และมียอดจำหน่ายสูงมาก ดังนั้นนิติสาร สารคดี จึงนำเสนอ เนื้อหาในแนวอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ เรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน

4.2.3.3 สภาพของสถาบันสื่อสารมวลชน (Media Institution)

ในยุคนี้บรรณาธิการของนิตยสาร สารคดีนั้น มีความคิดเห็นตรงกันว่าหลังจากเหตุการณ์ที่คุงลิบ นาคะเสถียร ได้กระทำอัตวินิบาตกรรม โดยทิ้งให้ผู้คนคิดว่าเป็นการเสียสละชีวิตของตน เพื่อปกป้องผืนป่าห้วยขาแข้ง เอาไว้นั้น ทำให้สื่อมวลชนต่างๆ ของไทย นำเสนอเรื่องในแนวอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติมากขึ้นด้วย และในช่วงเวลาดังกล่าวนั้น มีการประกาศยกเลิกกฎหมายที่เรียกว่าคำสั่งคณะปฏิรูปการปกครองแผ่นดินฉบับที่ 42 (ปร.42) อันเป็นเครื่องมือของรัฐในการควบคุมการนำเสนอเนื้อหาของสื่อสิ่งพิมพ์ไป ทำให้สื่อต่างๆ มีการนำเสนอเรื่องราวด้านสิ่งแวดล้อมในลักษณะที่เป็นการวิพากษ์วิจารณ์การทำงานของรัฐบาลปรากฏมากขึ้น โดยเฉพาะตามหน้าหนังสือพิมพ์ เช่น ประเด็นในการสร้างเขื่อนต่างๆ และแม้ว่ากฎหมายปร.42 จะมีความเกี่ยวข้องกับการนำเสนอเนื้อหาของนิตยสาร สารคดีน้อย เพราะไม่ได้เป็นหนังสือที่มุ่งเน้นประเด็นการวิพากษ์วิจารณ์ทางการเมืองโดยตรง แต่การยกเลิกกฎหมาย ปร.42 ก็ทำให้สื่อ นิตยสาร สารคดีมีความรู้สึก "ปลอดภัย" ในการนำเสนอประเด็นข่าวสารความขัดแย้งในด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติมากขึ้น

สำหรับสื่อวิทยุ และโทรทัศน์นั้น เป็นสื่อที่ยังคงตอบสนองนโยบายของรัฐบาลอยู่นั้นในช่วงปี พ.ศ. 2532 ซึ่งรัฐบาลกำหนดให้เป็นปีสิ่งแวดล้อมไทยนั้น (Year of the Environment) สื่อโทรทัศน์นั้นถูกร้องขอจากภาครัฐบาลให้มีการนำเสนอสารคดี สิ่งแวดล้อม ออกอากาศความยาว 5-45 นาที ในช่วงเวลา 19.30-21.30 น. ดังเช่นรายการโลกสลบสีของบริษัทอินเตอร์แบซิฟิกคอมมูนีเคชั่นจำกัด เป็นต้น ส่วนในภาคเอกชนนั้นก็มีการสนับสนุนให้มีการนำเสนอรายการเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมมากขึ้น โดยกลุ่มธุรกิจเอกชนที่สำคัญเช่น สมาคมวิศวกรสิ่งแวดล้อมไทย สมาคมวิทยาศาสตร์ทางทะเลแห่งประเทศไทย และสมาคมสร้างสรรค์ไทย เป็นต้น

นอกจากนี้ยังมีกิจการก่อตั้งบริษัท เค บีลทีวี หรือโทรทัศน์ตามสาย ระบบบอกรับเป็นสมาชิกที่เกิดขึ้นในช่วงนี้คือบริษัท อินเตอร์ เนชั่นแนล บรอดคาสติ้งคอร์ปอเรชั่น (IBC) ในเครือชินวัตรคอมพิวเตอร์ใน พ.ศ. 2532 และบริษัท สยามบรอดแคสติ้งคอมมิวนีเคชั่น ซึ่งเป็นเครือของธนาคารหรือไทยสกาย ใน พ.ศ. 2533 ซึ่งมีช่องที่นำเสนอสารคดี (Documentary Channel) โดยเฉพาะทำให้ผู้รับสารสามารถเลือกรับประเด็นข่าวสารเกี่ยวกับอนุรักษ์

ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมได้มากขึ้น

หากแต่การนำเสนอเรื่องราวเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมนั้น เป็นเพียงส่วนหนึ่งของ เนื้อหาที่สถาบันสื่อสารมวลชนไทยได้ผลิตออกมาเท่านั้น แต่หากพิจารณาเนื้อหาโดยรวมแล้ว สื่อมวลชนในยุคนี้ส่วนใหญ่ยังมี เนื้อหาที่ส่งเสริมลัทธิบริโภคนิยม (Consumerism) ไปสู่มวลชน ดังจะ เห็นได้จากอุตสาหกรรมโฆษณาเฉพาะใน พ.ศ. 2531 นั้น มีรายรับเกือบ 8,000 ล้านบาท แต่ อาจสังเกตได้ว่าสื่อมวลชนในยุคนี้พยายามสอดแทรกแนวคิดด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ เข้า ไปในเนื้อหาที่นำเสนอสู่สาธารณชนมากขึ้น ดังจะ เห็นได้จากการโฆษณาสินค้าเพื่อรักษาสิ่งแวดล้อม (Green Consumerism) หรือการที่ค่ายเพลงใหญ่ของไทย ได้เน้นการผลิตผลงานเพลงที่นำ เสนอแนวคิดด้านการอนุรักษ์ธรรมชาติมากขึ้น หรือการที่นิตยสาร สารคดีมีการนำเสนอแนวเนื้อหา ชีวิตสัตว์-ธรรมชาติที่แบ่งความคิดด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติเพิ่มขึ้น ก็เพื่อสนองตอบกระแส ความสนใจของคนในสังคมในเรื่องสถานการณ์ด้านทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้น ในขณะนั้นนั่นเอง

4.2.3.4 ความต้องการของผู้อ่าน (Public Interest)

เนื่องจากนิตยสาร สารคดีนำเสนอเรื่องราวด้านแนวชีวิตสัตว์-ธรรมชาติ มา อย่างต่อเนื่องเกือบสิบปีนั้นทำให้ผู้อ่านเกิดความคาดหวังว่านิตยสาร สารคดีนั้น จะสามารถตอบสนองความต้องการทราบข่าวสารในเรื่องของสถานการณ์ความเคลื่อนไหวด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นในสังคมได้ ดังนั้นเพื่อตอบสนองความต้องการดังกล่าว นิตยสาร สารคดี จึงนำเสนอเรื่องราวที่อยู่ในกระแสอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติมากขึ้น ทั้งนี้ เพราะเหตุผลทางด้าน "การตลาด" เป็นสำคัญด้วย ดังที่สกล เกษมพันธุ์ ได้กล่าวไว้ว่า "จากการเกิดกระแสหลักของการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติขึ้นมาทำให้นิตยสาร สารคดีมีการนำเสนอเรื่องแนวอนุรักษ์ ทรัพยากรธรรมชาติมากขึ้น มีการนำเสนอปัญหาแหลมคมมากขึ้น โดยมีการนำเสนอประเด็นปัญหาการล่าปลาไม้หรือปัญหาที่กระทบต่อระบบนิเวศน์ที่เป็นรูปธรรมมากขึ้น สำหรับการที่ต้องผลิตงานที่มีกระแสอนุรักษ์ธรรมชาติ เช่นนี้ออกมาก็เพราะมี เรื่องของการตลาดมาเกี่ยวข้อง เพราะ ทีมงานก็ เก่งตลาด เช่นกันว่ากระแสความสนใจของคนอ่านจะไปทางไหน แล้วก็เก่งว่าจะออกมา แนวนี้ เพราะว่าตอนนั้น เรื่องสิ่งแวดล้อมกำลังกลายเป็นปัญหาขนาดใหญ่ของคนข้างโลก ชองนี้จึง มีเรื่องของกระแสอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติผสมอยู่"

ดังนั้นการนำเสนอประเด็นข่าวสารด้านการอนุรักษ์ธรรมชาติไปตามความต้องการทราบข่าวสารของผู้อ่าน เช่น เรื่องของคุณสืบ นาคะเสถียร นั้น นอกจากจะเป็นการทำหน้าที่ในการให้ความรู้แก่ผู้อ่านว่ามีสถานการณ์ หรือประเด็นข่าวสารทางด้านทรัพยากรธรรมชาติเกิดขึ้นในสังคมแล้ว ยังทำให้นิตยสารสารคดี "ขายได้" และสามารถยืนหยัดอยู่รอดทางธุรกิจมาจนถึงปัจจุบัน

ผู้วิจัยจึงขอสรุป พัฒนาการด้านแนวเนื้อหาและปัจจัยภายในและภายนอกองค์การที่มีส่วนกำหนดแนวเนื้อหาของนิตยสาร สารคดี ในยุคกลาง (มีนาคม 2531-มกราคม 2534) ดังแบบจำลองที่ 5

ยุคปลาย หรือในช่วงปีที่ 7-9 (กุมภาพันธ์ 2534 - กุมภาพันธ์ 2537)

4.3.1 เนื้อหา (Content)

ในยุคปลายนี้พบว่า มีปริมาณการนำเสนอเรื่องแนวชีวิตสัตว์-ธรรมชาติ และแนวศิลปะ-วัฒนธรรมที่มากที่สุดตลอดระยะเวลา 9 ปี ของนิตยสาร สารคดี กล่าวคือ มีปริมาณการนำเสนอถึงร้อยละ 21.46 และ 25.02 ของปริมาณการนำเสนอแนวเนื้อหาทั้งหมดในช่วงเวลาดังกล่าว

4.3.1.1 แนวเนื้อหาชีวิตสัตว์-ธรรมชาติ

จากการศึกษาพบว่าในช่วงปี พ.ศ.2534-2537 นั้น นิตยสาร สารคดีได้เน้นหนักในการนำเสนอ เนื้อหาแนวชีวิตสัตว์ธรรมชาติมากขึ้น โดยสังเกตได้จากการที่นิตยสาร สารคดีได้ตัดคอลัมน์ชื่อตไลน์ ซึ่งเป็นข่าวย่อยที่นำเสนอเรื่องเกี่ยวกับชีวิตสัตว์-ธรรมชาติ ออกไป โดยจัดทำคอลัมน์สารคดีสี เขียวขึ้นมาแทนในฉบับที่ 71(ม.ค.2534) ทั้งนี้เพื่อนำเสนอเรื่องแนวอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ หรือกรณีปัญหาอันเกิดขึ้นกับธรรมชาติ หรือสิ่งแวดล้อมได้โดยตรง และในช่วงนี้พบว่านิตยสาร สารคดีก็ได้นำเสนอปัญหาในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติในปริมาณที่เป็น 2 เท่าของยุคกลาง และถือเป็นปริมาณที่มากที่สุดในระยะ 9 ปี ซึ่งมีลักษณะการนำเสนอ ดังนี้

1. เป็นแนวทางการนำเสนอความรู้เกี่ยวกับสัตว์ หรือพืชนั้น ๆ อย่างตรงไปตรงมาในลักษณะที่เป็นโครงการวิจัยสัตว์ และพืชมากขึ้น โดยเน้นให้เห็นถึงสภาพการดำรงชีวิตของสัตว์ และพืช เหล่านั้นหรือเป็นความสัมพันธ์ของสัตว์ และพืชกับระบบนิเวศน์โดยรวม โดยช่วงนี้มีปริมาณการนำเสนอเรื่องแนวชีวิตสัตว์-ธรรมชาติที่เป็นการค้นพบแปลกๆ ใหม่ๆ ในแนวที่เป็นความรู้ผสมกับการผจญภัยของนักวิจัยลดน้อยลงไป เรื่องที่นำเสนอในแนวนี้ได้แก่ เรื่อง ผีเสื้อ... ผู้ประดับประดาให้โลกงามในทุกฤดูกาล (ฉ.76 มิ.ย. 34) เรื่อง ตะก่องกิ่งก้ายักษ์แห่งป่าตะวันออก (ฉ.84 ก.พ. 35) เรื่อง สีสันแห่งพงไพรไก่อ่าพญาล่อ (ฉ.94 ธ.ค. 35) เรื่อง โลเคนมหัสจรรย์ของพืชโลกใบจิ๋ว (ฉ.96 ก.พ.36) เรื่อง แมลงสาบวายร้ายคู่โลก (ฉ.98 เม.ย.36) หรือ เรื่อง เสือนักล่าหมายเลขหนึ่งแห่งพงไพร (ฉ.101 ก.ค.36) ซึ่งแนวเนื้อหาในลักษณะดังกล่าวนี้ จะถูกนำเสนอมากที่สุดในส่วนของแนวเนื้อหาชีวิตสัตว์-ธรรมชาติในยุคนี้ กล่าวคือ หาก

พิจารณาเฉพาะในส่วนของคอลัมน์สารคดีพิเศษ (scoop) จะมีปริมาณการนำเสนอแนว เนื้อหา เช่นนี้ ถึงร้อยละ 56.81

2. เป็นแนวการนำเสนอเรื่องราวที่เป็นประเด็นความขัดแย้ง หรือปัญหาในด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ โดยมีแนวคิดด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติแฝงอยู่ เรื่องราวที่นำเสนอในลักษณะนี้ ได้แก่ เรื่องสงครามความคิดบนเวทีเขื่อนปากมูล (ฉ.74 เม.ย. 34) เรื่องไม้เถื่อน..ไม่มีคำตอบที่ป่าเมืองแพร่ (ฉ.84 ก.พ.35) เรื่อง บันทึกรักจากป่าพหุโต๊ะแดง ป่าพหุผืนสุดท้าย (ฉ.85 มี.ค.35) เรื่อง การพิชิตตึกเหวกับการล่าช้างบนเขาใหญ่ (ฉ.91 ก.ย.35) เรื่อง แก่งเสือเต้นเมื่อชาวบ้านกับป่าสักคือเหยื่อ (ฉ.95 ม.ค.36) หรือ เรื่อง สงครามแย่งชิงน้ำปัญหาที่มีทางออก (ฉ.98 เม.ย.36) ซึ่งแนว เนื้อหาในลักษณะนี้จะมีปริมาณถึงร้อยละ 14 ของปริมาณการนำเสนอแนว เนื้อหาชีวิตสัตว์-ธรรมชาติในยุคปลาย หากพิจารณาเฉพาะในส่วนที่เป็นคอลัมน์สารคดีพิเศษ (scoop) นั้นจะมีปริมาณการนำเสนอ เนื้อหาในลักษณะนี้ถึงร้อยละ 22.72

3. เป็นแนวการนำเสนอเรื่องราวของบุคคล หรือสถานที่ ซึ่งมีความหมายเกี่ยวกับธรรมชาติ โดยมีแนวคิดในเรื่องการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติแฝงอยู่ ซึ่งเป็นแนวการนำเสนอ เรื่องในลักษณะที่มีมนุษย์เข้ามาเกี่ยวข้องกับธรรมชาติมากขึ้น เรื่องที่นำเสนอในแนวนี้ ได้แก่ เรื่องป่าชุมชนหัวใจคนรักป่าที่ห้วยยาว (ฉ.77 ก.ค.34) เรื่อง เต่าหกกับหมอม่าตัดเด็ก (ฉ.80 ต.ค.34) เรื่อง ราล์กหมอบุญส่ง เลชะกุล บิดาแห่งการอนุรักษ์ธรรมชาติ (ฉ.96 ก.พ.36) เรื่อง จากต้นไม้สีเขียวสู่กระดกชสีขาว และความรักต่อดาวเคราะห์สีน้ำเงิน (ฉ.97 มี.ค.36) เรื่อง นกขุนทอง-ภารกิจของคนรักและรักนก (ฉ.99 พ.ค.36) หรือ เรื่อง รูปธรรมของความเมตตาที่บ้านสงเคราะห์สัตว์พิการ (ฉ.107 ม.ค.37) จากการศึกษาพบว่าปริมาณการนำเสนอแนว เนื้อหาในลักษณะนี้ เฉพาะในคอลัมน์สารคดีพิเศษ (scoop) นั้นคิดเป็นร้อยละ 20.45

4.3.1.2 แนว เนื้อหา ชีวิต-เหตุการณ์-วิทยาการ

การนำเสนอแนว เนื้อหาชีวิต-เหตุการณ์-วิทยาการ ในระยะนี้มีปริมาณใกล้เคียงกับปริมาณการนำเสนอแนว เนื้อหาชีวิต-เหตุการณ์-วิทยาการในช่วงปีที่ 4-6 (มี.ค.31 - ม.ค.34) ของนิตยสาร สารคดี คือ คิดเป็นร้อยละ 13-14 ของปริมาณการนำเสนอแนว เนื้อหา

ทั้งหมดในระยะ 9 ปี และในยุคปลายของนิตยสาร สารคดีนั้นจะสังเกตได้ว่าประเด็นที่น่าสนใจในแนวชีวิต-เหตุการณ์-วิทยากาการณ์ มีความหลากหลายมากขึ้น โดยเฉพาะในแนวที่เป็นปัญหาสังคมและเทคโนโลยีโดยมีลักษณะการนำเสนอเนื้อหา ดังนี้

1. แนวชีวิตบุคคล

แนวชีวิตบุคคลในยุคปลายนี้ มีการนำเสนอให้มีสาระเรื่องราวที่เป็นปัญหาสังคมมากขึ้น เช่น เรื่อง เด็กเร่ร่อน หรือเรื่อง โสเภณีเด็ก หรือเรื่อง ช่มชืด เป็นต้น ซึ่งแนวนี้จะมีปริมาณการนำเสนอมากที่สุดในยุคปลาย โดยเฉพาะในส่วนของคอลัมน์สารคดีพิเศษ (scoop) นั้นมีจำนวน 27 เรื่อง จากเรื่องแนวชีวิต-เหตุการณ์-วิทยากาการณ์ ทั้งหมด 39 เรื่อง หรือคิดเป็นร้อยละ 69.23

2. แนวเหตุการณ์

แนวเหตุการณ์ในยุคปลายนี้ มักเป็นเหตุการณ์ที่กระทบกระเทือนชีวิตความเป็นอยู่ของผู้คนจำนวนมากหรือเป็นเหตุการณ์ประวัติศาสตร์ทางการเมืองไทย เช่น เรื่อง พฤษภาวิปโยค (จ.88 มิ.ย.2535) โดยเฉพาะในส่วนที่เป็นคอลัมน์สารคดีพิเศษ (scoop) นั้นมีจำนวน 7 เรื่องจากเรื่องแนวชีวิต-เหตุการณ์-วิทยากาการณ์ ในยุคนี้ทั้งหมด 39 เรื่อง หรือคิดเป็นร้อยละ 17.94

3. แนวเทคโนโลยี-วิทยากาการณ์

แนวเทคโนโลยี-วิทยากาการณ์ของนิตยสาร สารคดีในยุคนี้จะถูกนำเสนอที่น้อยที่สุด โดยมากมักจะเป็นแนวที่เกี่ยวกับ ดาราศาสตร์ ดาวเทียมสื่อสาร หรือการแก้ไขปัญหาจราจร เช่น เรื่องดาวเวทจักรวาล (จ.73 มี.ค.34) เรื่องโลกที่มนุษย์มองไม่เห็น (จ.86 เม.ย.35) และเรื่อง ดาวเทียมสื่อสารเมื่อโลกห่างกันเพียงวินาที (จ.87 พ.ค.35) ซึ่งเฉพาะในส่วนคอลัมน์สารคดีพิเศษ (scoop) นั้นมีปริมาณการนำเสนอ 5 เรื่อง แนวชีวิต-เหตุการณ์-วิทยากาการณ์ ทั้งหมด 39 เรื่อง หรือคิดเป็นร้อยละ 17.94

4.3.1.3 แนวเนื้อหาศิลปะ-วัฒนธรรม

ลักษณะแนวเนื้อหาศิลปะ-วัฒนธรรมไทยในยุคปลายนี้ มีปริมาณการนำเสนอมากที่สุดในรอบ 9 ปีของนิตยสาร สารคดีคือ นำเสนอถึงร้อยละ 25.02 ของแนวเนื้อหาทั้งหมดที่ถูกนำเสนอในยุคนี้ ซึ่งแนวเนื้อหาส่วนใหญ่จะเป็นการส่งเสริมภูมิปัญญาแบบไทยทั้งศิลปะ

และวัฒนธรรมไทยรวมถึงมีการนำเสนอศิลปวัฒนธรรมของชาวต่างชาติเพิ่มมากขึ้นด้วย โดยมี
ลักษณะการนำเสนอ ดังนี้คือ

1. แนวศิลปะ

พบว่า มีการนำเสนอ เรื่องราวอันเป็นศิลปะไทยๆ อันเป็นภูมิปัญญา
ของบรรพบุรุษไทยดั้งเดิม ซึ่งเรื่องที่น่าสนใจในแนวนี้นี้ ได้แก่ เรื่อง จุก แกละ โกะ เปีย ทรงผม
เด็กไทยสมัยโบราณ (ฉ.75 พ.ศ.34) หรือเรื่อง ห่อ มัด รัต ร้อย วิถีชาวบ้าน วิถีธรรมชาติ
(ฉ.76 มิ.ย.34) ซึ่งหากพิจารณาเฉพาะในส่วนที่เป็นคอลัมน์สารคดีพิเศษ (scoop) จะพบว่ามี
ปริมาณการนำเสนอแนวเนื้อหาศิลปะไทยจำนวน 7 เรื่อง จากจำนวนเรื่องแนวศิลปะ-
วัฒนธรรมทั้งหมด 25 เรื่อง หรือคิดเป็นร้อยละ 28

2. แนววัฒนธรรม

พบว่ามีการนำเสนอแนวเนื้อหาวัฒนธรรมออกเป็น 3 แนว คือ

- แนวที่เป็นวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของกลุ่มชนต่าง ๆ ทั้งชนกลุ่มน้อย หรือชน
ต่างถิ่นต่างวัฒนธรรมทั้งใน และนอกประเทศไทย เรื่องที่น่าสนใจในแนวนี้นี้ ได้แก่ เรื่อง มลาบรี
คนเถื่อนชาวไร่หรือผู้อารยะ (ฉ.80 ต.ค.34) เรื่อง มอญอพยพ เมื่อหงส์คืนรัง (ฉ.90 ส.
ค.35) หรือเรื่อง ปันหยีเกาะแห่งศรัทธากลางทะเล ความเปลี่ยนแปลง (ฉ.108 ก.พ.37) ซึ่ง
เฉพาะในคอลัมน์สารคดีพิเศษ (scoop) ในยุคปลายนี้ จะมีการนำเสนอแนวเนื้อหาวัฒนธรรมใน
ลักษณะนี้ จำนวน 6 เรื่อง จากจำนวนเรื่องที่มีแนวศิลปะ-วัฒนธรรมในช่วงนี้ 25 เรื่อง หรือคิด
เป็นร้อยละ 24
- แนวที่เป็นบันทึกการเดินทางของบุคคลผสมการให้ความรู้ทางวัฒนธรรม
เช่น เรื่อง บันทึกจากแคว้นสุวรรณดิณแดนว่าวแห่งอินเดีย (ฉ.85 ก.ย.35) เรื่อง นครวัดบันทึก
การเดินทางสู่พิภพวิมานเมืองขอม (ฉ.93 พ.ย.35) หกวันในพม่า (ฉ.98 เม.ย.35) เรื่อง
เดินทาง 5 หมื่นกิโลเมตรแดนบราซิล (ฉ.102 ส.ค.36) ซึ่งเฉพาะในคอลัมน์สารคดีพิเศษ
(scoop) ที่นำเสนอในช่วงนี้มีปริมาณ 7 เรื่อง จากจำนวนเรื่องแนวศิลปะ-วัฒนธรรมในยุคนี้ 25
เรื่อง หรือคิดเป็นร้อยละ 28
- แนวที่เป็นเรื่องราวที่เกี่ยวกับพระพุทธศาสนา เช่น เรื่องงานวัดสีสน
ของสวรรค์ชาวบ้าน (ฉ.84ก.พ.35) เรื่อง 60 ปี สวนโมกข์จากวันวานสู่วันพรุ่งนี้ (ฉ.94 ธ.ค.

35) เรื่อง รอยพุทธศาสนา 2,300 ปีจากล้งกาสุ้ยยาม (ฉ.102 ส.ค.36) ซึ่งหากพิจารณา เฉพาะในส่วนคอลัมน์สารคดีพิเศษ (scoop) ในยุคปลายนั้นพบว่ามีปริมาณการนำเสนอจำนวน 3 เรื่องจากจำนวนเรื่องที่มีแนวเนื้อหาศิลปะ-วัฒนธรรม 25 เรื่อง หรือคิดเป็นร้อยละ 12

4.3.2 ปัจจัยภายในองค์กรที่มีส่วนกำหนดแนว เนื้อหาในยุคปลายที่ได้จากการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกบรรณาธิการนิตยสาร สารคดี

4.3.2.1 นโยบาย หรือกรอบแนว เนื้อหาที่ผู้จัดทำนิตยสารสารคดีใช้ กำหนดแนว เนื้อหาในยุคปลาย

ยุคนี้เป็นช่วงเวลา นิตยสาร สารคดีผ่านพ้นสภาวะขาดทุน มีรายได้จากการลงโฆษณา และมีสมาชิกประจำกว่าหมื่นราย เนื่องจากในยุคที่ผ่านมาทีมงานสามารถจับจุดขายของแนว เนื้อหาให้สอดคล้องกับกระแสความสนใจของคนในสังคมมากขึ้น โดยเฉพาะมีการปรับ การนำเสนอประเด็นด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมให้มีปริมาณเพิ่มขึ้น ในช่วงเวลาที่กระแสอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติยังคงมีกำลังแรงในสังคมไทย ทำให้ นิตยสาร สารคดี เป็นที่ต้องการของตลาดมากขึ้น

ดังนั้น ในยุคปลาย ทีมงานของนิตยสาร สารคดีจึงมีนโยบายที่จะนำเสนอ เรื่องราวในแนวอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติอยู่ เนื่องจาก เป็นแนว เนื้อหา "ขายได้" ในขณะที่เดียวกันก็มีการกระจายแนว เนื้อหาจากแนวชีวิตสัตว์-ธรรมชาติ ที่เน้นการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติไปสู่แนว เนื้อหาอื่น ๆ ด้วย โดยเฉพาะแนวศิลปะ-วัฒนธรรม โดยมีการนำเสนอ เนื้อหา ดังนี้คือ

- เน้นการนำเสนอแนว เนื้อหาชีวิตสัตว์-ธรรมชาติอยู่ เนื่องจาก เป็นแนว หลักของนิตยสาร และในช่วงนี้มีการปะทะกันทางความคิด ในเรื่องการอนุรักษ์ ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของคนกลุ่มต่างๆ ในสังคมรุนแรงขึ้น ดังนั้นในช่วงต้นปี พ.ศ. 2534 ผู้จัดทำนิตยสาร สารคดี จึงมีนโยบายในการจัดทำคอลัมน์ "สารคดีสีเขียว" ขึ้นมา เพื่อที่จะนำเสนอประเด็นที่เกี่ยวกับปัญหาด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติโดยตรง

ในส่วนที่เป็นการนำเสนอ เรื่องชีวิตสัตว์-ธรรมชาติ โดยทั่วไปก็จะนำเสนอ แบบผสม คือ มีการนำเสนอเรื่องสัตว์ที่เป็นชนิด ๆ ในลักษณะงานวิจัยหรือ เป็นแนวถึงความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสัตว์-ธรรมชาติที่สามารถอยู่ร่วมกันอย่าง เกื้อกูลกันได้ ทำให้ผู้อ่านเห็นภาพ

ของทางออกในการแก้ไขปัญหาการทำลายทรัพยากรธรรมชาติได้เป็นรูปธรรมมากขึ้น นอกจากนี้ในปี พ.ศ. 2537 ทางผู้จัดทำก็ได้เปลี่ยนชื่อคอลัมน์จาก โลกวิทยาการมาเป็นโลกธรรมชาติ เพื่อให้ผู้อ่านที่ไม่ค่อยมีเวลาอ่านเนื้อเรื่องขนาดยาว ได้ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับธรรมชาติใกล้ตัว ทั้งยังเป็นการช่วยยกระดับสติปัญญาของผู้อ่าน โดยเฉพาะในด้านการใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ เช่น การเพิ่มคอลัมน์ "ดูดาว" ขึ้นในต้นปี พ.ศ. 2537

- เน้นการนำเสนอแนวเนื้อหาศิลปะ-วัฒนธรรมไทยมากที่สุด โดยมีนโยบายในการทำงานที่เน้นในการส่งเสริมความภูมิใจในความเป็นไทย ซึ่งสืบเนื่องมาจากการที่ภาครัฐบาลกำหนดให้ช่วงนี้เป็นปีรณรงค์วัฒนธรรมไทย โดยเน้นถึงศิลปะไทยหรืออาชีพไทย ที่เป็นภูมิปัญญาดั้งเดิมของบรรพบุรุษไทยที่กำลังสูญหายไปจากสังคม เพื่อให้ผู้อ่านซึ่งเป็นคนไทยได้เข้าใจถึงศิลปวัฒนธรรมอันเป็นรากฐานการดำรงชีวิตในวัฒนธรรมของตนได้ดีขึ้น โดยมีการจัดทำคอลัมน์ศิลปะพิเศษ และอาชีพไทยตั้งแต่ฉบับที่ 109 อีกทั้งยังเน้นการนำเสนอคติความเชื่อแบบไทย ๆ และ "ชนกลุ่มน้อย" ทั้งที่อยู่ในและนอกประเทศ เพื่อให้ผู้อ่านเข้าใจถึงวัฒนธรรมอันเป็นรากเหง้าของชนชาติอื่นด้วยตั้งที่ วันชัย ตันติวิทยาพิทักษ์ ได้ให้ทรรศนะว่า "ในช่วงนี้มีกรนำเสนอเนื้อหาในเรื่องชนกลุ่มน้อยที่มากขึ้น โดยเฉพาะชนกลุ่มน้อยที่อยู่รอบๆ ประเทศไทยที่คนไทยยังไม่รู้จัก เพราะทุกวันนี้เรื่องวัฒนธรรมนั้นเป็นเรื่องที่เป็นรากเหง้าของคน และทุกวันนี้ปัญหาสังคมต่างๆ เช่น สงครามในบอสเนีย หรือชนกลุ่มน้อยในรัสเซีย ก็เกิดจากความต้องการที่จะรักษาความเป็นชาติของตนทั้งนั้นก็เลยต้องแบ่งแยกประเทศออกมาจากการปกครองแบบสหภาพ เพราะชนกลุ่มน้อยเหล่านี้คิดถึงความเป็นรากเหง้าของตนเอง ถึงแม้ว่าจะ เป็นกลุ่มชนเล็กๆ แต่พวกเขา ก็ยังคิดว่าพวกเขาเป็นชนชาติหนึ่งไม่ว่าพวกเขาบอสเนีย หรือสลาฟ แม้แต่พวกเขากระเหรี่ยง มอญ จ้วง หรือเขมรที่อยู่รอบประเทศไทยก็มีความเป็นชาติเช่นกัน หากเกิดปัญหาระหว่างชาติขึ้นมา คนไทยก็ไม่ทราบจะทำไม่ถึงเกิดปัญหาขึ้น ถ้าเราทราบว่าจ้วงคืออะไร อย่างน้อยก็จะทำให้ทราบว่าทำไมจึงต้องประกาศเอกราชจากจีน"

4.3.2.2 ประสบการณ์ในการทำงานของทีมงานนิตยสาร สารคดี

เนื่องจากทีมงานนิตยสาร สารคดี เช่น บุคคลในกองบรรณาธิการหรือนักเขียนนั้น เป็นทีมงานที่ร่วมงานกันมาอย่างต่อเนื่องยาวนาน และได้ทำงานในการนำเสนอเรื่องแนวชีวิตสัตว์ธรรมชาติมาโดยตลอดเวลาเกือบ 10 ปี ทำให้มีทักษะความชำนาญในการนำเสนอ

เรื่องแนวชีวิตสัตว์ธรรมชาตินี้ที่แฝงแนวคิดในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติมากขึ้น ทำให้สามารถนำเสนอเรื่องนี้ได้อย่างแหลมคมมากขึ้น และเมื่อมีการปรับเปลี่ยนให้นำเสนอประเด็นปัญหาด้านทรัพยากรธรรมชาติมากขึ้น แล้วผู้อ่านยอมรับการเปลี่ยนแปลงนี้ได้ ทีมงานผู้จัดทำจึงมีความมั่นใจมากขึ้นในการนำเสนอเนื้อหาแนวนี้อีกขึ้น จากที่เคยนำเสนอแนวชีวิตสัตว์ เป็นชนิดๆ ก็พัฒนามาสู่แนวการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ และแนวการต่อต้านการสร้าง เขื่อนที่ทางทีมงานสังเกตเห็นว่า เมื่อสร้างแล้วจะเกิดผลเสียมากกว่าผลดี เป็นต้น ซึ่งพัฒนาการในการนำเสนอเนื้อหาในลักษณะดังกล่าว ก็สะท้อนให้เห็นถึงการยกระดับความคิดของคนทำหนังสือ หรือทีมงานนิตยสาร สารคดีด้วยว่ามีพัฒนาการในการทำงานที่วิพากษ์วิจารณ์ เรื่องทิศทางการพัฒนาประเทศมากขึ้น

4.3.2.3 กระแสการคัดค้านในการทำงานขององค์กร

เนื่องจากในช่วงนี้ มีการนำเสนอเรื่องราวแนวชีวิตสัตว์-ธรรมชาติในแนวอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติในปริมาณมากกว่าในยุคที่ผ่านมา และนำเสนอเนื้อหาแนวนี้อีกสูงสุดในรอบ 9 ปีจนทำให้บรรณาธิการว่าเครื่องของนิตยสาร สารคดี เริ่มมีการนำเสนอเนื้อหาแนวนี้ไปสู่แนวอื่นๆ บ้าง ดังเช่น คุณสกล เกษมพันธุ์ ได้กล่าวว่า "ช่วงนี้มีการขายสีเขียวมาก จึงคิดจะกระจายไปทำเนื้อหาส่วนอื่นๆ บ้าง เพราะตัว "สารคดี" นั้นมีเรื่องให้ทำอีกมาก อีกทั้งแฟนที่ติดตามอ่านสารคดีก็มีอีกหลายกลุ่ม" ซึ่งเมื่อบรรณาธิการส่วนใหญ่มีความคิดไปในทางเดียวกันดังนี้แล้ว จึงเกิดการปรับเปลี่ยนให้มีการนำเสนอเนื้อหาที่กระจายไปสู่แนวศิลปะ-วัฒนธรรมหรือแนวชีวิต-เหตุการณ์-วิทยาการ เพิ่มมากขึ้นในยุคหลังของนิตยสาร สารคดี

4.3.3 ปัจจัยภายนอกองค์กรที่มีส่วนกำหนดแนวเนื้อหาในยุคปลายที่ได้จากการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกบรรณาธิการนิตยสาร สารคดี

4.3.3.1 โครงสร้างทางสังคม เศรษฐกิจ การเมือง และวัฒนธรรม

จากการสัมภาษณ์บรรณาธิการนิตยสาร สารคดีพบว่า โครงสร้างทางสังคม เศรษฐกิจ การเมือง และวัฒนธรรมในยุคปลายของนิตยสาร สารคดี หรือตั้งแต่ต้นปี พ.ศ. 2534-2537 นั้นพบว่ามี ความเปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัยของรัฐบาลต่างๆ นับแต่รัฐบาลนาย

อานันท์ ปันยารชุน I (มีนาคม 2534 - กันยายน 2535) และรัฐบาลอานันท์ ปันยารชุน II (มิถุนายน 2534 - กันยายน 2535) หรือยุครัฐบาลโปร่งใส รัฐบาลในยุคพลเอก สุจินดา คราประยูร (7 เมษายน-พฤษภาคม 2535) จนถึงรัฐบาลนายชวน หลีกภัย (ตุลาคม 2535 - พฤษภาคม 2538) ซึ่งนิตยสาร สารคดีก็มีการเลือกการนำเสนอข่าวสารไปตามโครงสร้างทางสังคม เศรษฐกิจ การเมือง และวัฒนธรรมที่เปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัยของรัฐบาลต่างๆ ดังที่ ปฎิมา หนูไชนะ ได้ให้ทรรศนะว่า "ที่รู้สึกว่าการช่วงนี้โครงสร้างสังคมไทยมันเปลี่ยน สังเกตได้จาก การที่เขาเลือกเรื่องที่น่ามาลงด้วย"

ดังเช่นในยุคของรัฐบาลพลเอก สุจินดา คราประยูร (7 เมษายน - พฤษภาคม 2535) หรือยุคของการเกิดเหตุการณ์พฤษภาทมิฬ ซึ่งถือ เป็นเหตุการณ์ประวัติศาสตร์ทางการเมืองไทย ซึ่งกระทบกระเทือนถึงชีวิตผู้คนจำนวนมาก ซึ่งเหตุการณ์นี้ได้ก่อตัวขึ้นเมื่อ วันที่ 7 เมษายน 2535 เมื่อพลเอก สุจินดา คราประยูร ได้เป็นนายกรัฐมนตรีคนที่ 19 ท่ามกลางกระแสคัดค้านขององค์กรต่างๆ เช่น คณะกรรมการการณรงค์เพื่อประชาธิปไตย (กรป.) ร่วมกับองค์กรพัฒนาเอกชนและสหพันธ์นิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย (สนนท.) เนื่องจากพลเอก สุจินดา คราประยูร เป็นนายกฯ ที่ไม่ได้มาจากการเลือกตั้ง ในช่วงนี้มีการปิดกั้นปิดเบื่อนข่าวสารทุกอย่างเกี่ยวกับการเคลื่อนไหวคัดค้านของประชาชน ทำให้ประชาชนจำนวนมากต้องออกมาชุมนุมกันถึงสองครั้ง แต่การสู้ของประชาชนกลับได้รับการโต้ตอบด้วยกำลังและอาวุธของทหาร เพื่อทำการสลายการชุมนุมนั้น จึงเป็นผลให้วันที่ 17-18 พฤษภาคม 2535 นั้น มีผู้เสียชีวิตและบาดเจ็บจำนวนมาก ซึ่งนิตยสาร สารคดีก็ได้้นำเรื่องนี้ด้วย เช่น เรื่องพฤษภาวิปโยค ปราบฎการณ์ที่มีคำอธิบาย (ฉ.88 ม.ย. 35)

นอกจากนี้ ในช่วงเวลา 3-4 ปีที่ผ่านมา หรือหลังการเกิดเหตุการณ์พฤษภาทมิฬฯ ในยุคของรัฐบาลนายอานันท์ ปันยารชุน II และรัฐบาลนายชวน หลีกภัยนั้น บรรณาธิการฝ่ายต่างๆ ของนิตยสาร สารคดีก็มีความคิดเห็นตรงกันว่า สภาพสังคมและวัฒนธรรมไทยเริ่มมีการเปลี่ยนแปลงอย่างเห็นได้ชัด โดยอาจแบ่งตามโครงสร้างทางสังคม และวัฒนธรรมอาจแบ่งได้ดังนี้คือ

- สังคมในภาคเศรษฐกิจก้าวหน้า ซึ่งได้แก่เขตกรุงเทพมหานคร เนื่องจากเป็นเมืองศูนย์กลางทางเศรษฐกิจ ซึ่งประกอบด้วยธุรกิจอุตสาหกรรม ธุรกิจการเงิน ธุรกิจการท่องเที่ยวที่ล้วนมีทิศทางการมุ่งสู่กระแสการแข่งขันในตลาดโลก และเข้าสู่ทิศทางของ"โลกาภิ

วัฒนธรรม" (globali-zation) มีการรวมตลาดของแต่ละภูมิภาคเข้าด้วยกัน (tradebloc) และมีการใช้ความได้เปรียบทางเทคโนโลยีในการผลิตและจำหน่าย ตลอดจนอาศัยความฉับไวของข้อมูลข่าวสารในการรักษาสัดส่วนทางการตลาดของตน และวิเคราะห์คู่แข่งทางการตลาด ตลอดจนกลุ่มผู้บริโภคต่าง ๆ

- สังคมในภาคเมือง ซึ่งได้แก่ เขตกรุงเทพมหานคร และเมืองใหญ่ที่เป็นศูนย์กลางเศรษฐกิจในแต่ละภาค เช่น เชียงใหม่ นครราชสีมา ขอนแก่น ภูเก็ต ชลบุรี หรือระยอง การเปลี่ยนแปลงในภาคเมืองในช่วงเวลาดังกล่าวนี้ ล้วนมุ่งไปสู่การเป็นสังคมเมือง (Urbanization) ในทิศทางเดียวกับสังคมตะวันตก (Westernization)

- สังคมในภาคชนบท ซึ่งได้แก่ เขตชนบทที่เป็นสังคมภาคเกษตรอันเป็นพื้นฐานของประชากรกว่าร้อยละ 60 ของประชากรในประเทศไทยในช่วงเวลานี้ประชาชนในชนบทล้วนเผชิญกับวิกฤตการณ์ทางวัฒนธรรม (Cultural Shock) ซึ่งเกิดจากการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วของสังคมมีการล่มสลายของสถาบันครอบครัวและชุมชนหมู่บ้าน โดยเฉพาะในกรุงเทพมหานครกันมากขึ้น ซึ่งในขณะนี้ประชากรกว่า 5,600,000 คน หรือ ร้อยละ 10 ของจำนวนประชากรทั้งประเทศกำลังเบียดเสียดอยู่ในกรุงเทพฯ และทำให้เกิดปัญหาสังคม และสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ ขึ้นมากมาย

ดังนั้นอาจกล่าวโดยสรุปได้ว่า ช่วงเวลา 3-4 ปีที่ผ่านมา จนถึงปัจจุบันนั้นสังคมไทยที่ดำเนินอยู่ภายใต้การพัฒนาเศรษฐกิจแบบทุนนิยมนั้น ได้สร้างวัฒนธรรมใหม่ที่ทำให้ผู้คนหลงติดอยู่กับวัตถุ และบูชายกย่อง "เงินตรา" เหนือสิ่งอื่นใด ทั้งนี้เพราะผู้คนให้ความสำคัญกับคุณค่าของ "จิตใจ" ลดน้อยลงไปทำให้พุทธศาสนาซึ่งเป็นที่ยึดเหนี่ยวทางจิตใจคนกลายเป็นพุทธพาณิชย์ไป อีกทั้งวัฒนธรรมไทยอันดั้งเดิม ซึ่งเป็นเอกลักษณ์ของคนไทยก็เริ่มเปลี่ยนแปลงไปเป็นการลอกเลียนแบบค่านิยมตะวันตกทั้งในแง่การศึกษา การใช้ชีวิต ศิลปะ และการแต่งตัว ซึ่งนำไปสู่การบริโภคในสิ่งที่เกินจำเป็นและนำไปสู่ปัญหาสังคมที่เกิดขึ้นตามมา ดังเช่น ปัญหาเรื่อง เอดส์ โสเภณีเด็ก ยาเสพติด หรือปัญหาเด็กเร่ร่อน เป็นต้น ซึ่งปัญหาสังคมเหล่านี้ก็ถูกคัดเลือกและสะท้อนออกมาในเนื้อหาของนิยายสาร สาระคดีด้วย เช่น เรื่อง วัยรุ่นข่มขืนเด็ก (ฉ.82 ธ.ค.34) หรือ เรื่องโสเภณีเด็กโสภณากรรมแห่งวัยเยาว์ (ฉ.15 ม.ค.36)

4.3.3.2 สถานการณ์สำคัญและแนวทางการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

ในยุคนี้อีกได้ว่าหัวข้อในเรื่อง "การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม" ได้กลายเป็นสิ่งที่สถาบัน องค์การและกลุ่มคนในสังคมต่างๆ กล่าวถึงอยู่เสมอ โดยมีการเคลื่อนไหวในการป้องกันแก้ไขปัญหาด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ทั้งในระดับนโยบายของภาครัฐบาลและเอกชน ซึ่งความเคลื่อนไหวหรือการตื่นตัวของทั้งภาครัฐบาล และเอกชนที่มีต่อแนวทางแก้ไขปัญหาด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเหล่านี้ บางส่วนก็ถูกคัดเลือกลงในเนื้อหาของนิตยสาร สารคดีด้วย ดังเช่น

ในสมัยรัฐบาลนายอานันท์ ปันยารชุน (มีนาคม 2534 - เมษายน 2534 และมิถุนายน 2535 - กันยายน 2535)

สถานการณ์ที่ได้รับความสนใจจากบรรณาธิการนิตยสาร สารคดี ได้แก่

- กรณีความขัดแย้งของชาวบ้าน อำเภอปะคำ จังหวัดบุรีรัมย์ ภายใต้การนำของพระประจักษ์ คุตตจิตใจ ซึ่งเกิดจากการที่รัฐบาลได้มีโครงการอนุรักษ์ป่า ทำให้ราษฎรที่อยู่บริเวณนั้นต้องอพยพไปที่อื่น ซึ่งบางครั้งประชาชนก็ไม่ยอมย้ายออกจากบริเวณนั้น ทำให้เกิดการปะทะกันระหว่างชาวบ้านกับรัฐบาล ซึ่งนิตยสาร สารคดีก็ได้นำเสนอเรื่องนี้ด้วยเช่น หลวงพ่อประจักษ์แสดงธรรมคุ้มครองป่าวางอำนาจเกิน (ฉ.75 พ.ศ.34) เป็นต้น

- การจัดงานสัมมนาเรื่องการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของประเทศไทยครั้งที่ 3 หรือ สิ่งแวดล้อม'35 ขึ้น ในช่วงวันที่ 31 ตุลาคม - 1 พฤศจิกายน 2535 โดยองค์กรพัฒนาเอกชน เพื่อประมวลปัญหา และแนวทางที่จะแก้ไขปัญหาระยะยาวด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นในขณะนั้น โดยครอบคลุมประเด็นเรื่องปัญหามลพิษทางอากาศ ปัญหาการทำลายป่าไม้ 500 ไร่ ในแต่ละวันปัญหาสัตว์ และพืชกำลังสูญพันธุ์กว่า 100 ชนิด เป็นต้น ซึ่งนิตยสาร สารคดี ได้นำเสนอประเด็นเหล่านี้ด้วยเช่น เรื่องสิ่งแวดล้อม'35 (ฉ.94 ธ.ศ.35) เป็นต้น

- กรณีการเกิดวิกฤตการณ์การขาดแคลนน้ำ เนื่องมาจากระดับน้ำในเขื่อนสำคัญ 2 เขื่อน คือ เขื่อนภูมิพล และเขื่อนสิริกิติ์ ซึ่งดักกั้นน้ำสำคัญ 2 สายของแม่น้ำเจ้าพระยานั้น มีระดับลดลงถึงขีดที่ต่ำที่สุดในรอบ 30 ปี โดยมีระยะเวลาที่ระดับน้ำลดต่ำลงยาวนานถึง

7-8 เดือน จะมีแนวโน้มว่าจะมีการขาดแคลนน้ำอย่างถาวรไม่เฉพาะในฤดูแล้งเท่านั้น ทำให้รัฐบาลลดพื้นที่การทำนาปรังลงไปจากที่เคยทำปีละ 2.5 ล้านไร่ เหลือเพียง 250,000 ไร่เท่านั้น ซึ่งนิตยสาร สารคดี ได้นำเสนอเกี่ยวกับประเด็นดังกล่าวด้วย เช่น เรื่องสงครามแย่งชิงน้ำ ปัญหาที่มีทางออก (ฉ. 98 เม.ย.36)

- กรณีโรงงานไฟฟ้าแม่เมาะจังหวัดลำปาง ปล่อยสารซัลเฟอร์ไดออกไซด์ออกมาโดยไม่ได้มีเครื่องดักกรองสารดังกล่าวทำให้เป็นอันตรายต่อระบบทางเดินหายใจของผู้คน โดยเฉพาะในพื้นที่ 3 ตำบล คือ ตำบลสบป่าต นาสัก และจางเหนือ ทำให้มีชาวบ้าน 591 ครอบครัวหรือจำนวนพันๆ รายได้รับความเดือดร้อนเหตุการณ์ดังกล่าวได้นำไปสู่การเคลื่อนไหวขององค์กรอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมมากขึ้น จนทำให้ทางการไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย(กฟผ.) ยินยอมจ่ายค่าเสียหายแก่ประชาชนถึง 3.6 ล้านบาท

- ส่วนสถานการณ์การจัดการทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมโลกได้รับความสนใจจากทีมงานนิตยสาร สารคดี ได้แก่ การประชุมสุดยอดของสหประชาชาติว่าด้วยสิ่งแวดล้อม และการพัฒนาที่นครริโอ เดอ-จาเนโร ประเทศบราซิล ราวเดือนมิถุนายน พ.ศ.2535 ซึ่งการประชุมครั้งนี้ไทยได้ลงนาม รับรองอนุสัญญาฯ รวม 2 ฉบับ คือ อนุสัญญาว่าด้วยการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ ค.ศ.1992 ที่ไทยต้องให้ความร่วมมือในการปรับเทคโนโลยี และกระบวนการผลิต หรือเพิ่มพื้นที่ป่าไม้ เพื่อลด ปริมาณก๊าซเรือนกระจก และอนุสัญญาว่าด้วยความหลากหลายทางชีวภาพ

สมัยรัฐบาลนายชวน หลีกภัย (ตุลาคม 2535 - พฤษภาคม 2538)

สถานการณ์ที่มีส่วนกำหนดแนวโน้มทางด้านชีวิตสัตว์-ธรรมชาติในยุคปลาย นั้น ส่วนใหญ่มักเกิดจากสภาวะการขาดแคลนน้ำในช่วงที่ผ่านมา รัฐบาลชุดนี้จึงมีดำริให้สร้างแหล่งกักเก็บน้ำขนาดใหญ่ เช่น เขื่อนที่ตอบสนองความต้องการในการใช้พลังงานไฟฟ้าในภาคกลาง และภาคตะวันออก เฉียงเหนือ ดยเฉพาะความต้องการใช้ไฟฟ้าจากภาคอุตสาหกรรมซึ่งการสร้างเขื่อนต่าง ๆ นั้นก็ย่อมเป็นการบุกรุกแย่งชิง และทำลายทรัพยากรธรรมชาติที่อยู่ในภาคเกษตรกรรมยังผลให้เกิดความขัดแย้งระหว่างรัฐบาล หรือการไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย และชาวชนบทอยู่เสมอ ดังเช่น

- กรณีการคัดค้านการสร้างเขื่อนปากมูล ซึ่งทางการไฟฟ้าฝ่ายผลิต

แห่งประเทศไทย (กพผ.) เสนอให้สร้าง เพื่อเพิ่มกระแสไฟฟ้าให้เพียงพอกับความต้องการใช้ไฟฟ้าของภาคอีสานที่มีถึง 820 เมกะวัตต์ ในอดีตนั้นเขื่อนปากมูล เคยถูกระงับการสร้างไปแล้ว แต่เมื่อวันที่ 15 พฤษภาคม 2533 คณะรัฐมนตรีได้อนุมัติเงินให้กับโครงการสร้างเขื่อนปากมูล ซึ่งตั้งอยู่บนลำน้ำมูล อำเภอโขงเจียม จังหวัดอุบลราชธานี ซึ่งใช้ค่าก่อสร้างถึง 3,880 ล้านบาท แต่การสร้างเขื่อนนี้อาจทำให้เกิดน้ำเน่า พยาธิ และทำให้ปลาบางชนิดสูญพันธุ์ เนื่องจากสิ่งโสโครกจากตัวเมืองอุบลราชธานี ที่เคยไหลลงแม่น้ำมูล และระบายสู่น้ำโขงนั้นทำไม่ได้อีกต่อไป ทั้งยังต้องอพยพราษฎรที่อาศัยอยู่บริเวณนั้นออกไปถึง 4,000 ครอบครัว ซึ่งกรณีคัดค้านดังกล่าวได้รับความสนใจจากกลุ่มองค์กรอนุรักษ์ธรรมชาติ องค์กรพัฒนาเอกชน และประชาชนทั่วไปมากขึ้น และการประท้วงนี้ได้ยืดเยื้อมาจนถึง พ.ศ. 2536 จนทำให้องค์กรต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับโครงการพัฒนา ได้ศึกษาค้นคว้าข้อมูลถึงผลกระทบที่มีต่อสภาพแวดล้อมมากขึ้น ซึ่งกรณีเรื่องเขื่อนปากมูลนี้ ได้ถูกนำเสนอในเนื้อหาของนิตยสาร ดังเช่น ในเรื่องสงครามความคิดบนเวทีเขื่อนปากมูล (ฉ. 74 เม.ย. 34) หรือ เรื่องสิทธิของแม่น้ำมูล (ฉ. 98 เม.ย. 36)

- กรณีการคัดค้านการสร้างเขื่อนแก่งเสือเต้น ที่กรมชลประทานพยายามผลักดันให้เกิดขึ้นโดยเมื่อ พฤษภาคม พ.ศ. 2532 คณะรัฐมนตรีสั่งยูจระที่เชียงใหม่ได้อนุมัติได้ทำการศึกษาโครงการนี้ได้หากแต่การสร้างเขื่อนนี้จะทำให้เกิดน้ำท่วมพื้นที่ 40,000 ไร่เศษในพื้นที่ต่งลังกามที่เป็นหัวใจของไม้สักในเขตอุทยานแห่งชาติแม่ยม จังหวัดแพร่ และหากการก่อสร้างแล้วเสร็จก็จะเพิ่มปริมาณน้ำประปาให้พอเพียงกับความต้องการของเขตกรุงเทพฯ ซึ่งนิตยสาร สารคดีก็นำเสนอกรณีนี้ด้วย ในเรื่อง เขื่อนแก่งเสือเต้น เมื่อชาวบ้านกับปลาสักคือเหยื่อ (ฉ. 97 ม.ค. 36)

- กรณีการคัดค้านการสร้างเขื่อนแม่วง อันเป็นปารอยต่อระหว่างพื้นที่ 2 จังหวัด คือ อำเภอคลองลาน จังหวัดกำแพงเพชร และอำเภอลาดยาว จังหวัดนครสวรรค์ ซึ่งโครงการนี้เป็นมติของคณะรัฐมนตรีสั่งยูจระภาคเหนือ เมื่อ พฤษภาคม พ.ศ. 2532 ที่อนุมัติให้กรมชลประทานเข้าไปศึกษาผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม จากการสร้างเขื่อนนี้ได้หากแต่การสร้างเขื่อนแม่วงนี้ ต้องเสียพื้นที่บริเวณที่เป็นป่าไม้สักธรรมชาติผืนใหญ่ที่สุดของประเทศจำนวน 10,000 ไร่ไป ซึ่ง นิตยสาร สารคดีก็ให้เห็นความสำคัญของกรณีดังกล่าว จึงนำมาเสนอแก่ผู้อ่าน ในเรื่อง อุทยานแห่งชาติแม่วงกับเขื่อนแม่วง (ฉ. 93 พ.ย. 35)

นอกจากกรณีการคัดค้านการสร้างเขื่อนแล้ว ในช่วงนี้จะสังเกตเห็นได้ว่ามีองค์กรต่างๆ เคลื่อนไหวเพื่อแก้ไขปัญหาด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมกันมากขึ้น ดังจะเห็นได้จากในแต่ละปีจะมีองค์กรจำนวนมากมาประชุม เพื่อหาแนวทางป้องกันแก้ไขปัญหาทรัพยากรธรรมชาติที่เกิดขึ้นในสังคม ดังเช่น

- การจัดงานประชุมสัมมนา เรื่อง การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของประเทศไทยครั้งที่ 4 หรือ สิ่งแวดล้อม'36 โดยครอบคลุมประเด็นปัญหาการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นในสังคม เช่น ปัญหาการสร้างเขื่อนกักเก็บน้ำ ปัญหาการบุกรุกป่าชายเลน หรือปัญหาการบุกรุกป่าพรุ เป็นต้น โดยที่นิตยสาร สารคดีก็ได้นำเสนอเรื่องที่มีการสัมพันธ์กับการประชุมสัมมนาของกลุ่มองค์กรพัฒนาเอกชน (อพช.) เหล่านี้ด้วย เช่น เรื่อง บันทึกรักจากป่าพรุโต๊ะแดง ป่าพรุผืนสุดท้าย (ฉ.86 เม.ย.35) หรือ เรื่อง เขื่อนไม่ใช้ทางออกสุดท้าย (ฉ.98 เม.ย.36)

- การจัดงานประชุมสัมมนา เรื่อง การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของประเทศไทยครั้งที่ 5 หรือ สิ่งแวดล้อม'37 ในวันที่ 12-13 พฤศจิกายน 2537 ซึ่งมีองค์กรเข้าร่วมงาน โดยมีทิศทางนำเสนอประเด็นปัญหา การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในสังคมขณะนั้น เช่น สถานการณ์สารพิษที่เกิดจากสารซัลเฟอร์ไดออกไซด์ ที่โรงงานไฟฟ้าแม่เมาะ จังหวัดลำปาง หรือสถานการณ์โรคพิษจากสารเคมีที่ถูกไฟไหม้ (กรณีคลองเตย) เป็นต้น โดยที่เรื่องราวในการสัมมนาครั้งนี้บางเรื่องก็ถูกคัดเลือกนำเสนอในเนื้อหาของนิตยสาร สารคดีด้วย เช่น เรื่องคนไทยกับมาตรการป้องกันอุบัติเหตุจากสารเคมี (ฉ. 74 เม.ย.34)

ส่วนสถานการณ์สำคัญในด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นในโลก หรือกระแสอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติโลก ที่มีส่วนกำหนดแนวเนื้อหาของนิตยสารในยุคนี้ได้แก่

- การที่อุณหภูมิของบรรยากาศโลกสูงขึ้น เนื่องจากการที่มนุษย์ใช้สารคลอโรฟลูออโรคาร์บอน (CFC) ที่มีอยู่ในน้ำยาดับเพลิง สเปรย์ และโฟมชนิดต่างๆ ที่ไปทำลายโอโซนในบรรยากาศ ทำให้ชั้นโอโซนที่คอยดูดรังสีอุลตราไวโอเล็ต เกิดช่องโหว่ ทำให้รังสีอุลตราไวโอเล็ตผ่านเข้ามายังผิวโลกได้มากขึ้น

- การเกิดปฏิกิริยาเรือนกระจก (Greenhouse Effect) ซึ่งเกิดจากการเผาไหม้เชื้อเพลิง หรือการเผาไหม้ของน้ำมันเชื้อเพลิงรถยนต์ ทำให้เกิดก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์ลอยขึ้นไปปกคลุมอยู่ทำให้เกิดความร้อนเหมือนอยู่ในเตาอบ ซึ่งปัญหาที่เกิดขึ้นตามมาก็คือ การที่อุณหภูมิของโลกสูงขึ้นทำให้น้ำแข็งบริเวณขั้วโลกเหนือซึ่งถือเป็นปริมาณน้ำจืดของโลกถึง 70% นั้นละลายลงไปเรื่อย ๆ ซึ่งอาจทำให้เกิดเหตุการณ์น้ำท่วมโลกได้ในอนาคต ในประเทศกลุ่มที่พัฒนาแล้ว เช่น ประเทศในแถบยุโรป สหรัฐอเมริกา หรือญี่ปุ่น ก็ได้เล็งเห็นความสำคัญของปัญหาเหล่านี้ว่าปัจจุบันนั้นมีการทำลายทรัพยากรธรรมชาติและสภาพแวดล้อมในปริมาณมากเกินไป จึงร่วมกันหาแนวทางป้องกันแก้ไขปัญหากการทำลายทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ซึ่งประเทศไทยก็เกิดความตื่นตัวในเรื่องการอนุรักษ์ธรรมชาติมากขึ้น ดังจะเห็นได้จากการที่คณะรัฐมนตรีมีมติเห็นชอบให้ประเทศไทยเข้าร่วมในการจัดกิจกรรมในปีสิ่งแวดล้อมอาเซียน 1995 (พ.ศ. 2538) เพื่อให้เริตความร่วมมือระหว่างภูมิภาคอาเซียนในอันที่จะร่วมกันแก้ไขปัญหาสีงแวดล้อม อีกทั้งยังเป็นการสอดคล้องกับมติการประชุมว่าด้วยสิ่งแวดล้อมและการพัฒนา (UNCED) ที่นครริโอเดอานาจาโร ประเทศบราซิล ซึ่งทำให้ประเทศไทยเองเริ่มตระหนักในความสำคัญ ของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมมากขึ้น

บรรณาธิการนิตยสาร สารคดีต่างก็ให้ทรรศนะว่า กระแสอนุรักษ์ ทรัพยากรธรรมชาติในโลกนั้น มีส่วนทำให้มีการนำเสนอปัญหาเหล่านี้ในนิตยสาร สารคดีออกไปเป็นระยะๆ เช่น ปัญหาการใช้สารซีเอฟซี หรือการเกิดปฏิกิริยาเรือนกระจก ทั้งนี้เพื่อให้ผู้อ่านทราบว่าปัญหาด้านการอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมนั้นไม่ใช่ปัญหาในระดับประเทศอีกต่อไป หากแต่เป็นปัญหาระดับโลก ซึ่งควรได้รับความสนใจจากทุกประเทศที่จะช่วยป้องกัน และแก้ไขปัญหาเหล่านี้ให้ทันทั่วทั้ง โดยในช่วงนี้ได้นำเสนอเรื่องราวที่เป็นกระแสอนุรักษ์ ทรัพยากรธรรมชาติของโลกร่วมอยู่ด้วย เช่น เรื่อง โอโซนเกราะคุ้มครองโลกที่กำลังถูกทำลาย (ฉ.73 มี.ค.34) เรื่อง ปრაกฏการณ์ด้านเรือนกระจกที่ไททัน (ฉ.82 ธ.ค.34) หรือเรื่อง อวสานของ CFC ผู้ร้ายทำลายโลก (ฉ.95 ม.ค.35)

4.3.3.3 สถาบันสื่อสารมวลชน (Media Institution)

ในยุคปลายของนิตยสาร สารคดีนั้น แนวคิดในการอนุรักษ์

ทรัพยากรธรรมชาติได้แพร่ไปยังสื่อมวลชนแทบทุกสื่อตั้งจะพบในช่วงนี้มีรายการเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมทางโทรทัศน์มากขึ้นกว่าในอดีตมาก ซึ่งการนำเสนอรายการที่เป็นสารคดีอันส่งเสริมการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาตินั้น ในส่วนที่รัฐเป็นเจ้าของนั้นมีถึงกว่า 10 รายการ เช่น รายการโลกสวยด้วยมือเรา รายการรักเรารักโลก อีกทั้งยังมีการจัดรายการทางวิทยุที่ส่งเสริมแนวคิดด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและ การป้องกันแก้ไขปัญหามลพิษสิ่งแวดล้อมเพิ่มขึ้นอีกด้วย ดังเช่นรายการกรีนเวฟ (Greenwave) FM.104.5 MHz ในเครือบริษัท สไมล์เรดิโอ เป็นต้น

สำหรับสื่อสิ่งพิมพ์นั้น บรรณาธิการนิตยสาร สารคดีได้ทรงเห็นว่า มีการแบ่งเป็นคอลัมน์ที่นำเสนอเรื่องสิ่งแวดล้อม โดยเฉพาะและมีนักข่าวสายสิ่งแวดล้อมเพิ่มขึ้น เช่น หนังสือพิมพ์บางกอกโพสต์ เดอะ เนชั่น หรือผู้จัดการ เป็นต้น นอกจากนี้สื่อสิ่งพิมพ์ก็มีการปรับตัวไปตามกระแสอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติในสังคมด้วย เช่น มีการผลิตนิตยสารที่เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมที่เน้นหนักในเชิงวิชาการโดยเฉพาะ เช่น หนังสือโลกสีเขียว (Greenworld) ที่ก่อตั้งเมื่อ พ.ศ. 2536 หรือจะนำเสนอเรื่องเกี่ยวกับธรรมชาติสิ่งแวดล้อมแทรกอยู่ตามคอลัมน์ทั่วไปเพิ่มมากขึ้น

หากแต่ถ้าพิจารณาเนื้อหาของสื่อสารมวลชนโดยรวมแล้ว ในช่วงเวลานี้สื่อก็ยังทำหน้าที่แพร่กระจายเทคโนโลยีต่างชาติ สร้างวัฒนธรรมใหม่ให้ยึดติดกับวัตถุนิยม (materialism) และส่งเสริม "ลัทธิบริโภคนิยม" ดังจะเห็นได้จากมีการใช้จ่ายประมาณในการโฆษณากว่า 100,000 ล้านบาท ซึ่งเป็นจำนวน 1 ใน 4 ของเงินงบประมาณรัฐบาลในแต่ละปีเพื่อการโฆษณาซึ่งร้อยละ 70 ถูกใช้ในการผลิตสื่อโฆษณาทางโทรทัศน์ทำให้เกิดการกระตุ้นการบริโภคเลียนแบบ "ฝรั่ง" ทำให้เกิดช่องว่างระหว่างความต้องการกับอำนาจซึ่งที่มีจริง อีกทั้งยังทำให้เกิดปัญหาความร่อยหรอของทรัพยากรธรรมชาติที่ทวีความรุนแรงขึ้นทุกขณะอีกด้วย

สำหรับในภาคชนบท สื่อโทรทัศน์ วิทยุ และสื่อบุคคล เช่น กำนัน ผู้ใหญ่บ้านก็ถูกใช้ เป็นกระบอกเสียงสำคัญ ในการสร้างความชอบธรรมต่อสาธารณะให้กับฝ่ายที่เข้าถึงสื่อสารมวลชนเหล่านั้น ซึ่งมักเอนเอียงในการที่จะตอบสนองเจ้าของทุน หรือรัฐบาลมากกว่าชาวบ้าน ดังนั้นหาก เป็นการรายงานข่าวสารด้านสิ่งแวดล้อม หรือปัญหาการทำลายทรัพยากรธรรมชาติแล้วจะพบว่า มีการสร้างภาพให้ชาวบ้านเป็นฝ่ายผิดเป็นผู้ทำลายป่า โดยมีการบิดเบือนข้อมูลจากผู้มีอำนาจที่สร้างภาพ "นักอนุรักษ์" แต่เข้าชิงทรัพยากรธรรมชาติทั้งดิน น้ำ ป่าจากชาวบ้าน โดยอ้างประโยชน์ของคนส่วนรวม เป็นหลักอยู่เสมอ โดยมีสื่อที่เข้าถึงความจริงและนำ

เสนอความจริงจากประชาชนในท้องถิ่นมาเผยแพร่แก่สาธารณชน โดยเฉพาะผู้ที่มิอำนาจอยู่ในระดับบน เช่น รัฐบาล ให้ทราบอยู่จำนวนน้อย ดังนั้น นิตยสาร สารคดี จึงทำหน้าที่ดังกล่าวนี้ ดังจะเห็นได้จากทรศนะของ สุวัฒน์ อัสวไชยชายภูมิ บรรณาธิการฝ่ายวิชาการที่ว่า "ข้อมูลของ กพผ. หรือของข้าราชการ เมื่อทำอะไรทำอะไรก็ตามจะโฆษณามากมายอยู่แล้ว โฆษณาในลักษณะชวนเชื่อซึ่งหนังสือพิมพ์ก็ได้ทำงาน เป็นกระบอกเสียงทางนั้น อาจมีสื่อทางโทรทัศน์วิทยุอยู่ด้วย แต่เราคิดว่าในฐานะของเราตรงนี้ เราจะนำเสนอข้อมูลในส่วนที่ไม่เปิดเผยของอีกฝ่ายหนึ่ง ซึ่งค่อนข้างนำเสนออ่อนโยนมากกว่า"

4.3.3.4 ความต้องการของผู้อ่าน (Public Interest)

การปรับเปลี่ยนการนำเสนอ เนื้อหาของนิตยสาร สารคดีในยุคปลายนั้น พบว่าเกิดจากความต้องการของผู้อ่านด้วย เนื่องจากในยุคปลายปี ผู้อ่านเขียนจดหมายหักท้วงการนำเสนอ เนื้อหาของนิตยสาร สารคดีว่าได้นำเสนอประเด็นด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมมากเกินไป หากแต่ผู้อ่านที่เขียนมาในลักษณะดังกล่าวนี้มีจำนวนเพียง 5-10% เท่านั้น ซึ่งแสดงให้เห็นว่ากลุ่มผู้อ่านที่เขียนมาในลักษณะดังกล่าวนี้มีจำนวนเพียง 5-10% เท่านั้น หากแต่ว่ากลุ่มผู้อ่านส่วนใหญ่ของนิตยสาร สารคดียังสามารถรับการนำเสนอ เนื้อหาแนวอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติของนิตยสารได้ หากแต่การปรับเปลี่ยนในเรื่องการนำเสนอ เนื้อหาในยุคปลายที่เน้นให้เกิดการกระจายแนว เนื้อหาจากแนวอนุรักษ์สัตว์-ธรรมชาติไปสู่แนวเนื้อหาอื่นๆนั้น สาเหตุสำคัญนั้นเกิดจากความต้องการของทีมงานที่ต้องการทำให้แนวเนื้อหา มี "ความหลากหลาย" และ "ความน่าสนใจ" มากขึ้น อีกทั้งยังช่วยหลีกเลี่ยงปัญหาในเรื่องของกระแสการคัดค้านในการทำงานของทีมงานนิตยสาร สารคดี เองและปัญหาที่เกิดจากผู้อ่านที่ไม่ชอบอ่านเรื่องราวในแนวอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติได้อีกด้วย

4.3.3.5 การแข่งขันกับสื่ออื่นๆ (Competitors)

เมื่อความสนใจของสังคมนั้นมุ่งไปที่ประเด็นด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ก็ทำให้สื่อมวลชนต่างๆ พยายามนำเสนอเนื้อหาในแนวนี้มากขึ้น ดังจะสังเกตได้ว่าในช่วงนี้มีนิตยสาร เกิดขึ้นใหม่ที่นำเสนอในเรื่องของสิ่งแวดล้อม ระบบนิเวศวิทยาและการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ เป็นคู่แข่งกับนิตยสาร สารคดีได้ เช่น โลกสีเขียว

เขียว ซึ่งถือกำเนิดเมื่อ พ.ศ. 2536 THE EARTH หรือโลกตุลยภาพ เป็นต้น ซึ่งส่วนใหญ่จะเน้นไปในแนววิชาการสิ่งแวดล้อมมากกว่านิตยสาร สารคดี หากแต่ยังมีนิตยสารอื่นๆ ที่ไม่ได้เป็นนิตยสารที่นำเสนอเรื่องสิ่งแวดล้อมโดยตรง แต่มีการปรับแนวเนื้อหาให้มีการนำเสนอในเรื่องสัตว์-ธรรมชาติ-สิ่งแวดล้อมเพิ่มขึ้น เช่น สยามอารยะ หรือนิตยสารแนวแฟชั่นผู้หญิงต่างๆ เช่น แพรว รวมถึงสื่ออื่นๆ ที่นำเสนอเรื่องนี้ เช่น รายการสารคดีทางโทรทัศน์ หรือรายการวิทยุเพื่อสิ่งแวดล้อม เช่น รายการกรีนเวฟ (Greenwave) คลื่นความถี่ 104.5 MHz

ดังนั้น ผู้วิจัยจึงขอสรุปปัจจัยภายในและภายนอกองค์กรที่มีส่วนกำหนดการคัดเลือกประเด็นข่าวสารในยุคปลายดั่งแบบจำลองที่ 6 ดังนี้

Society

- Gov. เน้นการพัฒนาเพื่อความยั่งยืน เกิดวิกฤตการณ์ความเสื่อมโทรมของสิ่งแวดล้อม
- สังคมไทยพัฒนาไปสู่ศตวรรษที่ 21 (ในเมือง) ในทิศทางเดียวกับสังคมตะวันตกที่ส่งเสริมสิทธิบริโภคนิยม
- เกิดวิกฤตการณ์ทางวัฒนธรรม (Cultural Shock) เกิดความสับสนของวัฒนธรรมชนบท คนกว่า 10 % อยู่ในกรุงเทพฯ / เกิดปัญหาสังคม / เกิดเหตุการณ์อุทกภัย / ปรากฏการณ์วัฒนธรรมไทย

Media Institution

- มีรายการสารคดีทางโทรทัศน์กว่า 10 รายการ
- มีรายการวิทยุเพื่อสิ่งแวดล้อม/ นสพ. มีคอลัมน์เพื่อสิ่งแวดล้อมโดยเฉพาะมีนิตยสารแนวสิ่งแวดล้อมเพิ่มขึ้น เช่น โลกสีเขียว Earth

Media Organization

- * นโยบายขององค์กร - กระจายแนวเนื้อหาชีวิต-สังคม-วัฒนธรรม-สิ่งแวดล้อมออกสู่แนวอื่น / นำเสนอศิลปะ-วัฒนธรรมมากขึ้น / นำเสนอปัญหาสังคมมากขึ้น
- ข้อมูลสังคม-วัฒนธรรมเริ่มหมด / เล่นประเด็นอยู่ในกระแสฯ มากขึ้น เพื่อตอบสนองความต้องการของตลาด

<p>แนวชีวิต-สังคม-วัฒนธรรม</p> <ul style="list-style-type: none"> - แนวชีวิต-สังคม-วัฒนธรรม 56.81 - เพิ่มประเด็นความขัดแย้งในการอนุรักษ์ธรรมชาติถึงร้อยละ 14 - เพิ่มเรื่องแนว คสม. ในการอยู่ร่วมกันระหว่างมนุษย์ และธรรมชาติ 	<p>แนวชีวิต-เหตุการณ์-วิชาการ</p> <ul style="list-style-type: none"> - นำเสนอภาพปัญหาสังคมมากขึ้น - เหตุการณ์ทางการเมือง - เพิ่มแนวดาราศาสตร์เทคโนโลยีการสื่อสาร 	<p>แนวศิลปะ-วัฒนธรรม</p> <ul style="list-style-type: none"> - เน้นศิลปะ-วัฒนธรรมไทย ภูมิปัญญาบรรพชนที่กำลังสูญหายไป - นำเสนอชนกลุ่มน้อยมากขึ้น
---	---	--

สถานการณ์

- กรณีโรงงานไฟฟ้าแม่เมาะ จว. ลำปาง
- กรณีวิกฤตการณ์ขาดแคลนน้ำรุนแรงที่สุดในรอบ 30 ปี -> การดำเนินโครงการสร้างเขื่อน เช่น โครงการผันน้ำโขง-มูล-ชี
- โครงการผันน้ำ กก-อิง-น้ำ
- กรณีการคัดค้าน เขื่อนปากมูล/ เขื่อนแก่งเสือเต้น/ เขื่อนแม่วง
- เกิดชนชั้นกลาง/ อพช. ที่สนใจด้านสิ่งแวดล้อม เช่น กลุ่ม TBCSD
- เกิดการประชุมรณรงค์สิ่งแวดล้อม '36-37' มีผู้เข้าร่วมกว่า 1000 คน
- ปีสิ่งแวดล้อมอาเซียน 1995

4.4 สรุปปัจจัยที่มีส่วนกำหนดการตัดสินใจเลือกประเด็นข่าวสารทางการอนุรักษัรพยาบาลรรมชาติของบรรณาธิการนิตยสาร สารคดี

จากการวิเคราะห์ค่าให้สัมภาษณ์ของบรรณาธิการฝ่ายต่างๆ ของนิตยสาร สารคดีนั้น สามารถสรุปได้ว่ามีปัจจัยทั้งภายในและภายนอกองค์กรที่มีส่วนกำหนดการตัดสินใจเลือกประเด็นข่าวสารทางการอนุรักษัรพยาบาลรรมชาติ ดังนี้ คือ

4.4.1 นโยบายหรือกรอบการกำหนดประเด็นเนื้อหาของนิตยสาร สารคดีที่ผู้จัดทำนิตยสาร สารคดีได้กำหนดไว้ในแต่ละยุค (Work Culture)

นโยบายหรือกรอบแนว เนื้อหาที่ทีมงานนิตยสาร สารคดีวางไว้ในแต่ละยุค จึงเชื่อถือ เป็นปัจจัยสำคัญอันดับแรกที่ทีมงานยึดถือ เป็นหลักในการคัดเลือกประเด็นข่าวสาร เช่น ในยุคต้นจะ เน้น "สารคดี" ที่ เป็นความจริงอันหลากหลายโดย เน้นการนำเสนอ เรื่องราวเกี่ยวกับสัตว์ เป็นชนิดๆ เพื่อให้ผู้อ่านเห็นภาพได้มากกว่า และ เป็นการปูพื้นฐานความรู้ เบื้องต้นเกี่ยวกับสัตว์-ธรรมชาติแก่ผู้อ่าน ต่อมาในยุคกลางจึง เน้นให้ เพิ่มแนวอนุรักษัรพยาบาลรรมชาติให้มากขึ้น เพื่อตอบรับกับกระแสอนุรักษัรพยาบาลรรมชาติที่ทวีความรุนแรงขึ้นในสังคม โดยนำเสนอประเด็น ปัญหาการทำลายป่าไม้ หรือปัญหาที่กระทบต่อระบบนิเวศน์ที่เป็นรูปธรรมมากขึ้น ส่วนในยุคปลายมีการกระจายแนว เนื้อหาจากแนวอนุรักษัรพยาบาลรรมชาติไปสู่แนว เนื้อหาอื่นๆ มากขึ้น โดยการนำเสนอ เรื่องชีวิตสัตว์-ธรรมชาตินั้นจะนำเสนอแบบผสมคือ นำเสนอ เรื่องสัตว์ต่างๆ ในลักษณะที่เป็นงานวิจัย หรือ เป็นแนวถึงความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติที่สามารถอยู่ร่วมกันอย่างเกื้อกูลกันได้ ทำให้ผู้อ่านเห็นภาพทางออกในการแก้ไขปัญหาการทำลายรรมชาติ ในลักษณะที่เป็นรูปธรรมมากขึ้น นอกจากนี้ในปี พ.ศ. 2537 ยังได้จัดทำคอลัมน์ "โลกธรรมชาติ" เพื่อให้ผู้อ่านที่ไม่ค่อยมีเวลาอ่าน เรื่องขนาดยาว ได้ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับธรรมชาติใกล้ตัว

หากแต่นโยบายหรือกรอบการกำหนดประเด็นเนื้อหาของนิตยสาร สารคดีที่ทีมงานได้วางไว้ในแต่ละยุคนั้นจะต้องส่งเสริม "ภาพลักษณ์" ของนิตยสาร สารคดีในลักษณะที่เป็น "สื่อที่สนับสนุนแนวคิดในเรื่องการอนุรักษัรพยาบาลรรมชาติ" หรือ เป็นสื่อของกลุ่มคนที่ต่อสู้เพื่อธรรมชาติในลักษณะขององค์กรพัฒนาเอกชน (อพช.) หรือ NGO จนๆ (ประวิทย์ สุวณิชย์, สัมภาษณ์, 20 มกราคม 2538) ทำให้การคัดเลือกประเด็นข่าวสารทางการอนุรักษัร

ทรัพยากรธรรมชาติของนิคมสาร สาระคดีนั้นมีลักษณะดังต่อไปนี้คือ

- มีความไม่สมดุลย์ในสัดส่วนของการให้ข้อมูล โดยจะเลือกให้ข้อมูลจากแหล่งข่าวที่มักเป็น "ชาวบ้าน" หรือ "กลุ่มนักวิชาการในสายอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ" มากกว่าข้อมูลจากแหล่งข่าวที่เป็นของหน่วยงานราชการ เช่น การไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย (กฟผ.) ทั้งนี้โดยให้เหตุผลว่าทาง กฟผ. ไม่ให้ข้อมูลมา ซึ่งส่วนหนึ่งเป็นผลมาจากความเคยชินในการหาข่าวของสื่อมวลชนที่นิยมมุ่งเข้าหาชาวบ้าน หรือผู้เสียหายมากกว่าแหล่งข่าวทางวิชาการที่น่าจะให้คำอธิบายในสถานการณ์ได้ชัดแจ้งกว่า (วิลาสินี พิพิธกุล, 2537)

- ตอกย้ำภาพลักษณ์ในเชิงลบแก่หน่วยงานราชการที่สนับสนุน ให้มีการสร้างแหล่งเก็บน้ำขนาดใหญ่ โดยเฉพาะการไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย (กฟผ.) โดยมีการนำเสนอข้อมูลในลักษณะขี้น้ำ และตัดสินว่าใครผิด ใครถูก ดังที่สกล เกษมพันธุ์ ได้กล่าวไว้ว่า "ผมคิดว่าที่นี่เป็นค่ายที่พยายามจะนำความคิดคนอ่านด้วย คงไม่ใช่สื่อมวลชนแบบกลางเป๊ะ ซึ่งตรงนั้นผมว่าคงไม่มีอยู่ในโลกคือ อาจจะขี้น้ำว่าปัญหาอันนี้มีทางออกอย่างไรก็เพราะนักเขียนหรือกองบรรณาธิการเอง คนทำงานเอง ก็พยายามทำงานอย่างนี้ กรอบความคิดในการทำงานแนวอนุรักษ์ ก็จะอยู่ในหัวคุณตลอดเวลา คนเขียนหนังสือก็มักจะมีทัศนคติของตัวเองเข้าไปผสมอยู่กับความเชื่อในการทำงานด้วย"

4.4.2 คุณค่าของความเป็นนักข่าว

จากการวิเคราะห์คำให้สัมภาษณ์ของบรรณาธิการฝ่ายต่างๆ นั้น พบว่า "คุณค่าความเป็นข่าว" นั้น ก็มีส่วนทำให้เกิดการตัดสินใจคัดเลือกประเด็นข่าวสารด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ กล่าวคือ บรรณาธิการแต่ละท่านจะคัดเลือกประเด็นทางธรรมชาติที่มีความเด่น สร้างผลกระทบสูงต่อคนจำนวนมากมีความน่าสนใจ หรือยังไม่มีสื่อใดเคยนำเสนอมาก่อน เช่น หากนำเสนอ เรื่องแนวชีวิต-ธรรมชาติทั่วไปก็จะนำเสนอในเชิงที่เป็นสัตว์ที่อยู่ในกระแสความสนใจของสังคม เช่น สัตว์ที่กำลังอยู่ในสถานการณ์ใกล้สูญพันธุ์ หรือสัตว์หายาก และถ้าหากนำเสนอ เรื่องประเด็นปัญหาด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ก็จะชูประเด็นในเรื่องของความขัดแย้งของกลุ่มคนต่าง ๆ ในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติหรือมุ่งไปที่ประเด็นของความเดือดร้อนของชาวบ้านที่ประสบปัญหา จากการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ เป็นหลัก เพื่อสร้างความน่าสนใจให้กับ เนื้อ เรื่องนั่นเอง

ดังนั้น อาจกล่าวได้ว่าบรรณาธิการของนิตยสาร สารคดีนั้น มีแนวคิดในการคัด เลือกประ เติ้นข่าวสารด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติโดยใช้ คุณค่าของความเป็นข่าวที่ไม่แตกต่างจากสื่อสิ่งพิมพ์อื่นๆ มากนัก หากแต่นิตยสาร สารคดีสามารถให้รายละเอียดได้มากกว่า เนื่องจากไม่มีข้อจำกัดด้านเวลาและพื้นที่ๆ ใช้ในการผลิตเหมือนหนังสือพิมพ์

4.4.3 **ขีดความสามารถในการปฏิบัติงานตามลักษณะวิชาชีพ (Media Professional)** อันได้แก่ พื้นฐานทางการศึกษา และประสบการณ์ในการทำงานของทีมงานนิตยสาร สารคดี

พื้นฐานทางการศึกษาของทีมงานนิตยสาร สารคดี

เนื่องจากพื้นฐานทางการศึกษาของทีมงานนิตยสาร สารคดีกว่าร้อยละ 90 นั้น มิได้มาจากการศึกษาในสาขาที่ เกี่ยวกับวิทยาศาสตร์-สิ่งแวดล้อม-ธรรมชาติวิทยาโดยตรง หากแต่จะมีพื้นฐานความรู้ทางด้านมนุษยวิทยามากกว่า โดยเฉพาะบรรณาธิการต่างๆ ของนิตยสาร สารคดี ที่ส่วนใหญ่จะจบการศึกษาทางด้านอักษรศาสตร์ ศิลปศาสตร์ นิเทศศาสตร์ หรือวารสารศาสตร์ หรือแม้แต่นิตยสารฝ่ายวิชาการผู้มีส่วนสำคัญในการผลิต เรื่องราว แนวชีวิตสัตว์ธรรมชาติ นั้น ก็จบการศึกษาในสาขาวิศวกรรมศาสตร์ที่มีได้ เกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อมโดยตรง

ดังนั้นจึงอาจกล่าวได้ว่าทีมงานของนิตยสาร สารคดีนั้นถูก เตรียมพื้นฐานมาให้ เป็น "คนทำหนังสือที่ดี" แต่ไม่ได้ถูกปูพื้นฐานมาให้ เป็น "ผู้สื่อข่าวที่มีความรู้ด้านสิ่งแวดล้อม-ธรรมชาติที่ดี" กล่าวคือ ทีมงานจะรู้จักการคัด เลือกประ เติ้นข่าวสารด้านชีวิตสัตว์-ธรรมชาติที่มีองค์ประกอบ เป็น เรื่องคุณค่าของความเป็นข่าวสูง รู้จักการเขียน และรายงานเนื้อหาที่ให้ ผลกระทบเชิง เร้าอารมณ์ได้ดี หากแต่ตัวนักเขียน เองนั้นยังขาดความรู้ ความเข้าใจในประเด็นทางธรรมชาติ-สิ่งแวดล้อมที่ตนนำเสนอในเชิงวิทยาศาสตร์ ทำให้เกิดการเพี้ยน และ เชื่อถือข้อมูลจากนักวิจัยด้านชีวิตสัตว์ธรรมชาติ เป็นอย่างมาก และไม่สามารถตรวจสอบข้อมูลที่ได้มาจากนักวิจัย เหล่านั้นว่ามีความถูกต้อง หรือไม่ในระดับใด เพราะการขาดความรู้ในเรื่อง เหล่านี้

ประสบการณ์ในการทำงานของทีมงานนิตยสาร สารคดี

ดังอาจสัง เกตได้ว่า ในยุคต้นที่ทีมงานมีประสบการณ์ในการนำเสนอ เรื่องแนวชีวิตสัตว์-ธรรมชาติน้อยอยู่นั้น จะมีการคัด เลือกประ เติ้นข่าวสารไปตามความสนใจของทีมงาน ที่คาดว่าจะตรงกับความสนใจของผู้อ่านด้วย เช่น การนำเสนอ เรื่องสัตว์ใกล้สูญพันธุ์ สัตว์

หายาก แต่ทีมงานยังไม่สามารถจับ "จุดขาย" หรือสร้างภาพลักษณ์ให้กับนิตยสารได้อย่างชัดเจน ต่อมาในยุคกลางที่ทีมงานเริ่มนำเสนอ เรื่องที่มีแนวคิดในด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติออกไป แล้วมีผู้อ่านให้ความสนใจ และทำให้นิตยสาร "ชายใต้" มากขึ้น ทีมงานจึงมีความมั่นใจในการนำเสนอ เนื้อหาที่สะท้อนแนวคิด และจุดยืนมากขึ้นจากเดิมที่เคยนำเสนอ เรื่องราวที่ให้ภาพเกี่ยวกับ "การพิทักษ์สัตว์ป่า" กลับเปลี่ยนไปเป็น "การต่อต้านเขื่อน" ในยุคปลาย เนื่องจากความมีประสิทธิภาพในการทำงานของทีมงานที่สามารถจับ "จุดขาย" ของนิตยสารได้อย่างชัดเจนขึ้น และสามารถนำเสนอออกมาได้อย่างแหลมคมมากกว่ายุคอื่นๆ นั้นเอง

4.4.4 เงินทุน พื้นที่ในการนำเสนอเนื้อหา ความเร่งรีบของเวลาที่ใช้ในการผลิต และปัญหาในด้านเทคนิค การนำเสนอเนื้อหา

เงินทุน

ในการผลิตคอลัมน์สารคดีพิเศษ (scoop) ที่นำเสนอเนื้อหาเกี่ยวกับชีวิตสัตว์ธรรมชาติที่มีความยาวในแต่ละเรื่องถึง 10-20 หน้า นั้น ต้องอาศัยทุนมหาศาลในการจัดทำ เพราะเรื่องบางเรื่องต้องใช้ฟิล์มถึง 300 ม้วน ใช้กำลังคนมาก หรือใช้เวลาในการทำงานนาน เป็นปีทำให้นิตยสาร สารคดีสามารถนำเสนอคอลัมน์สารคดีพิเศษ (scoop) ในแนวอนุรักษ์ชีวิตสัตว์-ธรรมชาติได้เพียง 1-2 เรื่องต่อฉบับเท่านั้น ซึ่งเรื่องที่น่ามาเสนอนั้นต้องมีความน่าสนใจ และดึงดูดใจผู้อ่านได้ ดังนั้น บรรณาธิการนิตยสาร สารคดีจึงมักเลือกเรื่องที่คุ้มค่ากับการลงทุน และสามารถขายได้นั้นเอง

พื้นที่ในการนำเสนอเนื้อหา

ถึงแม้ว่านิตยสาร สารคดีนั้นจะมีข้อจำกัดในด้านพื้นที่ ๆ ใช้ในการนำเสนอ เนื้อหาน้อยกว่าสื่อหนังสือพิมพ์ แต่นิตยสาร สารคดีก็มีปริมาณการนำเสนอเนื้อหาในจำนวน 200-220 หน้า โดยที่คอลัมน์หลักต่างๆ ไม่ค่อยมีความเปลี่ยนแปลงมากนัก ดังนั้น หากบรรณาธิการคิดว่า จะเพิ่มแนวเนื้อหาใดลงไปก็จะต้องมีคอลัมน์เดิมบางส่วนถูกถอดทิ้งไป เช่น การถอดคอลัมน์ชีวิต และสุขภาพออกไป และเพิ่มคอลัมน์โลกธรรม และส่องจักรวาล เข้ามาแทนเมื่อมักกระแสนอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติมากขึ้นในสังคมไทย

ความเร่งรีบของเวลาที่ใช้ในการผลิต

กล่าวคือ ทางทีมงานจะต้องปิดต้นฉบับ 20 วันก่อนที่หนังสือจะวางแผง ซึ่งใน

แต่ละเดือนทางที่มงานต้องจัดให้มีคอลัมน์สารคดีพิเศษ (สกุ๊ป) 3 เรื่อง ลงในแต่ละฉบับตามตารางเวลาที่กำหนดไว้อย่างแน่นอน ซึ่งบางครั้งนักเขียนก็ไม่สามารถหาอุปมาประกอบเรื่องได้ หรือปิตรูปไม่ได้ ในบางครั้งกว่าจะสามารถหาสกุ๊ป 1 เรื่องได้ต้องใช้เวลาการทำงานถึง 6 เดือน เป็นต้น

ปัญหาในด้านเทคนิคการนำเสนอเนื้อหา (Presentation Technique)

ขั้นได้แก่ในด้านข้อมูล ภาพถ่าย (Photography) และความลงตัวระหว่างภาษาภาพ และภาษาเขียนของ เนื้อหาแนวชีวิตสัตว์-ธรรมชาติ

ปัญหาของข้อมูลแนวชีวิตสัตว์-ธรรมชาติ

เนื่องจากนิตยสารสารคดีมีแหล่งข้อมูลพื้นฐานที่เป็น "ของแห้ง"หรืองานวิจัยทางด้านสัตว์-ธรรมชาติวิทย์อยู่ 2 แหล่ง คือ ฐานข้อมูลด้านชีวิตสัตว์-ธรรมชาติที่ได้จากสำนักพิมพ์ เมืองโบราณและที่สำคัญ คือ ฐานข้อมูลซึ่งเป็นงานวิจัยทางด้านสัตว์-ธรรมชาติวิทย์ที่ได้จากนักวิชาการนักวิจัยในมหาวิทยาลัย

หากแต่นักวิชาการ หรือนักวิจัยสัตว์-ธรรมชาติวิทย์ที่โดดเด่นในประเทศไทย มีจำนวนไม่เกิน 50 คน ที่ผลิตงานด้านนี้ออกมา (วันชัย ตันติวิทยาคีรักษ์, สัมภาษณ์, 19 มกราคม 2538) ทำให้ข้อมูล หรืองานวิจัยด้านสัตว์ธรรมชาติที่มีคุณภาพ ทำให้ข้อมูล หรืองานวิจัยด้านสัตว์ธรรมชาติที่มีคุณภาพในประเทศไทยอยู่ในวงจำกัด

ด้วยเหตุผลข้างต้นนั้น ทำให้เกิดความจำกัดของข้อมูลด้านชีวิตสัตว์ธรรมชาติ และให้การคัดเลือกประเด็นข่าวสาร ทางด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติของบรรณาธิการฝ่ายต่างๆ ของนิตยสาร สารคดีแตกต่างกันไปในแต่ละยุค ดังเช่นในยุคต้นนั้นบรรณาธิการสามารถคัดเลือกประเด็นข่าวสารด้านชีวิตสัตว์-ธรรมชาติได้อย่างอิสระ เพราะมีข้อมูลทางด้านชีวิตสัตว์ธรรมชาติแปลก ๆ น่าสนใจให้เลือกทำได้มาก เช่น การค้าขายสัตว์หายาก หรือสัตว์ที่คิดว่าได้สูญพันธุ์ไปแล้ว เช่น เรื่องค้างคาวกิตติ หรือนกแควแล้วท้องดำ แต่ต่อมาในยุคกลางข้อมูลเกี่ยวกับสัตว์หายากในแนวการผจญภัยของนักวิจัยนั้นเริ่มหมดไป จึงต้องคัดเลือกประเด็นในแนวที่เป็นโครงการวิจัยสัตว์-พืช และประเด็นความขัดแย้งในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติของกลุ่มคนต่างๆ ในสังคมมานำเสนอแทนอีกทั้งประเด็นทางด้านทรัพยากรธรรมชาตินั้นมีแง่มุมในการนำเสนอเพียงไม่กี่ประเด็น เช่น เรื่องเขื่อน น้ำ สัตว์ป่า หากนำเสนอซ้ำ ๆ กันอาจทำให้ผู้อ่านเกิด

ความ เบื่อหน่ายได้ จึงทำให้เกิดการกระจายประ เติ้น เนื้อหาแนวชีวิตสัตว์-ธรรมชาติไป เป็นแนว เนื้อหาอื่น ๆบ้าง ดังที่สกล เกษมพันธุ์ ได้กล่าวว่า "ในช่วงหลังการนำ เสนอแนว เนื้อหาประ เภทชีวิตสัตว์ธรรมชาติจะ เบา ๆ ลง ช่วงนี้ทีมงานเองก็ไม่รู้จะทำอะไร เช่นกัน เรื่องพืช เรื่อง สัตว์ต่าง ๆ ก็ทำมาเกือบหมดแล้วเลยกระจาย เนื้อหาออกไปทำตรงอื่น สารคดี เองก็มี เรื่องให้ทำ อีกมาก เพราะมีผู้ติดตามอ่านอีกหลายกลุ่ม"

ปัญหาในด้านการถ่ายภาพ (Photography)

ได้แก่ข้อจำกัดในเรื่องฤดูกาลของสัตว์ และความไม่แน่นอนในเรื่อง เวลาที่ ใช้ในการถ่ายทำ เนื่องจากการถ่ายภาพสัตว์บางชนิดต้องรอถึงฤดูกาลการผสมพันธุ์ ฤดูวางไข่หรือ ฤดูจำศีลจึงจะสามารถถ่ายภาพออกมาได้ทำให้ต้องรอ เวลาไปอีกและทำให้ต้นทุนการผลิตสูงขึ้น ดัง ที่สกล เกษมพันธุ์ ได้กล่าวไว้ว่า "อย่าง เรื่องปลากัดนี้ 2 ปี ตอนแรกตายยกโหลเลย รอตุ๊กว่า เดือนก็ไม่เห็นทำอะไรกันซักทีคงไม่ใช่ฤดูกาลผสมพันธุ์ของมัน"

นอกจากนี้ ยังมีปัญหาในเรื่องความไม่แน่นอนในการปรากฏตัวของสัตว์ต่าง ๆ ด้วย ดังเช่นที่สกล เกษมพันธุ์ ได้ให้ทรรศนะ เอาไว้ว่า "ม้าน้ำนี่จนบัดนี้ยังไม่ได้ลงเลย เพราะถ่าย ไม่ได้พวกผมเอาทีมไปรออาทิตย์หนึ่งพิศภักดิ์สัตว์น้ำบางแสนเอามุ่งไปกางรอ เพราะมันจะออกมาตอนกลางคืนต้อง เผ้ากันทั้งคืนปรากฏว่าออกมาตอนช่างภาพไปเข้าห้องน้ำซะนี่"

จากปัญหาในเรื่องของความยุ่งยาก และความไม่แน่นอน ในการถ่ายภาพ แนวชีวิตสัตว์ธรรมชาติทำให้ต้องมีการซื้อขายภาพถ่ายแนวนี้นักวิจัย หรือนักถ่ายภาพอิสระ ทั้ง ใน และต่างประเทศ

ปัญหาในด้านการนำเสนอ"ภาษาภาพ"

ให้ลงตัวกับ"ภาษาเขียน"ของ

นิตยสาร สารคดี

นอกจากบรรณาธิการฝ่ายต่างๆ จะมีแนวโน้มในการคัดเลือกประเด็นด้าน การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติที่ไม่มีปัญหาในเรื่องภาพถ่ายแล้ว ยังพิจารณาถึง "ภาษาเขียน" ที่ นำมาประกอบกับภาพด้วยว่ามีความลงตัว หรือมีแก่น (theme) ในการนำเสนอเนื้อหาหรือไม่ โดยปกติแล้วแล้วทีมงานจะไม่เลือกนำเสนอ เรื่องแนวชีวิตสัตว์-ธรรมชาติที่ไม่มีแก่นของภาพ หรือ ประเด็นปัญหาที่เป็นนามธรรมที่เกี่ยวข้องกับชีวิตความเป็นอยู่ของคนในหลายแง่มุม เพราะนำเสนอ ยาก ดังที่ประวิทย์ สุวณิชย์ได้ให้ทรรศนะว่า "อย่าง เรื่องสงครามแย่งชิงน้ำนี่เราล้มเหลวใน

การนำเสนอด้วยภาพ เพราะนี่เป็นเรื่องเกี่ยวข้องกับชีวิตคนในหลายแง่มุม ภาพที่นำเสนอออกมาจึงเหมือน jigsaw ไม่ปะติดปะต่อกันเช่น ภาพผืนดินแห้งแล้ง ภาพสนามกอล์ฟ เพราะไม่มี theme ของภาพ"

4.4.5 ความต้องการของผู้อ่าน (Audience Interest)

การนำเสนอเนื้อหาตามความสนใจของตลาดผู้อ่านนั้น ถือเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้นิตยสาร สารคดีอยู่รอดทางธุรกิจได้ ดังนั้น บรรณาธิการฝ่ายต่างๆ ของนิตยสาร สารคดีจึงคำนึงถึงปัจจัยดังกล่าวนี้ ในขณะที่คัด เลือกระ ประเด็นข่าวสารทางด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ อยู่เสมอกล่าวคือ ในช่วง เวลาปกติก็จะเลือกนำเสนอประเด็นด้านชีวิตสัตว์-ธรรมชาติที่น่าสนใจแปลกใหม่หรือไม่ เคยได้รับการนำเสนอที่ใดมาก่อน และ เมื่อเกิดประเด็นปัญหาด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติขึ้นในสังคม ทีมงานนิตยสาร สารคดีก็จะนำ ประเด็นปัญหาเหล่านี้มาทำเสนอแก่ผู้อ่าน

ดังนั้น ความต้องการของผู้อ่านจึงใช้เป็นเครื่องมือในการตรวจสอบความคิดของทีมงานนิตยสาร สารคดี ด้วยว่า ถ้าลงเรื่องนี้ผู้อ่านจะสนใจหรือ "ขายได้" หรือไม่ ดังที่ จานงค์ ศรีนวล ได้กล่าวไว้ว่า "เราทำหนังสือก็เพื่อขาย เขาด้วย จึงต้องจับประเด็นในการนำเสนอแต่ละ เรื่องให้ที่น่าสนใจ เพราะไม่มีใครอยากอ่านในเรื่องที่รู้อยู่แล้ว ในเรื่องความต้องการของผู้อ่าน ถ้ามีจำนวนตัวเลขออกมาให้เห็นว่าผู้อ่านต้องการทราบ เรื่องราวอะไรมากกว่ากันก็น่าสนใจ"

แม้ว่าผู้อ่านนิตยสาร สารคดีบางส่วนจะไม่ชอบการนำเสนอเรื่องราวแนวชีวิตสัตว์-ธรรมชาติที่แฝงแนวคิดด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ และ เขียนจดหมายมาทักท้วงในเรื่องนี้อยู่บ้าง หากแต่ผู้อ่านกลุ่มนี้มีจำนวนน้อยเพียง 5-10% เท่านั้น จึงไม่มีผลต่อการปรับเปลี่ยนแนว เนื้อหาของนิตยสาร สารคดีในยุคปลายแต่อย่างใด

4.4.6 กระแสอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติในประเทศไทย

จากการวิเคราะห์ทำให้สัมภาษณ์บรรณาธิการฝ่ายต่าง ๆ นั้นพบว่า กระแสอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติไทยนั้น มีส่วนกำหนดแนว เนื้อหาของนิตยสาร สารคดีในทุกยุค ซึ่งหากพิจารณาตามยุคจะพบว่า กระแสอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติจะมีน้ำหนักในการกำหนดแนว เนื้อ

หาของนิตยสาร สารคดี ที่แตกต่างกันไปในแต่ละยุค แต่จะมีส่วนกำหนดแนวเนื้อหาชีวิตสัตว์-
ธรรมชาติมากขึ้น ตั้งแต่ในยุคกลางและยุคปลายของนิตยสาร สารคดี

ในยุคต้นนั้น มีการนำเสนอเรื่องราวที่สอดคล้องกับกระแสอนุรักษ์ธรรมชาติใน
จำนวนน้อยมาก เนื่องจากกระแสอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติยังจำกัดอยู่ในหมู่นักวิชาการ หรือผู้ทำ
งานในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ เท่านั้น จึงทำให้นิตยสาร สารคดีนำเสนอในเรื่องดัง
กล่าวน้อย เช่น เรื่องกรณีเขื่อนน้ำโจน ซึ่งผู้จัดทำนิตยสาร สารคดีในช่วงนี้จึงมีจุดยืนในด้าน
การพิทักษ์สัตว์ป่า เป็นสำคัญ

ต่อมาในยุคกลางของนิตยสาร สารคดีที่กระแสอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติมี
ความรุนแรงมากขึ้นในสังคมไทย เนื่องจากเกิดเหตุการณ์การเกิดโคลนถล่มที่จังหวัดนครศรีธรรม
ราช การเกิดพายุภัยที่จังหวัดชุมพร และการที่คุณสืบ นาคะเสถียร ได้กระทำอัตวินิบาตกรรมนั้น
นิตยสาร สารคดีก็นำเสนอเรื่องเหล่านี้ด้วย เพื่อสนองตอบความต้องการของผู้อ่าน และทำให้นิตยสาร สารคดี "ชายได้" มากขึ้น และช่วยลดภาวะการขาดทุนขององค์กรได้

ดังจะพบแนวเนื้อหาของนิตยสาร สารคดีบางส่วนในยุคกลางนั้น ถูกกำหนด
ด้วยทิศทางของกระแสอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและปัญหาทรัพยากรธรรมชาติ ที่สังคมให้
ความสนใจในขณะนั้นด้วย ดังจะเห็นได้จากการสัมมนา เรื่องการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่ง
แวดล้อมในประเทศไทยครั้งที่ 1 (สิ่งแวดล้อม'33) ในวันที่ 20 - 21 มกราคม 2533 โดยมี
องค์กรจากภาครัฐและ เอกชนร่วม เข้าร่วมเป็นจำนวนมาก เพื่อร่วมกันนำเสนอประเด็นปัญหา
ด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ และแนวทางแก้ไขปัญหาเหล่านั้นให้แก่สังคม ซึ่งอาจสังเกต
ได้ว่าประเด็นที่นำเสนอในการสัมมนาในครั้งนี้ เช่น ปัญหาการตัดไม้ทำลายป่า ปัญหาสัตว์ป่าที่
ใกล้สูญพันธุ์ของไทย ปัญหาป่าชายเลน และการทำนาถุ้ง หรือปัญหาน้ำในแม่น้ำเจ้าพระยาเน่า
รวมถึงปัญหาจากการสร้างเขื่อนต่างๆ เช่น เขื่อนเขี้ยวหลาน เขื่อนแก่งกรุง ก็ถูกนำเสนอใน
นิตยสาร สารคดีในยุคกลางอีกด้วย ดังเช่น เรื่องเขื่อนปากมูลวันนี้ บทสรุปอยู่ที่ใคร (ฉ.60
ก.พ.33) เรื่องเขื่อนเขี้ยวหลานถึงเขื่อนแก่งกรุง บทเรียนที่ผิดพลาดครั้งสำคัญ (ฉ.65 ก.ค.33)
หรือเรื่อง ป่าชายเลน อาณาจักรแห่งสรรพชีวิตที่กำลังล่มสลาย (ฉ.41 ส.ค.31) เป็นต้น

นอกจากนี้ ผู้วิจัยยังพบว่า แนวเนื้อหาของนิตยสาร สารคดีในยุคปลายนั้นได้
นำเสนอไปตามทิศทางของกระแสอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติในสังคมด้วย ดังจะเห็นจากในช่วงปี

พ.ศ. 2534-2536 ที่มีการประชุมสัมมนา เรื่องการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของประเทศไทยถึง 3 ครั้ง โดยมีผู้เข้าร่วมงานสัมมนานับพันคนจากหลายหน่วยงานทั้งรัฐ และเอกชน ทั้งนี้เพื่อหยิบยกประเด็นปัญหาขึ้นมาเพื่อพิจารณาหาหนทางแก้ไข ดังเช่น ปัญหาน้ำเน่าในแม่น้ำเจ้าพระยา ปัญหาของการสูญพันธุ์สัตว์และพืชบางชนิด ปัญหาป่าชายเลน และปัญหาการทำลายป่าพรุ ปัญหามลพิษ หรือปัญหาการอนุรักษ์ป่าชุมชน เป็นต้น ซึ่งอาจสังเกตได้ว่า เรื่องราวต่างๆ เหล่านี้ก็ถูกนำเสนออยู่ในแนวเนื้อหาของนิตยสาร สารคดีในยุคปลายด้วยนั่นเอง

สำหรับกระแสอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติในโลก ก็มีส่วนกำหนดแนวเนื้อหาของนิตยสาร สารคดีเป็นระยะๆ เช่น ปัญหาจากการใช้สารซีเอฟซี (CFC) หรือสภาวะการเกิดปฏิกิริยาเรือนกระจก (Greenhouse Effect) เพื่อให้ผู้อ่านตระหนักว่าปัญหาในด้านสิ่งแวดล้อมนั้น เป็นปัญหาระดับโลกที่ควรได้รับการแก้ไขร่วมกันทุกประเทศ

4.4.7 การแข่งขันกับสื่ออื่น ๆ (Competitors)

ในการแข่งขันกับสื่ออื่น ๆ นั้น ผู้จัดทำนิตยสาร สารคดีให้ทัศนะว่าเป็นปัจจัยที่มีส่วนในการกำหนดแนวเนื้อหาในนิตยสาร สารคดี เช่นกัน แต่มีความสำคัญน้อยกว่าปัจจัยอื่น ๆ ทั้งนี้เนื่องจากนิตยสารสารคดีได้ยึดแนวการนำเสนอที่เป็น "สารคดี" มาตั้งแต่ต้นแล้ว และมีประสบการณ์ในการนำเสนอ "สารคดี" มายาวนานกว่า 10 ปี จึงทำให้มีนิตยสารที่เป็คู่แข่ง ซึ่งผลิตแนวเนื้อหาในแนวของสารคดีมีจำนวนน้อยมาก ส่วนใหญ่มีเป็นนิตยสารแนวสิ่งแวดล้อมหรืออนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติเช่น นิตยสาร โลกสีเขียวที่ถือกำเนิดเมื่อ พ.ศ. 2536 นิตยสาร THE EARGJH ซึ่งปรับแนวเนื้อหาให้เป็นแนววิชาการมากขึ้น หรือเป็นนิตยสารอื่น ๆ ให้ความสำคัญนักวิจัยคนไทย ที่ศึกษาสำรวจสัตว์ - ธรรมชาติ ภายในประเทศ เช่น หนังสือสยามอารยะ ส่วนคู่แข่งทางอ้อมของนิตยสาร สารคดีก็คือ นิตยสารหรือสื่ออื่น ๆ ทั่วไปที่มี "สารคดี" แทรกอยู่ เช่น หนังสือแนวผู้หญิง เช่น หนังสือแพรว ซึ่งมีทีมงานรุ่นใหม่เข้าไปบริหารงานและพยายามเปลี่ยนแปลงให้นิตยสาร มีเรื่องแนวสารคดีเกี่ยวกับสัตว์ธรรมชาติมากขึ้น หรือนิตย-สารท่องเที่ยวทั่ว ๆ ไป ซึ่งทางผู้จัดทำนิตยสาร สารคดีก็ได้ให้ทัศนะว่า เมื่อมีสื่ออื่นนำเสนอ เรื่องซ้ำกับนิตยสาร สารคดี ทางนิตยสาร สารคดีก็จะพยายามหลีกเลี่ยงไม่ทำซ้ำ เรื่องกับคู่แข่ง หรือจะนำเสนอในแง่มุมที่ต่างไปจากคู่แข่ง

ดังนั้นจึงสรุปได้ว่า นิตยสาร สารคดี ก็ถือเป็นองค์กรสื่อสารมวลชนอื่น ๆ ใน

การคัดเลือกประเด็นข่าวสารเพื่อเสนอสู่สาธารณชน จึงถูกกำหนดด้วยปัจจัยภายในองค์กร เช่น นโยบาย หรือกรอบการนำเสนอแนวเนื้อหาขององค์กร ประสบการณ์ในการทำงานของทีมงานปัญหาในการนำเสนอเนื้อหาทั้งในแง่เทคนิค เงินทุน และเวลาในการผลิต ตลอดจนและปัจจัยภายนอกองค์กร อันได้แก่ ความต้องการของผู้ (Audience Interest) กระแสเหตุการณ์สำคัญที่เกิดขึ้นในประเทศไทย และโลก (Events) และการแข่งขันกับสื่ออื่น ๆ (Competitors) หากแต่นิตยสาร สารคดี เป็นนิตยสารที่มุ่งเน้นในการนำเสนอ เรื่องราวเกี่ยวกับชีวิตสัตว์-ธรรมชาติ-สิ่งแวดล้อม เพื่อให้เกิดจิตสำนึกในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ (Green Consciousness) จึงมีปัจจัยเกี่ยวกับกระแสอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติทั้งในประเทศ และในโลก เป็นส่วนกำหนดแนวเนื้อหาของนิตยสาร สารคดีด้วย โดยเฉพาะยุคกลาง และยุคปลายของนิตยสาร สารคดี